

ortadoğu analiz

uluslararası
siyaset
dergisi

Mayıs 2022 • Cilt: 13 • Sayı: 113 • Fiyatı: ₺ 20

ABD'İN ORTADOğU'DAN
ÇEKİLME BELİRSİZLİğİ
DR. TAMER KAŞIKCI

ORTADOğU'DA NORMALLEŞME VE
ANKARA-ŞAM İLİŞKİLERİ
OYTUN ORHAN

İRAN'IN RUSYA VE ÇİN İLE
GÜVENLİK İŞ BİRLİğİ
DR. İSMAİL SARI

ORTADOğU ÜLKELERİNDE ALTERNATİF GÜVENLİK ARAYIŞI

ISSN 1308-7541
9 771308 754001

www.orsam.org.tr

ORSAM RÖPORTAJ
PROF. DR. HANNS W. MAULL
ABDENNOUR TOUMI

ERDOğAN'IN SUUDİ ARABİSTAN ZİYARETİ VE
TÜRKİYE KÖRFEZ'DE KALDIğI YERDEN
PROF. DR. AHMET UYSAL

TÜRKİYE-SUUDİ ARABİSTAN
İLİŞKİLERİNDEKİ DÖNÜŞÜMÜN ANATOMİSİ
DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. Aylık periyotla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın üç ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. Türkçe, İngilizce ve Arapça yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı, Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Ortadoğu Çalışmaları alanında bilimsel, nitelikli ve objektif araştırmaların kalıcı eserler olarak Türkçe literatüre kazandırılması hedefiyle ORSAM, Ortadoğu Yayınlarını hayata geçirmiştir. Yayınevimiz, Ortadoğu'ya dair tarih, siyaset, toplum ve ekonomi başta olmak üzere bilimsel çalışmaları okuyucularla buluşturmayı amaçlamaktadır.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20

www.orsam.org.tr

orsamorgtr

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına
Yayın Sahibi

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editörler

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı

Nurbanu Kesgin

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Birol Akgün

Prof. Dr. Mehmet Şahin

Prof. Dr. Meliha Altunışık

Prof. Dr. Tayyar Arı

Prof. Dr. Cengiz Tomar

Prof. Dr. Muhtin Ataman

Prof. Dr. Mahir Nakip

Prof. Dr. Muhsin Kar

Prof. Dr. Kemal İnat

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun

Prof. Dr. Mesut Özcan

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Doç. Dr. Göktuğ Sönmez

Doç. Dr. Mustafa Yetim

Dr. Recep Yorulmaz

Redaksiyon

Ekim Köklü

Grafik - Tasarım

Mustafa Cingöz

Yönetim Merkezi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3

Çankaya / Ankara

Tel: +90 850 888 15 20

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.

Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara

Telefon : +90 312 341 52 39

Sertifika No: 44423

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 13, Sayı 113, Mayıs 2022

Yerel Süreli Yayın

Basım Tarihi: 30 Nisan 2022

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayınıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2022 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Middle East
Studies
Association

ORSAM, the Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.

EBSCO
HOST

tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki temel meseleleri ve güncel gelişmeleri ayda bir kapsamlı analizlerle ilginize sunduğumuz Ortadoğu Analiz'in 113. sayısıyla karşınızda olmaktan memnuniyet duymaktayız. Bu sayımızda ABD'nin Ortadoğu bölgesindeki askerî angajmanlarını sınırlandırma çerçevesinde ortaya çıkan farklı küresel aktörlerin bölgeye yönelimini irdelemekteyiz. Bu bağlamda özellikle Rusya ve Çin gibi küresel aktörlerin bölgedeki aktivizmi, ABD'nin bölgedeki güvenlik iş birliklerini sınırlandırmaya yönelik bölge aktörlerinin tepkileri ve son dönemlerde bölgesel gelişmelerde daha fazla tartışma konusu olan Özel Askerî Şirketler'in (ÖAŞ) alternatif küresel aktörlerce değerlendirilmesi özellikle incelenmektedir.

Bu temel konularımızın yanı sıra Batı Sahra'da yaşanan gerilimle ilgili tarihsel-güncel gelişmeleri ve başta Fas olmak üzere bölgesel aktörlerin bu süreçteki etkileri de bu sayımızda yer almaktadır. Son dönemde bölgede yeni bir eğilim olarak beliren normalleşme süreçleri bağlamında Ankara-Riyad hattında ortaya çıkan yakınlaşma ve Ankara-Şam arasında bu kapsamdaki ihtimaller de değerlendirilmektedir. Bu sayımızın diğer önemli konusu ise Arap Ayaklanmaları'nın en acı iç savaş tecrübesini yaşayan Yemen'de Başkanlık Konseyi oluşturulması sonrasında gelişen farklı dinamikleri tartışmaktır. Ayrıca seçim sürecine giren Lübnan'da başat yerel aktör olarak bilinen Hizbullah'ın bu süreçteki politikaları ve seçimlere yö-

nelik olası senaryoları gündeme alan bir analizimiz de mevcuttur. Yine dergimizin önemli konularından Sudan'daki gelişmelerle ilgili olarak ülkede hâkim olan iç siyasi istikrarsızlığın giderilmesi ve barışın tesis edilmesine yönelik arabuluculuk çabaları ve çeşitli girişimler irdelenmektedir.

Gelenek üzere bu sayımızda da kapak konumuzu film üzerinden ilişkilendirdiğimiz bölüm, nisan ayı içerisindeki önemli olaylara ilişkin kronoloji, kapak konusuna ilişkin önde gelen uzmanlarla yapılan mülakat gibi kısımlar yer almaktadır. Bu çerçevede Ortadoğu'daki çatışma-gerilimle bu bölgenin kadim medeniyetlere ev sahipliği yapmadaki zengin özelliklerini yorumlayan Kaplumbağalar da Uçar (2004) filminin ilgi çekici değerlendirmesini bu sayımızda bulabilirsiniz. Mülakat kısmında ise Alman Dış İlişkiler ve Güvenlik Enstitüsünde (Stiftung Wissenschaft und Politik) kıdemli araştırmacı olarak çalışmalar yürüten ve uluslararası ilişkiler alanında pek çok çalışması bulunan Prof. Dr. Hanns W. Maull'un Moskova-Pekin hattının ABD hegemonyasına yönelik politikalarına ilişkin yerinde değerlendirmeleri söz konusudur. Kapak konumuzla ilgili biyografi kısmında ise çoğunlukla Rusya'yla ilişkilendirdiğimiz ÖAŞ ya da Özel Güvenlik Şirketi (ÖGŞ) fikrinin mimarlarından olan ve Ortadoğu'daki güvenlik ilişkilerine etki eden Erik Dean Prince'in faaliyetleri ve son dönemde Çin'in bu yöndeki politikalarına etkileri gündeme alınmaktadır.

Keyifli okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Mayıs 2022 Cilt: 13 Sayı: 113

- 04 Gündem: Türkiye ve Ortadoğu
- 08 Erdoğan'ın Suudi Arabistan Ziyareti ve Türkiye Körfez'de Kaldığı Yerden / Prof. Dr. Ahmet Uysal
- 12 Türkiye-Suudi Arabistan İlişkilerindeki Dönüşümün Anatomisi / Doç. Dr. İsmail Numan Telci

KAPAK DOSYASI

- 16 ABD'nin Ortadoğu'dan Çekilme Belirsizliği / Dr. Tamer Kaşıkçı
- 24 Ortadoğu'da Normalleşme ve Ankara-Şam İlişkileri / Oytun Orhan
- 28 İran'ın Rusya ve Çin ile Güvenlik İş Birliği / Dr. İsmail Sarı
- 34 Sahra'nın Batısında Tarihsel Gerilim ve Çok Boyutlu Diplomasi / Dr. Volkan İpek

BÖLGESEL GELİŞMELER

- 40 Yemen'de Ateşkes ve Başkanlık Yönetimi Konseyi / Gökhan Erel
- 44 Seçim Sürecine Doğru Hizbullah'ın Manevraları / Sohaib Johar

KAPAK DOSYASI

KÜRESEL AKTÖRLER VE
ORTADOğU GÜVENLİK
İLİŞKİLERİNDE ÖAŞ'LER:
RUSYA ÖRNEĞİ

Gökhan Batu

20

SUDAN'DA ARABULUCULUK ÇABALARI VE
İÇ SİYASETTE BARIŞ İMKÂNI

Kaan Devicioęlu

48

RÖPORTAJ

52

Abdenmour Toumi

Prof. Dr. Hanns W. Maull:

RUSYA'YI ABD VE ÇİN İLE
AYNI DÜZEYDE SÜPER GÜÇ
OLARAK GÖRMÜYORUM

BİYOGRAFI

ERIK DEAN PRINCE:
ÖĞŞ FİKRİNİN GELİŞİMİ VE
ÇİN'İN ÖĞŞ EĞİLİMİ

M. Enes Arslan

56

SİNE KRİTİK

ORTADOĞU'DA ARAYIŞIN
KAYBETTİRDİKLERİ:
KAPLUMBAĞALAR DA UÇAR

Doç. Dr. Sertaç T. Demir

60

08

24

28

34

40

44

... ORTADOĞU GÜNDEMİ ...

1 Nisan 2022

- İran Petrol Bakanı Cevad Uci, ülkesinin ham petrol üretiminin günlük 3,8 milyon varile ulaştığını açıkladı.
- Birleşmiş Milletler (BM), Yemen'de tarafların iki aylık ateşkes konusunda anlaşacağını ve ateşkesin 2 Nisan'da yerel saatle 19.00'da yürürlüğe gireceğini açıkladı.
- İran'ın güneybatısındaki Huzistan eyaletinde bulunan Mahşehr Petrokimya Şirketine ait tesislerde henüz belirlenemeyen bir nedenle çıkan yangında 2 kişinin yaralandığı bildirildi.

2 Nisan 2022

- Pakistan Başbakanı İmran Han, kendisine karşı gerçekleştirilecek güvensizlik oylaması öncesi yaptığı açıklamada, "(Muhalefetin) Beni görevden alma girişimi, ABD'nin iç politikamıza açık müdahalesidir" dedi. İmran Han, "dış komploya" karşı destekçilerini barışçıl protesto düzenlemek üzere sokağa çağırdı.
- Cezayir'de "Mesleki Eğitim", "Gençlik ve Spor" ve "Çalışma ve Sosyal Güvenlik" bakanlıklarının ardından Kültür ve Sanat Bakanlığı da kurum içi yazışmalarda Fransızca kullanımını sona erdirdi.

3 Nisan 2022

- Pakistan'da Cumhurbaşkanı Arif Alvi, erken seçim isteyen Başbakan Han'ın çağrısı üzerine meclisi feshetti.
- Mısır, İsrail'e Filistin topraklarında gerilimi tırmandırmaktan kaçınma ve Mescid-i Aksa'ya yönelik ihlallerini durdurma çağrısında bulundu.

4 Nisan 2022

- İsrail polisi, işgal altındaki Doğu Kudüs'ün Eski Şehir'deki sembolik girişi Şam Kapısı çevresinde toplanan Filistinlilere müdahale etti. Filistin Kızılayı, İsrail'in müdahalesinde 19 kişinin yaralandığını duyurdu.
- İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Said Hatıbzade, Avusturya'nın başkenti Viyana'da yapılan nükleer müzakerelerin durdurulmasının ABD'nin tutumundan kaynaklandığını söyledi.
- Suriye'de Esad rejimi ve destekçisi İran'ın kontrolündeki terörist grupların, İdlib Gerginliği Azaltma Bölgesi'ndeki ateşkesi ihlal ederek sivil yerleşimlere düzenlediği saldırılarda 3 çocuk öldü.

5 Nisan 2022

- Irak hükümeti, yerel piyasadada fiyatların artması ve üretimin düşmesi sebebiyle tarım ürünlerinin ithal edileceğini duyurdu. Irak Ziraat Bakanlığı Sözcüsü Hamid Nayif, tüm sınır kapılarından tarım ürünlerinin ithalatına izin verildiğini açıkladı.
- İsrail güçleri, Filistin yönetimi tarafından atanan Kudüs Valisi Adnan Gays'i gözaltına aldı.
- Kuveyt Başbakanı Şeyh Sabah el-Halid el-Hamed istifasını sundu. Hükümetin istifasının sebebine dair bilgi verilmedi.

6 Nisan 2022

- BM Lübnan'daki hastane ve su tesislerine Eylül 2021'den bu yana sağladığı akaryakıt desteğinin sona erdiğini duyurdu.
- İsrail'de 61 milletvekiliyle meclis çoğunluğunu bir farkla elinde bulunduran Başbakan Naftali Bennett'in partisi Yamina'dan Milletvekili İdit Silman'ın istifası üzerine çok parçalı koalisyon hükümeti düşme tehlikesine girdi.

7 Nisan 2022

- Fas hükümeti, son 20 yılda ülkede meydana gelen sellerin ülkeye verdiği zararın yaklaşık 8 milyar dirheme (800 milyon dolar) mal olduğunu açıkladı.
- Yemen'deki İran destekli Husiler, Dünya Sağlık Örgütüne, hastaların Sana Uluslararası Havalimanı'ndan tahliye edilmesi için bir hava sağlık köprüsü kurması çağrısında bulundu.

8 Nisan 2022

- Irak'ın birçok bölgesinde etkili olan kum fırtınası Salahaddin'e bağlı Tuzhurmatu ilçesinde 4 kişinin ölümüne yol açtı. Kerkük'te ise 90 kişi boğulma tehlikesi geçirdi.
- İsrail'in başkenti Tel Aviv'de düzenlenen silahlı saldırıda en az 2 kişi öldü, 15 kişi de yaralandı.
- BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi, Sudan'ın batısındaki Güney Darfur bölgesinde 26 Mart'ta başlayan ve 5 gün süren kabile çatışmaları sonucunda 6'sı çocuk 100'ü aşkın kişinin öldürüldüğünü açıkladı.
- Terör örgütü PKK, son yıllarda gönüllü katılımının azalması ile çocuklara yönelik istismarını artırdı.

9 Nisan 2022

- İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi, yaklaşık bir yıldır Viyana'da sürdürülen ve 11 Mart'ta durdurulan nükleer görüşmelerden çekilmeyeceklerini ancak görüşmelerde ülkesinin çıkarlarından geri adım da atmayacaklarını söyledi.
- Pakistan Başbakanı İmran Han güvensizlik oylamasını kaybederek, görevden alındı.
- BM, Kızıldeniz'de 1 milyondan fazla varil petrol sızdırma riski olan Safir tankeri için "saatli bomba" uyarısı yaptı ve tankerin boşaltılabilmesi için 80 milyon dolar fon çağrısında bulundu.

10 Nisan 2022

- İsrail hükümeti, işgal altındaki Batı Şeria'nın kuzeyinde 40 kilometre uzunluğunda duvar inşa edilmesi için yaklaşık 110 milyon dolarlık bütçeye onay verdi.
- Cezayir Limanı'nda kontrolünü kaybeden Fransız Nicolas şirketine ait "Corsica Linea" isimli yolcu gemisi, Cezayir'in ulusal petrol dağıtım şirketi olan Naf-tal'a ait bir petrol tankerine çarptı.
- Libya'nın güneyindeki Beni Velid kentinde insan tüccarlarınca kaçırılan 195 düzensiz göçmen, düzenlenen operasyonla kurtarıldı.

11 Nisan 2022

- Pakistan'da muhalefet bloğunun adayı Şahbaz Şerif meclisteki oylamada başbakanlığa seçildi.
- Cezayir, İtalya'ya doğal gaz tedarikini artırma ve gaz fiyatlarını küresel piyasalara göre gözden geçirmeyi içeren bir anlaşmanın imzalandığını duyurdu.
- Yemen hükümeti, Kızıldeniz'de çevre felaketine yol açma ihtimali taşıyan Safir petrol tankerinin boşaltılmasına yönelik BM'nin planının başarısı için gerekli tüm yardımı sunmaya hazır olduğunu belirtti.
- Filistin'in işgal altındaki Batı Şeria bölgesinde, İsrail askerleriyle Filistinliler arasında çıkan olaylarda onlarca kişi yaralandı.
- Fransa'daki cumhurbaşkanı seçiminin ilk turunu önde bitiren Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron ve aşırı sağcı Marine Le Pen cumhurbaşkanlığı için ikinci turda yeniden yarışacak.
- İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Said Hatibzade, Afgan mülteciler konusunda Taliban yönetiminin sorumlu davranması gerektiğini belirterek, "İran'a mülteci dalgası devam edemez" dedi.
- Libya Ulusal Petrol Kurumu (NOC) Başkanı Mustafa Sanallah, ülkedeki petrol sektörünün geliştirilmesi hâlinde üretimi günlük 3 milyon varile çıkarabileceğini duyurdu.

12 Nisan 2022

- Lübnan'ın çeşitli bölgelerindeki fırınların un temininde sıkıntı yaşaması nedeniyle üretime ara vermesi ekme krizine neden oldu.
- İsrail Savunma Bakanlığı, ülkesinin 2021'deki askeri ihracatının 11,3 milyar dolarla rekor bir seviyeye ulaştığını açıkladı.
- Malezya, Başbakan İsmail Sabri Yakup'un Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ziyaretinde çıkan sorunlar nedeniyle ülkedeki en üst düzeydeki 2 diplomatını merkeze çekme kararı aldı.
- 2022 yılının başına kadar nükleer silah sahibi 9 ülkenin stoklarındaki nükleer silah başlığı sayısı 12.705'e ulaştı.
- Yemen'de İran destekli Husiler, hükümetle esir değişimine hazır olduklarını açıkladı.
- Fas ile İspanya arasında iki yıldır yapılmayan deniz yolu taşımacılığı 12 Nisan'dan itibaren yeniden başlayacak.
- Iraklı Şii dinî merci Ayetullah Seyyid Mahmud el-Hasani es-Sarhi'nin Babil kentindeki ofisi, Sarhi'ye bağlı cami hatibinin dinî türbelerin yıkılmasına cevaz veren açıklamaları nedeniyle göstericiler tarafından ateşe verildi.
- İsrail Başbakanı Naftali Bennett, partisindeki bir milletvekilinin koalisyondan istifa etmesinden Likud lideri Binyamin Netanyahu'yu sorumlu tutarak, hükümetin görevine devam edeceğini belirtti.

13 Nisan 2022

- Irak Federal Polis güçlerinin Kerkük kentinin gününce başlattığı operasyonda terör örgütü DEAŞ'a mensup 3 militanın ele geçirildiği belirtildi.
- Suudi Arabistan, Yemen'in ekonomisine destek amaçlı uluslararası konferans düzenlenmesi için tekrar çağrıda bulundu.
- Tunus'ta iç piyasada fiyatların aşırı artışına karşı bazı sebze ürünlerine ihracat yasağı getirildiği duyuruldu.

15 Nisan 2022

- Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Mariya Zaharova, İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya katılmasının, Kuzey Avrupa'daki barış ve istikrar açısından olumsuz sonuçlar yaratacağını belirtti.
- İran Devrim Muhafızları Ordusunun, Basra Körfezi'nde 250 bin litre kaçak akaryakıt taşıdığı gerekçesiyle bir gemiye el koyduğu ve 7 kişilik mürettebatın gözaltına alındığı duyuruldu.

14 Nisan 2022

- İran Devrim Muhafızları Ordusunun ülke dışındaki askeri-istihbari faaliyetlerinden sorumlu Kudüs Gücü Komutanı Tuğgeneral İsmail Kaani, İsrail'e karşı mücadele eden tüm grupları desteklediklerini söyledi.
- Mali Dışişleri Bakanı Abdoulaye Diop, Rusya'nın, Mali'nin uzun vadeli partneri olduğunu belirterek, bu ülkeyle kurdukları ilişkiye saygı duyulması gerektiğini söyledi.
- İran, Natanz'daki nükleer tesiste uranyum zenginleştirme için kullanılan sant-rifüj parçalarının üretimine başladığını duyurdu.

16 Nisan 2022

- Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile Suudi Arabistan Velihaht Prensi Muhammed bin Selman, petrol piyasalarındaki gelişmeleri ve Ukrayna'daki durumu ele aldı.

17 Nisan 2022

- Güven oylamasıyla görevden düşürülen Eski Pakistan Başbakanı İmran Han, ABD'yi komplolarla suçladı.
- Japonya Başbakanı Kişida Fumio, ülkesini ziyaret eden ABD heyetiyle "Serbest ve Açık Hint-Pasifik" vizyonu için ikili güvenlik ittifakının korunması konusunda mutabık kaldı.

18 Nisan 2022

- Libya'nın güneyindeki kabile bileşenleri ve gençlik toplulukları, yönetim Fethi Başağa'ya teslim edilene kadar ülkenin güneyi ve güneydoğusundaki petrol sahalarında üretimin ve ihracatın durdurulduğunu duyurdu.
- Yemen Meclisi üyeleri, ülkede 7 yıldır süren çatışmaların ardından ilk kez geçici başkent Aden'e geliyor.
- Doğu Afrika ülkeleri, bölgedeki güvenlik sorunlarına karşı ortak hareket etme konusunda anlaşmaya vardı.

19 Nisan 2022

- Pakistan'da Başbakan Şahbaz Şerif'in koalisyon hükümeti yemin ederek görevine başladı.
- Irak'ın Kerkük, Salahaddin ve Diyala kentleri arasındaki geniş alanda sık sık saldırılar düzenleyen terör örgütü DEAŞ'a yönelik "Demir Çekiç" operasyonu başlatıldığı belirtildi.
- Irak'ın Musul vilayetine bağlı Sincar ilçesinde, güvenlik güçleri ile PKK'lı teröristler arasında çatışma çıktı. Terör örgütünün kontrolündeki iki kontrol noktası, Irak Ordusunun kontrolüne geçti.
- Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'daki Rusya Büyükelçiliği önünde toplanan yüzlerce Etiyopyalı eski asker, Ukrayna'ya karşı Rusya safında savaşmak istediklerini açıkladı.
- Libya Ulusal Petrol Kurumu, ülkenin doğusundaki Brega Limanı'ndan petrol ihracatının "mücbir sebepten" dolayı durduğunu açıkladı.

21 Nisan 2022

- İsrail'de Havaalanları Kurumunun da aralarında bulunduğu bazı web siteleri siber saldırıya uğradı.
- Libya Genelkurmay Başkanı Orgeneral Muhammed el-Haddad, Libya'daki gelişmeler hakkında değerlendirmelerde bulundu.

22 Nisan 2022

- Yemen'de Muin Abdulmelik'in başkanlığındaki hükümet, meclisten güvenoyu aldı.

23 Nisan 2022

- İran'ın güneydoğusundaki Sistan-Belucistan eyaletindeki Devrim Muhafızları Ordusuna bağlı Özel Kuvvetler Tugay Komutanı Tuğgeneral Hüseyin Elmasi'nin aracına saldırı düzenlendi. Elmasi'yi korumakla görevli bir teğmen hayatını kaybetti.
- İsrail Ordusu, Gazze Şeridi'nden atılan roketlere tepki olarak Beyt Hanun (Erez) Sınır Kapısı'nın 24 Nisan'dan itibaren ikinci bir duyuruya kadar Filistinli işçi ve tüccarlara kapatıldığını duyurdu.

24 Nisan 2022

- Mescid-i Aksa imam hatibi Şeyh İkrime Sabri, İsrail'in Mescid-i Aksa'ya karşı "saldırı planlarının" sona erdirilmesi için Arap ve İslam ülkelerinin liderlerine kutsal mabedi koruma çağrısı yaptı.
- İran, Basra Körfezi'nde yabancı bandıralı bir petrol tankerine el koydu. Geminin mürettebatı gözaltına alındı.

25 Nisan 2022

- İsrail Ordusu, Lübnan'dan ülkenin kuzeyine bir roket atıldığını duyurdu. Lübnan'daki Hizbullah örgütüne yakınlığıyla bilinen el-Ahbar gazetesi, roketin Sur kentinin güneyinden atıldığını yazdı.

27 Nisan 2022

- Filistin'de yaklaşık 250 bin Müslüman, Mescid-i Aksa'da Kadir Gecesi'ni idrak etmek için işgal altındaki Doğu Kudüs'e geldi.

ERDOĞAN'IN SUUDİ ARABİSTAN ZİYARETİ VE TÜRKİYE KÖRFEZ'DE KALDIĞI YERDEN

PROF. DR. AHMET UYSAL

Başkan ORSAM

“

2000'li yıllarda AK Parti hükümetinin açılımları, Arap ülkeleriyle olan siyasi ve ekonomik ilişkileri güçlendirmiştir. Ancak, Arap Baharı diye adlandırılan süreçte demokrasiden çekinen ve statükonun devamını isteyen yönetimlerle Türkiye karşı karşıya gelmiştir.

”

Öncelikle belirtmelidir ki Türkler ve Araplar yaklaşık bin yıl birlikte yaşamışlardır. Abbasiler, Selçuklular, Memlükler ve Osmanlı yönetimi altında çoğunlukla Türk hanedanlar yönetiminde sosyal ve kültürel olarak kaynaşmışlar ve birbirlerini desteklemiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra siyasi bakımdan ayrı düşmeleri, kendi iradeleriyle değil dışarıdan büyük güçlerin zoruyla olmuştur. Arap ve Kürt milletvekillerinin de bulunduğu son Osmanlı parlamen-

tosunun (Meclis-i Meb'usan) dünyaya ilan ettiği Misak-ı Milli Deklerasyonu, Arap halklarının sömürgeye teslim olmasını değil bağımsızlığını talep etmektedir. Misak-ı Milli bir anlamda Ortadoğu'yu parçalayıp merkezine Yahudi devleti yerleştirmeyi vaat eden 1917 Balfour Deklerasyonu'na cevap niteliğindedir.

TÜRKİYE-KÖRFEZ İLİŞKİLERİNİN DÖNÜŞÜMÜ

Arapların bağımsızlığını önemseyen yeni Türkiye, başta Suudi Arabistan'ın ve diğer Arap ülkelerinin askerî ve ekonomik olarak güçlenmesine ve bağımsızlığına destek olmaya çalışmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Soğuk Savaş döneminde Türkiye bu yaklaşımı unutmuş ve Arap dünyasını bölen İsrail projesini tanıyan nadir Müslüman ülkelerden biri olmuştur. Türkiye bu dönemde büyük ölçüde Batı'ya yöneldiği için Arap dünyasının bağımsızlık mücadelesine çok ilgi göstermemiştir. Ancak daha sonra yaşanacak petrol ambargoları ve Kıbrıs'ta Batı'nın Türkiye'yi yalnız bırakması, Ortadoğu ülkelerinin önemini tekrar

hatırlatmıştır. Önceki dönemlerden beri, Ortadoğu ülkeleri ucuz petrol ve ihracat açılımları açısından öne çıkmıştır.

2000'li yıllarda AK Parti hükümetinin açılımları, Arap ülkeleriyle olan siyasi ve ekonomik ilişkileri güçlendirmiştir. Ancak, Arap Baharı diye adlandırılan süreçte demokrasiden çekinen ve statükonun devamını isteyen yönetimlerle Türkiye karşı karşıya gelmiştir. Demokrasiyle güçlenen Türkiye'nin aslında demokrasi ihracı politikası olmamıştır. Geniş halk kesimleriyle Mısır ve Suriye gibi despot rejimler arasında tercih yapmak zorunda kaldığında tercihini halklardan yana kullanmıştır. Bölgedeki rejimlerin korkusunu kullanarak Suriye, Yemen, Irak ve Libya'daki demokrasi mücadelesini krize ve bölgesel çatışmaya dönüştürmek isteyen büyük güçler, süreci Türkiye'yi de zayıflatma fırsatı olarak kullanmak istemişlerdir.

Türkiye, Suriye'de İran ile savaştırılmak istenmiş başarılı olamayan bu projeye rağmen Yemen'de İran-Suudi Arabistan çatışması gerçekleşmiş ve büyük yıkım olmuştur.

Aradan geçen sürede Körfez merkezli statüko güçleri İran ile tuştukları savaşta ilerleme kaydedememiş ve enerjileri azalmıştır. Ayrıca, ABD Başkanı Donald Trump sponsorluğunda Jared Kushner, Muhammed bin Zayid ve Muhammed bin Selman üçlüsü tarafından hayata geçirilmek istenen Yeni Ortadoğu Projesi de gözden düşmüştür. Yemen’de iyice zorlanan Suudi Arabistan, hem güney Yemen’de Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile fikir ayrılığına düşmüş hem de söz vermesine rağmen Trump, Husilerin stratejik Suudi hedeflerine yönelik saldırılarına engel olmamıştır.

ABD’de Joe Biden’in seçilmesi, Suudi Arabistan ve genel Körfez bölgesinde değişime yol açmıştır. Trump’ın tersine Biden, BAE ve Türkiye ile ilişkilerinde olduğu gibi Barack Obama’nın yaklaşımını benimseyerek Suudi Arabistan’a da mesafeli davranmıştır. Trump zamanında yapılan yaklaşık 500 milyar dolarlık silah alımına da teşekkür etmediği gibi, Cemal Kaşıkçı cinayetini öne sürerek Suudi Arabistan’ı dışlamıştır. Ayrıca, Biden’in ABD askerlerini Afganistan’dan plansız şekilde çıkarması, kendilerini de yalnız bırakacağı ihtimaliyle Husi ve

İran tehdidi yaşayan Suudi Arabistan ve BAE’yi oldukça tedirgin etmiştir. Biden yönetimi, Yemen’de savaştıkları ve sürekli Suudi Arabistan ve BAE’ye saldırıyan Husileri terör listesinden çıkarmıştır.

Üstelik, ABD'nin İran ile tekrar anlaşacak olması onlarda yeni arayışları beraberinde getirmiştir.

“

Yeni bölgesel-küresel ortamda Türkiye ciddi diplomatik hamleler yaparak Mısır, BAE ve Suudi Arabistan'a dostluk elini aynı anda uzatmış ve bölgedeki gerilimin sınırlandırılmasında önemli rol oynamıştır.

”

YENİ DÖNEMDE ANKARA'NIN NORMALLEŞME GİRİŞİMLERİ

Aynı dönemde Körfez ülkeleri arasında da ihtilaflar baş göstermiştir. BAE ile Mısır, Etiyopya'daki Tigray ayaklanmasında ters düşmüşlerdir. Suudi Arabistan ile BAE de Yemen'de fikir ayrılığı yaşamışlardır. Yeni bölgesel-küresel ortamda Türkiye ciddi diplomatik hamleler yaparak Mısır, BAE ve Suudi Arabistan'a dostluk elini aynı anda uzatmış ve bölgedeki gerilimin sınırlandırılmasında önemli rol oynamıştır. Birleşik Arap Emirlikleri hızlı ve güçlü şekilde cevap vermiştir çünkü diğerlerine göre daha pragmatik yaklaşımıyla bilinmektedir. Mısır ile bakanlar düzeyinde görüşmeler yapılarak diyalog başlatılmıştır. Suudi Arabistan ile süreç daha sonra hızlanmıştır.

Türkiye ile Suudi Arabistan arasında genel olarak Arap Baharı ve bölge politikaları konusunda yaşanan ihtilaf, Katar ambargosu ve Kaşıkçı cinayeti dolayısıyla yoğunlaşmıştı. Ancak Katar ambargosu konusunda Türkiye'nin talepleri gerçekleşmiş ve Türkiye'nin müt-

tefiklerini yalnız bırakmadığı anlaşılmıştır. Kaşıkçı cinayeti Türkiye'den bağımsız olarak uluslararası boyut kazanarak Körfez-İsrail merkezli yeni Ortadoğu ve Yüzyılın Anlaşması projelerini gözden düşürerek statüko kampını zayıflatmıştır. Bu ortamda Kaşıkçı cinayeti merkezli Türkiye-Suudi Arabistan arasındaki gerilimin devamının sürdürülebilir olmaması üzerine davanın Suudi Arabistan mahkemelerine devredilmesiyle ikili ilişkilerdeki psikolojik engel ortadan kalkmıştır.

Ukrayna savaşı da Türkiye-Suudi Arabistan ilişkilerine yeni bir ivme kazandırmıştır. Biden yönetimi ilk yılında Suudi Arabistan Veliyaht Prens Muhammed bin Selman'a soğuk davranmış ve bugüne kadar randevu vermediği gibi telefonla da aramamıştı. Ukrayna savaşı sonrasında yaptığı aramayı Suudi Arabistan Veliyaht Prens'i'nin cevaplamadığı söylentileri dillendi-

rilmiştir. Buna tepki olarak Ukrayna savaşı başladığında Mısır, Suudi Arabistan ve BAE, Rusya-Çin hattına yönelmiştir. Bu ülkeler Rusya'nın Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Komisyonu üyeliğinin askıya alınması için 7 Nisan'da yapılan oylamada çekimser oy kullanmıştır. Ayrıca, Suudi Arabistan, savaş dolayısıyla artan petrol fiyatlarını düşürmek için Biden'ın üretimi artırma talebini reddetmiştir.

TÜRKİYE-SUUDİ ARABİSTAN HATTINDA YENİ DİNAMİKLER

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Suudi Arabistan'ı ziyareti öncesinde Türkiye'nin Kaşıkçı cinayetini Suudi mahkemelerine devretmesine paralel olarak Suudi Arabistan da Türk mallarına uygulanan gayriresmî ambargoyu kaldırmıştır. Ülkenin ticaret odasının boykota öncülük ettiği bilirse de hükümet kaynakları bunun gö-

nüllü bir kampanya olduğunu ve resmî olarak yapılmadığını söylemekteydi. Ayrıca, turizm sezonunda da Türkiye'yi ziyaret etmek isteyen Suudi vatandaşlarına "Türkiye'ye gitmeyin kampanyası" yapılmaktaydı. Ziyaret öncesinde bu kampanyaların durdurulduğu ilan edilmiştir.

“

Arap Baharı'ndan sonra iki ülke birbirine ters düştüğü için uluslararası platformlarda birbirinin etkisini sınırlandırmaktaydı. İki ülke BM ve İslam İşbirliği Teşkilatında (İİT) genellikle rekabet hâlinde bulunuyorlardı. Bu olumlu atmosfer sonrasında daha çok iş birliği ve uzlaşma yaklaşımı öne çıkacaktır.

”

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Suudi Arabistan ziyareti kalabalık üst düzey bir heyetle gerçekleşirken, ziyarete Millî Savunma, İçişleri, Ticaret Bakanı, Adalet, Kültür ve Turizm bakanları katılmıştır. Bölge ülkelerinin iş birliğini istemeyen bazı lobilerin içerideki tavrı dışında, Arabistan basını da ziyarete büyük ilgi göstermiştir. Her durumda ziyaret sonrasında Türkiye aleyhine Suudi Arabistan ve Mısır merkezli propagandalar ciddi şekilde azalmıştır. Bu uluslararası, bölgesel gelişmeler ışığında gerçekleşen ziyaretin ikili ilişkiler açısından da önemli sonuçları olacaktır. Bu etkiler diplomatik, ekonomik, askerî ve sosyal-kültürel alanlarda kendisini hissettirecektir.

Diplomatik alanda Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki ihtilaflar

azalma yönünde gelişecektir. Arap Baharı'ndan sonra iki ülke birbirine ters düştüğü için uluslararası platformlarda birbirinin etkisini sınırlandırmaktaydı. İki ülke BM ve İslam İşbirliği Teşkilatında (İİT) genellikle rekabet hâlinde bulunuyorlardı. Bu olumlu atmosfer sonrasında daha çok iş birliği ve uzlaşma yaklaşımı öne çıkacaktır. Türkiye ile yakınlaşmadan önce Riyad merkezli ambargocu Körfez ülkeleri Katar ile normalleşme yoluna girmişler ve büyükelçilerini yeniden atamışlardı. Bu durum bölgesel rekabet yerine Suriye, Yemen, Libya ve Körfez'de iş birliğini artırmaya yardımcı olacaktır. Özellikle Türkiye ile rekabet devam edecek olsa da çatışma bitmiştir ve onunla iş birliğinin daha kazançlı olacağı anlayışı hâkim hâle gelmiştir.

Ekonomik alanda Türkiye'nin ucuz petrol ihtiyacı yanında yatırım ve turist çekmek için de Suudi Arabistan'la ilişkilerini geliştirmesi faydalı olacaktır. Koronavirüs salgını öncesinde turizm rakamları azalmaya başlamıştı. Örneğin, 2018'de 670 bin turist gelirken, 2019'da 500 bine düşmüştü. Salgın döneminde de Suudi Arabistan'dan gelen turistlerin genel rakamlardaki oranı görece daha fazla (yüzde 2'den yüzde 0.6'ya) düşmüştür. Türkiye'nin Suudi Arabistan'a ihracatı 2020 yılında 2.5 milyar dolardan 2021'de 265 milyon dolara düşmüştür. 2019'dan önce 3 milyar dolar civarından 1 milyar doların altına düşen ihracatımız iyi ilişkiler ve iş birliği ışığında 5-10 milyar dolara ulaşma potansiyeline sahiptir. Ülkenin nüfusu düşünüldüğünde ihracat potansiyeli çok yüksektir.

Türkiye ayrıca Suudi Arabistan'ın dış yatırımlarından yeterince yararlanmamaktadır. 2002-2020 yılları arasında Suudi Arabistan'dan ülkemize 2 milyar dolarlık doğrudan yatırım gelmiştir ve bu miktar Birleşik Arap Emirlikleri'nin yarısından azdır. Dolayısıyla yatırım çekme ihtimali artmaktadır. Suudi Arabistan fonlarının hacmi düşünüldüğünde bu kalem henüz emekleme aşamasında sayılır ve gelişme potansiyeli fazladır. Ziyaret esnasında gündeme geldiği üzere iki ülke arasında askerî ve güvenlik iş birliği artacaktır. Güvenlik alanında ise iki ülke iş birliği ve ortak yatırımlar için geniş bir alan vardır. En büyük silah ithalatçısı olarak Suudi Arabistan sermayesi ve Türkiye'nin tecrübe ve üretim kapasitesi bir araya geldiğinde önemli mesafe alınacaktır.

Suudi Arabistan son dönemde ülke içinde sanayi, turizm ve ticareti geliştirme çabalarını artırarak 2030 vizyonunu açıklamıştır. Ülke ekonomisini canlandırmayı ve ülkeyi ekonomik ve ticari merkez hâline getirmeye hedefleyen bu projelerde tecrübe paylaşımı ve iş birliği potansiyeli fazladır. Bu çerçevede 500 milyar dolarlık Neom şehri, hem inşaat projeleri hem de yatırım anlamında Türkiye için önemlidir. Gelişmiş inşaat sektörüyle Türkiye bu projelerde başarılı çalışmalar çıkaracaktır. Sonuç olarak, kritik küresel ve bölgesel gelişmelerin yaşandığı bu dönemde iki önemli bölge ülkesi olarak Türkiye ve Suudi Arabistan'ın iş birliği yeniden başlamıştır. Bu gelişme, ikili ilişkiler ve bölgenin geleceğinde olumlu sonuçlar doğuracaktır. ■

TÜRKİYE-SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİNDEKİ DÖNÜŞÜMÜN ANATOMİSİ

“Ortadoğu’da 2021 yılının başından itibaren Körfez-merkezli ortaya çıkan normalleşme faaliyetlerinin bir diğer halkası da Türkiye-Suudi Arabistan ilişkileri oluşturmaktadır. İki ülke ilişkileri Arap halk hareketlerine yönelik olarak farklı bölgesel politikaların izlenmesi dolayısıyla uyuşmazlık göstermiş ve ardından gergin siyasi ilişkiler 2016-2017 döneminden itibaren en üst seviyede siyasi söylemleri dahi etkilemişti.

”

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

Başkan Yardımcısı **ORSAM**

2 8-29 Nisan 2022 tarihlerinde beraberindeki geniş heyet ile birlikte Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, yaklaşık 4.5 yılın ardından Suudi Arabistan'a bir ziyaret gerçekleştirdi. Cumhurbaşkanı'nın Suudi Arabistan ziyareti, Ankara-Riyad hattında devam eden siyasi anlaşmazlıkların, uyuşmazlıkların ve gerginliklerin yerini iş birliği ve anlayış olgularına bırakacağı bir dönemi de beraberinde getirebilir. Bir süredir devam eden sürecin son halkası olan bu gelişme

birçokları için sürpriz olmazken, Türkiye'nin bölge siyasetindeki merkezî konumunu ortaya koyan siyasi bir manevra olarak değerlendirilebilir. Nitekim Ankara, bölgesel aktörlerle ilişkileri normalleştirerek, bölgesel sorunlara yerel çözümler bulmayı öncelemek ve bölgenin ekonomik ve siyasi entegrasyon potansiyeline katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

TÜRKİYE VE SUUDİ ARABİSTAN DIŞ POLİTİKASINDA FARKLI DÖNEM

Ortadoğu'da 2021 yılının başından itibaren Körfez-merkezli ortaya çıkan normalleşme faaliyetlerinin

bir diğer halkasını da Türkiye-Suudi Arabistan ilişkileri oluşturmaktadır. İki ülke ilişkileri Arap halk hareketlerine yönelik olarak farklı bölgesel politikaların izlenmesi dolayısıyla uyuşmazlık göstermiş ve ardından gergin siyasi ilişkiler 2016-2017 döneminden itibaren en üst seviyede siyasi söylemleri dahi etkilemişti. 2017 yılında meydana gelen Körfez krizi, 2018 yılında yaşanan Kaşıkçı krizi ve 2019-2020 dönemlerinde ülkelerin çatışma bölgelerindeki faaliyetlerinin birbirine ters düşmesi ikili ilişkilerdeki gerginliği artıran noktalar olmuştu. 2021 yılı itibarıyla Ortadoğu devletler sisteminde siyasi ve askerî uyuşmazlık nok-

olarının, yerini ülkeler arasında iş birliği iklimine bıraktığı bir döneme girildi. Türk dış politikasında Suriye'deki terör hedeflerine ulusal güvenliğin temini, sınır güvenliğinin sağlanması ve insani ihtiyaçların karşılanması amacıyla gerçekleştirilen meşru askerî operasyonlar, bölgede Türkiye'nin dış politikasını sadece siyasi söylemlerle değil, askerî unsurların desteğiyle de inşa edeceğini gösterdi. Bunun yanında Türkiye'nin, yakın çevresini oluşturan Kuzey Irak'ta, Libya'da, Doğu Akdeniz'de Dağlık-Karabağ Savaşı'nda dış politikasını askerî unsurlarla desteklemesi de, bölge ülkelerinin Türkiye ile ilişkilerini tekrar değerlendirmelerini beraberinde getirdi. Bu çerçevede Türkiye, 2020 döneminin sonu 2021 yılının başından itibaren, Mısır ve Suudi Arabistan ile belirli düzeyde ilişkiler kurmaya başlarken, bunu Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile de söylemsel düzeyde temaslar takip etti. Ardından, BAE ile ilişkiler en üst düzeyde Abu Dabi Veliaht Prensi Muhammed bin Zayid'in Türkiye ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın BAE ziyaretleri ile tekrardan kuruldu. Bunun yanında, Türk dış politikasında sadece Ortadoğu ülkeleri ile ilgili değil, ABD, Fransa, Yunanistan ve Ermenistan gibi ülkelerle ilişkilerde de bir yumuşama ve normalleşme sürecine girilirken, Ankara bir anlamda dış politikada nitelikli bir revizyon hayata geçirmeye başladı.

Suudi Arabistan dış politikasında ise 2021 yılı itibarıyla temelde ABD'de Joe Biden yönetiminin göreve gelmesi, çatışma bölgelerinde Riyad'ın askerî operasyonların mali yükünü yüklenmek istememesi, BAE ile girilen ekono-

mik nüfuz mücadelesi ve ülke çapında gerçekleştirilecek olan megaprojelere gereken finansmanın sağlanması adına değişiklikler meydana geldi. Suudi Arabistan bu minvalde, Katar ile ambargonun sonlandırılması ve İran ile görüşmelere başlanmasının yanında, Türkiye ile temaslar kurmaya ve Kuveyt, Umman, Bahreyn gibi diğer Körfez ülkeleri ile de siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik temaslarını artırma yoluna gitti. Bu çerçevede, ABD'nin bölgeye yönelik güvenlik taahhütlerini gerçekleştirmedeki isteksizliği ve Biden yönetiminin özellikle Veliaht Prens Muhammed bin Selman ile görüşmeme konusunda direten tutumu, Suudi Arabistan'ı dış politikasında yeni bölgesel ortaklar aramaya itti.

KAŞIKÇI MESELESİ

Bu çerçevede iki ülke ilişkilerindeki en kritik konulardan birisi Kaşıkçı kriziydi. 2018 yılında meydana gelen Kaşıkçı krizi, Türkiye ve Suudi Arabistan arasında siyasi, diplomatik ve bir medya krizini beraberinde getirmişti. Türkiye, krizin başından itibaren gerek ulusal hukuki süreçleri işletmiş ve gerekse Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşlar ile de krizin adaletli bir şekilde çözülebilmesi için gösterilen çabaları desteklemişti. Bunun yanında Kaşıkçı krizine yönelik olarak uluslararası alanda BM'nin yanında ciddi sorumlulukların alınmadığı ve meseleyi Türkiye'nin sorumlusuzluğu ve güvensizliği şeklinde lanse eden eğilimlerin karşısında Türkiye, Suudi Arabistan ile ilişkilerinde gerginliği de göze alarak meseleyi çözüme kavuşturmak için

adımlar attı. Türkiye'de görülen dava sonucunda yaklaşık 4 yılın ardından, sanıkların Türkiye'de olmaması ve bu sebeple yargılanmıyorlar olmaları ve bunun yanında Suudi Arabistan'da konuyla ilgili tamamen ayrı bir davanın açılmış ve sonuçlanmış olması, Türkiye'nin elini zorlaştıran etkenler oldu. Bu çerçevede, davanın hukuki olarak sonuçlanmasına olanağın bulunmadığı görüşüyle birlikte Türk yargı makamları davanın Suudi Arabistan'a intikaline karar verdiler. Dolayısıyla bu gelişmeyle birlikte, Türkiye ve Suudi Arabistan arasında ilk elde siyasi ardından hukuki bir soruna dönüşmüş mesele de çözümlenmiş oldu.

“

ABD'nin bölgeye yönelik güvenlik taahhütlerini gerçekleştirmedeki isteksizliği ve Biden yönetiminin özellikle Veliaht Prens Muhammed bin Selman ile görüşmeme konusunda direten tutumu, Suudi Arabistan'ı dış politikasında yeni bölgesel ortaklar aramaya itti.

”

NORMALLEŞME SÜRECİ VE GELECEĞİ

Bütün bu gelişmelerle birlikte, Türkiye ve Suudi Arabistan'ın ilişkilerin normalleştirilmesine gidilen süreçte Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Kral Selman bin Abdülaziz el-Suud'un iki ülke arasındaki diyalog kapılarını açık tutma politikası etkili olmuştur. Bu çerçevede, 2020 yılında bölgesel normalleşme eğilimi çerçevesinde uzun bir sürenin ardından Türkiye ve Suudi Ara-

bistan arasında Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Nijer'de İslam İşbirliği Teşkilatının 47. Dışişleri Bakanları toplantısında ayrı bir görüşme gerçekleştirdiler. Mayıs 2021'de Riyad'a bir ziyaret gerçekleştiren Mevlüt Çavuşoğlu, Temmuz 2021'de Faysal bin Farhan ile Özbekistan'da düzenlenen bir toplantı vesilesiyle bir araya gelmişti. İki ülke ilişkilerinin dışişleri bakanları düzeyinde normalleşme girişimleri aynı zamanda bölgesel gelişmeler vesilesiyle de hızlandı.

Türkiye'nin Katar ile hâlihazırda güçlü siyasi, sosyal, ekonomik ve askerî ilişkileri ve BAE ile tekrar yüksek düzeyde kurmuş olduğu ilişkiler, Körfez içerisindeki konumunu tekrar güçlendirmek amacındaki Suudi Arabistan'ı Türkiye ile bir diyalog zemini oluşturmaya zorlamıştır. Bu sayede Riyad, komşularının Türkiye ile gelişen ilişkileri karşısında bir adım atarak bu sürecin parçası olmayı amaçlamıştır. Nitekim nisan ayında gerçekleştirilen üst düzey ziyaretle de birlikte, Cumhurbaşkanı Erdoğan gerek Kral Selman ve gerekse de Veliaht Prens Muhammed bin Sel-

man ile görüşmeler gerçekleştirmiştir.

“

İki ülke ilişkilerinin uzun bir dönem süren gerginliklerin ardından tekrar normalleşmesi gerek ikili ilişkilerdeki sorunların diyalog iklimiyle çözülmesini gerekse de bölgesel gelişmelerin takibini gerektirecektir.

”

Gelinen normalleşme aşamasında her iki ülkenin de çeşitli kazanımlarının olduğu görülmektedir. İlk elde normalleşme, Türkiye'nin ve Suudi Arabistan'ın iki bölge ülkesi olarak birbirlerinin potansiyellerini tekrar tanımalarını sağlayacaktır. İkinci olarak, Hazine ve Maliye Bakanı Nureddin Nebati ve Maliye Bakanı Muhammed el-Cedan'ın görüşmesinde de vurgulandığı üzere, ikili ilişkilerde ekonomi, ticaret yatırım konuları gündem maddelerini oluşturacaktır. Üçüncü olarak, Türkiye ve Suudi Arabistan arasında, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin ardından ortaya çıkan enerji ve savunma sanayisi gibi stratejik sektörlerde iş birliğinin yolu açılmış

olacaktır. İki ülkenin ticaretinde ithalat ve ihracat dengesinin sağlanması, küresel ekonomideki sıkışmışlık ortamında her iki ülkeye de fayda sağlayacaktır. Bunun yanında Suudi Arabistan'ın Türkiye'ye gerçekleştirebileceği farklı sektör yatırımları da iki ülke ilişkilerinde yaşanan normalleşmenin dönemsel bir olgu olmadığı anlayışını perçinleyecektir. Aynı zamanda iki ülkenin de dâhil olduğu yeni bölgesel enerji koridorları, Doğu Akdeniz'de iş birliği ve savunma sanayisi sektörlerinde karşılıklı sağlanabilecek destekler iki ülke ilişkilerini geliştirmesi muhtemel alanlar olarak öne çıkmaktadır.

İki ülke ilişkilerinin uzun bir dönem süren gerginliklerin ardından tekrardan normalleşmesi gerek ikili ilişkilerdeki sorunların diyalog iklimiyle çözülmesini gerekse de bölgesel gelişmelerin takibini gerektirecektir. Bu çerçevede ilk etapta ekonomi, ticaret ve yatırım konularına değinilmesi ve bu minvalde somut gelişmelerin meydana gelmesi iki ülkenin kurmuş olduğu normalleşme eğilimini güçlendirebilir. Bunun yanında, normalleşmeyi daha sağlam hâle getirebilecek bir diğer gelişme ise Suudi Arabistan'dan Türkiye'ye en üst düzeyde bir ziyaretin sağlanması olacaktır. Sonuç olarak diğer normalleşme ilişkilerinde görüldüğü üzere bölgede liderler tarafından yürütülen diplomasi, aynı zamanda bürokrasinin, yarı resmî kuruluşların, özel kuruluşların ve iki ülke arasındaki ticaret, sosyal faaliyet, kültürel faaliyet gibi konuların güçlenmesini ve yoğunlaşmasını sağlayabilecek temel etkenlerdir. ■

ABD'NİN ORTADOĞU'DAN ÇEKİLME BELİRSİZLİĞİ

DR. TAMER KAŞIKCI

Akademisyen ESOĞÜ

“

Eisenhower Doktrini olarak bilinen ve doğrudan Sovyet yayılmacılığını hedef alan bu söylemin ardından ABD'nin bölge ülkeleriyle ilişkileri önceki dönemlere göre hızla gelişmiş ve hızla bölgeyle olan askerî angajmanları yoğunlaşmıştır.

”

1 957 yılında Senatoda yaptığı özel bir konuşmada Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu bölgesine yönelik yayılmacı politikasına dikkat çeken dönemin ABD başkanı Dwight D. Eisenhower, Doğu ve Batı'yı birleştiren stratejik lokasyonu, ekonomik kaynakları ve dinî/kültürel değerleri nedeniyle Ortadoğu bölgesindeki toplumların Sovyet tehdidinden korunması gerektiğini ifade etmiştir. Eisenhower Doktrini olarak bilinen ve doğrudan Sovyet yayılmacılığını hedef alan bu söylemin ardından ABD'nin bölge ülkeleriyle ilişkileri önceki dönemlere göre hızla gelişmiş ve hızla bölgeyle

olan askerî angajmanları yoğunlaşmıştır. Zaman içerisinde Eisenhower Doktrini'nin sebeplerine başta İsrail olmak üzere bölgedeki Amerikan yanlısı rejimlerin güvenliğini sağlamak ve terörle mücadele etmek gibi nedenler de eklenerek, bölge ABD küresel politikalarının temel unsurlarından biri hâline gelmiştir. Ancak ABD'nin son yıllarda birbirinin ardı sıra Irak, Suriye ve Afganistan'dan as-

kerlerini çekmesi, tıpkı İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Büyük Britanya'nın yaptığı gibi ABD'nin bölgeden tamamen çekildiği yorumlarının yapılmasına neden olmuştur. Söz konusu tartışmalara odaklanılan bu yazıda, ABD'nin bölgeden tamamen çekildiği iddiasının sahadaki gerçekliklerle uyumlu olmadığı, bunun yerine ABD'nin 11 Eylül saldırılarının ardından bölgedeki aşırı genişleme odaklı po-

litikasıdan vazgeçip bölgedeki varlığını daha önceki seviyelere çekmeye çalıştığı argümanı savunulacaktır.

ABD'NİN DÖNÜŞEN ORTADOĞU ANGAJMANLARI: ÇEKİLME Mİ YENİDEN KONUMLANMA MI?

Bölge politikalarının son dönemdeki en önemli gündem maddesi

olan ABD'nin bölgeden çekilmesi hususu, konunun uzmanları tarafından değerlendirilmekte ve ABD'nin ekonomik ve askerî çıkarlarının değişimi, Amerikan halkı içerisinde artan savaş karşıtlığı, dünya genelinde zedelenen Amerikan imajının yeniden inşası ve ABD'nin yükselen Çin'e odaklı yeni stratejiler benimsemesi gibi farklı sebepler nedeniyle, ABD'nin bölgeden çekildiği yorumları yapılmaktadır. Ancak ABD'nin bölgeden çekildiği ön kabulüne dayanan bu nedensel açıklamalardan önce bu çekilme argümanının kendisi sorgulanmalı ve arazideki somut gerçekliğin ne olduğunun aksi reddedilemeyecek bir biçimde ortaya konması, bir başka ifadeyle ABD'nin gerçekten bölgeden çekilip çekilmediği sorusunun cevaplandırılması gerekmektedir.

Son dönemde yaşanan birtakım somut gelişmeler, ABD'nin bölgeden çekildiğine dair güçlü emareler olarak yorumlanmaktadır. Bunların başında şüphesiz yirmi yıllık savaşın ardından ABD'nin Taliban'la anlaşarak Afganistan'ı terk etmesi gelmektedir. Geçtiğimiz yıl içerisinde gerçekleştirilen ve organizasyonel yetersizlikler nedeniyle "fiyasko" olarak nitelendirilen Afganistan'dan çekilme, ABD'nin bölgeden çekilmesinin sembolü hâline gelmiştir. Bunun yanı sıra ABD'nin bölgeden çekilmesinin daha somut bir göstergesi, ABD'nin tüm bölgedeki asker sayısı ile ilişkilendirilmektedir. ABD hükümet kaynaklarının düzenli olarak kamuoyuyla paylaştığı veriler incelendiğinde, ABD'nin Ortadoğu'daki askerî personel sayısında hızlı bir küçülmeye gittiği görülmektedir. 2008 yılında tüm bölgede 190

bini aşkın askerî personeli bulunurken, bu rakam 2017 yılına gelindiğinde 50 bine kadar gerilemiş görünmektedir. Bu asker sayılarının yanı sıra, ABD'nin bölgedeki çeşitli ülkelerin savunması için konuşlandırdığı füze sistemlerinden bazılarını da kaldırması, ABD'nin bölgeden çekilmesinin bir başka önemli emaresi olarak yorumlanmaktadır. Tüm bu somut gelişmeler, son dönemde sıkça tartışılan ABD'nin gücündeki gerileyiş ve Çin'in yükselişi nedeniyle ABD'nin küresel odağını Asya-Pasifik bölgesine kaydıracağı tartışmaları çerçevesinde değerlendirildiğinde ABD'nin Ortadoğu'dan tamamen çekildiği yorumları gündeme gelmektedir.

Ancak çeşitli nedenlerden ötürü, çekilme politikasına ilişkin fotoğraf ileri sürüldüğü kadar net değil, aksine önemli belirsizlikler içermektedir. Bu belirsizliklerin başında, ABD'nin bölgedeki askerî personel sayısını azaltmasıyla çekilme politikasının altında yatan en önemli sebep olarak gösterilen Asya-Pasifik politikasındaki değişim arasındaki nedensellik ilişkisi gelmektedir. Buna göre, Çin'in artan ekonomik gücü ve geliştirdiği teknolojik yenilikler sayesinde ABD'nin küresel hegemonyasına alternatif oluşturduğu göz ardı edilemez bir gerçeklik hâline gelmiştir. Ancak bununla birlikte Çin'in üretime dayalı bu ekonomik üstünlüğünün en zayıf noktası enerji ihtiyacıdır. Dolayısıyla ABD'nin uzun yıllardır güçlü bir şekilde var olduğu ve dünyanın en önemli enerji alanlarından bir tanesi olan Ortadoğu'dan çekilerek burada potansiyel rakibinin durabileceği bir güç boşluğu ya-

ratması ABD'nin küresel politikaları açısından rasyonel görünmemektedir. Aksine Çin ile rekabetinde ABD'nin Ortadoğu'daki varlığı kendisi için bir avantaj yaratmaktadır.

“

ABD'nin uzun yıllardan beri bölge ülkeleriyle var olan askerî ilişkileri nitelik bakımından sadece bu ülkenin asker sayılarına indirgenebilecek kadar yüzeysel değil, aksine kurumsallaşmış ve çok boyutlu bir ilişki hâline gelmiştir.

”

ABD'nin çekilme politikası üzerindeki belirsizliğin temel nedenlerinden bir diğeryse ABD'nin bölgedeki varlığına ilişkin verilerin doğrudan ABD tarafından dünyaya sunuluyor olmasıdır. Bu nedenle söz konusu verilerin doğruluğunu nesnel bir şekilde ortaya koymak mümkün değildir. Zira 2017 yılından bu yana ABD, açıkladığı asker sayılarında Afganistan ve Irak'taki sayıları açıklamamayı tercih etmektedir. Dahası, ABD'nin bölgedeki askerî varlığı sadece doğ-

rudan ABD Ordusuna bağlı güçlerle sınırlı değildir. Bunun dışında bölgede çeşitli faaliyetler sürdürmekte olan istihbarat mensuplarının ve ABD Ordusuyla iş birliği içerisinde çalışan özel güvenlik güçlerinin var olduğu bilinmektedir. Bu durum resmî istatistiklerin önemli oranda yanıltıcı olabileceği ve dolayısıyla sadece askerî personel sayıları üzerinden çekilme politikasının analiz edilemeyeceği sonucunu doğurmaktadır.

Bunun yanı sıra, ABD'nin uzun yıllardan beri bölge ülkeleriyle var olan askerî ilişkileri nitelik bakımından sadece bu ülkenin asker sayılarına indirgenebilecek kadar yüzeysel değil, aksine kurumsallaşmış ve çok boyutlu bir ilişki hâline gelmiştir. Zira asker sayıları azalıyor olabilir ancak ABD'nin bölgenin birçok yerinde bulunan askerî üsleri, bölge ülkelerine vermekte olduğu askerî yardımlar ve danışmanlık ilişkileri hâlen güçlü bir şekilde varlığını korumaktadır. Örneğin hâlen ABD'nin dünya genelinde yaptığı askerî ve ekonomik yardımların beşte birinden fazlası Ortadoğu ülkelerine gönderilmek-

tedir. Kovid-19 pandemisiyle birlikte dünya genelinde ortaya çıkan ekonomik durgunluk döneminde dahi ABD'nin bu yardımlardan vazgeçmemesi bölgedeki ilişkilerini korumaya yönelik güçlü bir gösterge olarak yorumlamak gerekmektedir.

AŞIRI GENİŞLEMENİN SINIRLANDIRILMASI

Tüm bu belirsizlikler içerisinde ABD'nin çekilme politikasını nasıl yorumlamak gerekmektedir? Mevcut veriler ışığında bu soruya verilebilecek en makul yanıtlardan biri, ABD'nin bölgedeki aşırı genişleme politikasına son verdiğidir. Buna göre ABD uzun yıllardır hem enerji kaynakları hem de İsrail'in güvenliği nedeniyle bölgede askerî olarak var olmuştur. Ancak 11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin bölgedeki askerî varlığı Afganistan ve Irak operasyonlarıyla birlikte daha önce hiç olmadığı seviyelere çıkmıştır. Bu durum Ortadoğu'nun ABD dış politikasında merkezî bir konuma yükselmesine sebep olmakta ve bu genişlemenin getirileri Amerikan kamuoyu tarafından uzun zamandır sorgulanmaktadır. Örneğin, mevcut uluslararası hukuk çerçevesinde herhangi bir yasal

dayanağı bulunmayan, uluslararası toplum tarafından meşruluğu güçlü bir şekilde sorgulanan ve hem bölgedeki hem de tüm dünyadaki Amerikan karşıtlığını körükleyen Irak operasyonu sonrası, ABD'nin bu ülkedeki varlığını sona erdirmesine yönelik ABD iç politik çevrelerinde yoğun bir talep oluşmuştur. Dolayısıyla Irak'ta "işgalci" yaftasıyla bulunmak istemeyen ABD, 2011 yılında açıklanan Asya-Pasifik stratejisinden çok önce 2008 yılında mevcut Irak hükümetiyle imzalanan bir anlaşmayla ülkeden çekilme kararı almıştır. Ortadoğu'daki aşırı genişleme politikası ABD'nin hem bölgesel hem de küresel politikalarına zarar vermektedir. Örneğin, ABD'nin bölgedeki operasyonlarına ve artan varlığına koşut olarak bölge toplumlarında artan Amerikan karşıtlığı, ABD'nin bölgede mücadele ettiği terör örgütlerine olan desteğin ve İran'ın bölgedeki etkisinin artmasına sebep olmaktaydı. Bir başka ifadeyle bölgede aşırı genişleme ABD açısından önemli bir stratejik sorun hâline gelmişti. Bu nedenle söz konusu çekilme politikasını, bir zamanlar Büyük Britanya'nın yaptığı gibi bölgeyi tamamen terk etme politikası olarak

değil; bölgedeki varlığını, bölgeye yönelik stratejik politikalarıyla daha uyumlu bir hâle getirme çabası olarak yorumlamak yerinde olacaktır.

ABD'nin söz konusu çekilme politikasını, bir zamanlar Büyük Britanya'nın yaptığı gibi bölgeyi tamamen terk etme politikası olarak değil; bölgedeki varlığını, bölgeye yönelik stratejik politikalarıyla daha uyumlu bir hâle getirme çabası olarak yorumlamak yerinde olacaktır.

Sonuç olarak ABD'nin bölgedeki askerî varlığını azaltma politikası, Bush döneminden bu yana tüm başkanlar döneminde istikrarlı bir şekilde sürdürülen bir devlet politikası olarak görünmekle birlikte, bu politikanın nedenleri ve işleyişi üzerindeki belirsizlikler, politikanın olası sonuçları hakkında yorum yapmayı güçleştirmektedir. Bununla birlikte, ABD dış politikasının odağını başka bir coğrafyaya kaydırma, Ortadoğu'nun ABD yönetimleri nezdinde önemini yitirmesi ve hatta ABD'nin tamamıyla bölgeden elini çekmesi yorumları, varlıklarını büyük oranda ABD'nin desteği ve korumasına bağlı yerel siyasi seçkinlerin endişelerini artırmaktadır. Bu durum ABD'nin bölgedeki gücünü yeniden düzenleme ve Arap Baharı sonrası sarsılan bölgesel düzenin yeniden şekillendirilmesi arayışında önemli bir pazarlık avantajı yarattığı ve İsrail ile normalleşme örneğinde olduğu gibi ABD'nin yerel aktörleri ikna etme sürecinde elini güçlendirdiği aşikârdır. ■

KÜRESEL AKTÖRLER VE ORTADOĞU GÜVENLİK İLİŞKİLERİNDE ÖAŞ'LER: RUSYA ÖRNEĞİ

GÖKHAN BATU

Araştırmacı ORSAM

“

2014 itibarıyla Rusya'nın, ÖAŞ'ler aracılığıyla yürüttüğü faaliyetlerde belirgin bir artış yaşanmıştır. Kremlin, bu aşamada ÖAŞ sistematiğini geliştirerek çeşitlendirmiştir. Bu artışın önemli bir ayağı olarak ÖAŞ'ler, Donetsk ve Luhansk'taki ayrılıkçıların desteklenmesinde görev almış ve Kırım'ın ilhaki sürecinde yine sahneye çıkmışlardır.

”

2014 Mart ayı itibarıyla önce Kırım'ın ilhaki akabinde ise Donetsk ve Luhansk'ta ayrılıkçı gruplarla yaşanan çatışmalar gibi Ukrayna'nın bu bölgeler üzerindeki egemenliğini ve toprak bütünlüğünü bozan gelişmeler nedeniyle Türkiye'nin stratejik ilişkiler geliştirdiği iki komşusu Rusya ve Ukrayna arasındaki ilişkilerin gergin seyrettiği bir periyoda girilmiştir. Karadeniz'in kuzeyinde yaşanan bu gerginliğin, Rusya-Batı ilişkilerine de doğrudan yansdığı gözlemlenmiştir. Aralık 2021 itibarıyla Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik olası bir işgal girişimine dair ilk emareler görülmeye başlanmış ve 24 Şubat 2022 tarihinde de Rusya'nın bu doğrultuda taarruza girişmesi ile olaylar topyekün bir savaşa evrilmiştir.

Bu gelişme, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) başta olmak üzere tehdit algılarını doğrudan arttıran sonuçları beraberinde getirmiş ve küresel-bölgesel siyaset üzerinde de derin yansımalara neden olmuştur.

Rusya'nın, askerî doktrini ve ortaya koyduğu stratejinin başarısızlığına dair yapılan eleştirilerin yanı sıra savaşta en çok dikkat çeken ayrıntılardan biri hiç şüphesiz yabancı savaşçıların her iki ülke saflarında çatışmalara katılmak üzere bölgeye davet edilmesi

olmuştur. Bu duruma dair tarihsel olarak 1948 Arap-İsrail savaşı ve İspanya iç savaşı örnekleri mevcutken, güncel olarak Afganistan, Irak ve son olarak Suriye sahasında, bazıları terör örgütlerinin saflarında olmak üzere birçoğu radikal ideolojik geri plana sahip bireylerin, ülkelerini bırakarak çatışma alanlarına geçtiği ve aktif faaliyet gösterdiği müşahede edilmiştir. Uk-

rayna Devlet Başkanı Volodimir Zelenski'nin "Ukrayna için savaşmak isteyen" yabancılara yaptığı çağrı ve daha sonra 16 bin kadar gönüllünün bölgeye geçmekte olduğuna dair açıklaması ise bu yabancı savaşçı fenomenine dair yeni bir durumu betimlemektedir. Rus-

ya ise hâlihazırda özel askerî şirketlerle (ÖAŞ) çalışma kabiliyeti itibarıyla bu konuda geniş bir tecrübeye sahiptir. Suriye rejimine bağlı askerlerin Rusya saflarında çatışmak için bölgeye geçmek üzere mobilize olduğu yönündeki haberlerin ise bölgesel denkleme bir değişime işaret ettiği söylenebilir.

“

Ortadoğu ve Afrika’da özellikle çatışmalardan etkilenen ülkelerde Rus ÖAŞ’ler, Moskova’nın siyasi ve ekonomik çıkarlarının temini için kullanılmaktadır. Bu bölgelerde ÖAŞ’ler, Rusya’nın askerî, siyasi ve ekonomik olarak bölgeye nüfuz etmesi hususunda öncül rol üstlenmektedir.

”

RUSYA’NIN PARALI ASKER KULLANMA GELENEĞİ

Rusya adına farklı çeşitli grupların savaş sahasında kullanılması, kökeni imparatorluk dönemine kadar giden bir gelenektir. Öyle ki Rusya’nın bugün sahip olduğu geniş sınırlara ulaşması ve bu sınır boylarının korunmasında Kozaklar ve bölgesel etnik unsurların büyük katkısı bulunmaktadır. 1918-1922 Rus iç savaşında düzensiz birliklerin sahada önemli bir işlev yürüttüğü gözlemlenirken, Sovyetler döneminde bu miras devam ettirilip, dönüştürülerek zamanın şartlarına uydurulmuştur. Mevcut Rus ÖAŞ’lerin birçoğunun kökeni ise Sovyetler Birliği’nin parçalanma sürecine girdiği 1980 ve 90’lı yıllara dayanmaktadır. Bu dönemde dev-

let teşekküllerinin özelleştirilmesine başlanmış ve Rus ordusu kapsamlı bir şekilde yeniden yapılandırılmıştır. Bugün itibarıyla Kremlin’in iş adamları üzerinden kurguladığı alternatif bir ÖAŞ mimarisi göze çarpmaktadır. Rusya’nın, geçmişten beri deneyimli olduğu ÖAŞ endüstrisinin hem aşırı sağ gruplarla kurduğu dirsek teması hem de Avrupa ve eski Sovyet coğrafyasında Rus ÖAŞ’lerle bağlantılı gençlik kampları gibi oluşumlar, insan kaynağının önemli bir bölümünü teşkil etmektedir.

2014 itibarıyla Rusya’nın, ÖAŞ’ler aracılığıyla yürüttüğü faaliyetlerde belirgin bir artış yaşanmıştır. Kremlin, bu aşamada ÖAŞ sistematiğini geliştirerek çeşitlendirmiştir. Bu artışın önemli bir ayağı olarak ÖAŞ’ler, Donetsk ve Luhansk’taki

ayrılıkçıların desteklenmesinde görev almış ve Kırım’ın ilhaki sürecinde yine sahneye çıkmışlardır. Bu gruplar daha sonra Suriye’deki petrol sahalarını koruma görevini üstlenmiştir. Soufan Center’a göre, Donbas’ta 2014 yılında başlayan çatışmalardan sonraki 5 yıl içerisinde 50 ülkeden 17 bin civarında savaşçı bölgeye gelerek muharebelere katılmıştır. Bunların %90’ı ise Rusya’nın çeşitli bölgelerinden gelmiş ve aşırı sağ ideoloji üzerinden çok sayıda yabancı ülke vatandaşını bölgeye çekmeyi başarmışlardır. Dolayısıyla geçen zaman içinde yabancı savaşçı fenomeninin artan bir şekilde bölgedeki mücadelenin parçası hâline geldiği ifade edilebilir. Takip eden süreçte ÖAŞ faaliyetlerinin uzanımı artmış, ABD’nin güvenlik politikalarının odağını Çin’e kaydırması ile bı-

raktığı boşluğun doldurulmasında bu şirketler en önemli araç hâline gelmiştir. Rusya'nın burada ortaya koyduğu strateji gayet açıktır. ABD'nin buralardaki gücünün zayıflaması ve Rusya'nın nüfuzunu ÖAŞ'ler gibi bağlantısını reddedebileceği ve buralardaki yabancı liderlere güvenlik sağlanmasından, eğitim, danışmanlık ve güvenlik güçlerinin desteklenmesine kadar geniş bir alanda hizmet sağlayabilecek unsurları kullanmak suretiyle düşük bir profil sergileyerek arttırmaktır. Ortadoğu ve Afrika'da özellikle çatışmalardan etkilenen ülkelerde Rus ÖAŞ'ler, Moskova'nın siyasi ve ekonomik çıkarlarının temini için kullanılmaktadır. Bu bölgelerde ÖAŞ'ler, Rusya'nın askerî, siyasi ve ekonomik olarak bölgeye nüfuz etmesi hususunda öncü rol üstlenmektedir.

SON GELİŞMELER

Savaşın başlamasıyla beraber çeşitli ülkelerde faaliyet gösteren Rus ÖAŞ'lerin %90'ının Ukrayna'ya geçirildiği iddia edilmektedir. İlâveten, özellikle bölgede birçok ülkenin hava sahasını Rus uçaklarına kapatmasından sonra Devrim Muhafızları'nın bölgeye bazı silahların geçirilmesinde rol oynadığı iddia edilmektedir. Bu bağlamda dikkat çeken bir başka husus ise Moskova'nın, mevcut durumda patronaj ilişkisine evrilen ve esasen bekasını doğrudan kendisinin 2015'te iç savaşa müdahalesine borçlu olan Suriye rejiminden destek aldığına yönelik iddialardır. Haberlere göre Rusya tarafından savaş tecrübesine sahip Kaplan Güçleri, 5. Tümen ve Liva el-Kudüs gibi unsurların savaşçıların öncelikli olarak Ukrayna sahasında değerlendirilmesi planlanmıştır. Genel manzara, Rusya'nın uğradığı yaptırım ve geniş kapsamlı uluslararası izolasyonun, yine uluslararası toplumdan izole bu iki ülkeden alınan destek vasıtasıyla siyasi ve fiziki olarak hafifletilmek istendiğini göstermektedir. Diğer yandan rejime bağlı unsurların Ukrayna'daki çatışmalara katılması oyun değiştirici olmaktan ziyade Moskova'nın askerî kayıplarını bir miktar azaltacak faktör olacaktır. Bu ise Rusya iç dengeler itibarıyla ele alınması gereken, şu ana kadar anlatılagelen Rus geleneği ve ÖAŞ'lerin kullanımını ile paralel bir mantığa işaret etmektedir. Bu noktada, özellikle savaşın ilk haftasında Ukrayna tarafından ele geçirilen Rus askerlerinin etnik Rus olmadığının açık kaynaklara yansıdığını hatırlatmakta ve Çeçenlerin aktif bir şekilde cephede faaliyet gösterdiğinin

altını çizmekte fayda görülmektedir. Keza Moskova'nın üzerindeki ağır ekonomik yaptırımlar, Avrupa ülkelerinin hava sahaslarını Rus uçaklarına kapatması ve ülkenin uluslararası toplumdan izole edilmesi gibi birçok gelişme hâlihazırda toplumsal düzeyde sorunlara neden olabilecek potansiyel taşımaktadır. Bu durum ise uzun vadede sürdürülebilir olmaktan uzaktır. Ukrayna ile süren savaşın Rusya adına daha fazla içinden çıkılmaz bir duruma evrilmesi ve buna tabutlarla evlerine gönderilen Rus askerlerinin sayısının artması gibi olumsuzlukların eklenmesi, hâlihazırda birçok protestonun iç güvenlik aparatları ile bastırıldığı Rusya'daki sorunları derinleştirecektir. Yabancı savaşçıların da fonksiyonu hem maliyet hem de Rusya'nın asker kayıplarını azaltmak açısından burada belirginleşmektedir.

Rusya-Ukrayna savaşı, Suriye rejimi açısından fırsat olarak görülmektedir. Özellikle savaşın uzaması yahut da Rusya açısından beklenen sonuca varılamaması gibi durumlar, hâlihazırda yalnızlaşan Moskova için mevcut müttefiklerine olan ihtiyacı arttıracaktır. Her ne kadar ÖAŞ'lerin odağı Ukrayna'da süren işgale kaymış olsa da Rusya adına Suriye'deki varlık hayati bir önem taşımaktadır. Sonuç olarak süreç içerisinde savaşçı ihracının, alışlageldiği üzere Rusya'dan Suriye'ye gerçekleştiği bir denklemden, Suriye'den Rusya lehine Ukrayna'ya savaşçıların intikalinin gerçekleştiği yeni bir atmosfere geçildiği görülmektedir. Rejimin ise bu yeni konjonktürde pozisyonunun güçlendiğini ifade etmek mümkündür. ■

ORTADOĞU'DA NORMALLEŞME VE ANKARA-ŞAM İLİŞKİLERİ

“

2021 yılıyla beraber Ortadoğu'daki katı ittifak sisteminin dağılmaya başladığı ve uzun süredir sorunlu ilişkilere sahip ülkelerin arasında bir normalleşme süreci yaşandığı görülmekte. İlk olarak ocak ayı içinde Katar krizi resmî olarak sona erdi. Bunun ardından Türkiye'nin önce Mısır ardından BAE, İsrail ve Suudi Arabistan ile ilişkilerinde olumlu yönde gelişmeler yaşandı.

”

OYTUN ORHAN

Levant Çalışmaları Koordinatörü **ORSAM**

ABD'de Donald Trump'ın başkan olduğu dönemde Ortadoğu'da katı bir ittifak sistemi oluşmuştu. Bunun temel nedenlerinden biri, Trump yönetiminin Suudi Arabistan, Bir-

leşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Mısır ittifakına verdiği koşulsuz desteği. Bu destekten güç alan söz konusu ülkeler, Haziran 2017'de Katar ile diplomatik ilişkilerini keserek ambargo uygulamaya başlamıştı. Türkiye'nin bu üç ülkeyle ilişkisi de Arap Baharı ile beraber ciddi bir teste tabi oldu ve ilişkilerde kritik

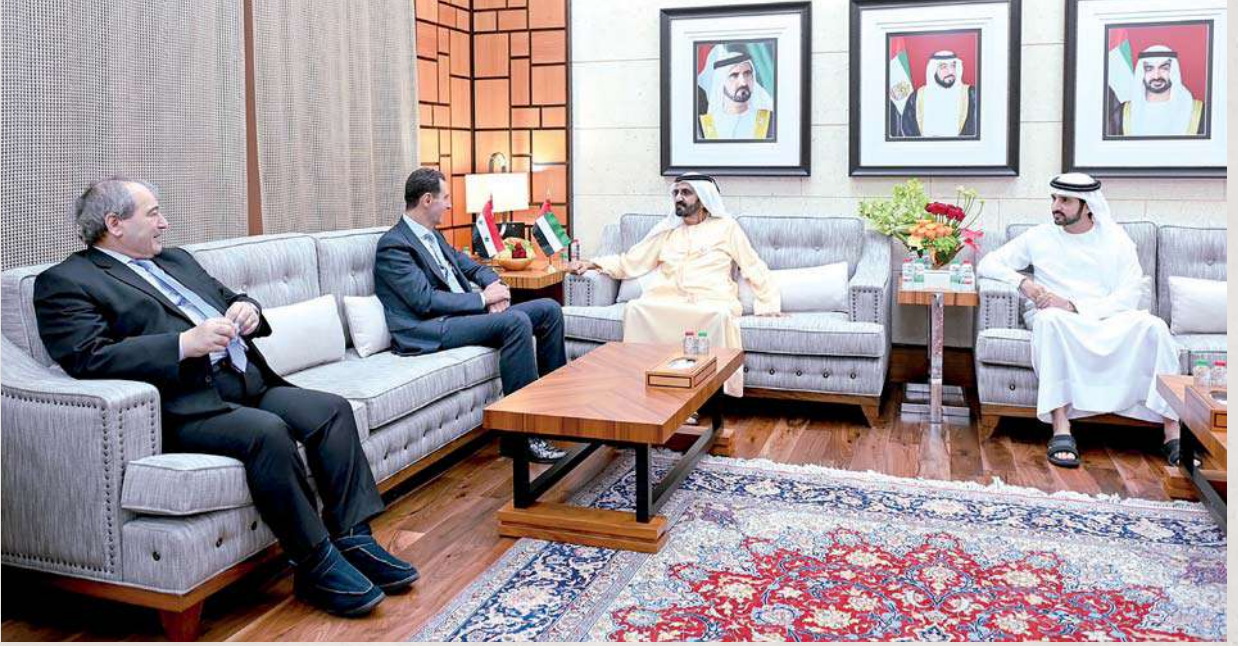

dönüm noktası Mısır'da askerî darbeydi. Türkiye'nin darbeye karşı duruşu sadece Abdülfettah el-Sisi yönetimiyle değil onu destekleyen Suudi Arabistan ve BAE ile ilişkilerin de hızla gerilemesine neden oldu. Türkiye'nin Körfez krizinde Katar'a çıkış sağlayan duruşu ilişkilerdeki çatlağı derinleştirdi. Türkiye-İsrail arasında ise daha çok ikili ilişkilere bağlı olarak 2009 yılından bu yana sürekli geriye doğru gidiş söz konusuydu.

ORTADOĞU'DA DÖNÜŞEN İTTİFAK SİSTEMİ VE SURİYE REJİMİ

2021 yılıyla beraber Ortadoğu'daki katı ittifak sisteminin dağılmaya başladığı ve uzun süredir sorunlu ilişkilere sahip ülkelerin arasında bir normalleşme süreci yaşandığı görülmekte. İlk olarak ocak ayında Katar krizi resmî olarak sona erdi. Bunun ardından Türkiye'nin önce Mısır ardından BAE,

İsrail ve Suudi Arabistan ile ilişkilerinde olumlu yönde gelişmeler yaşandı. Bu sürecin ABD'de iktidar değişimiyle yakından ilgisi söz konusudur. Zira Joe Biden yönetiminin yaptığı ilk açıklamalardan biri "artık Yemen'deki operasyonlara destek vermeyeceğiydi." Biden yönetiminin İran ile nükleer müzakereleri yeniden başlatacağıysa zaten biliniyordu. Bu durum her üç ülkeyi yeni ittifak arayışlarına yönlendirdi. Normalleşme sürecini

tetikleyen bir diğer faktör bölge ülkeleri arasındaki tükenmişlik hâlidir. Zira katı ittifak döneminde taraflar Suriye ve Libya başta olmak üzere birçok çatışma sahasına vekil güçler üzerinden birbirlerinin çıkarlarını hedef aldılar. Taraflar artık kazan-kazan ilişki modeli geliştirmek istemektedir. Diğer bir neden Suudi Arabistan, BAE ve Mısır arasında baş gösteren fikir ayrılıkları ve Yemen, Libya gibi sahalarda bağımsız hareket etmeye başlamalarıdır. Bu da ittifakın kendi içinden zayıflamasını beraberinde getirdi.

Bahsi geçen sürece paralel ilerleyen diğer bir normalleşme süreci Suriye rejimiyle bazı Arap ülkeleri arasında yaşandı. BAE ve Bahreyn zaten 2018 yılında Şam Büyükelçiliğini açarak, Umman da 2020 yılında Şam'a büyükelçi atayarak bu yönde kritik adımlar atmıştı. 2021 yılı son çeyreğindeyse Ürdün Kralı Abdullah ile Suriye Lideri Beşar Esad arasında telefon görüşmesi

gerçekleşti ve iki ülke savunma bakanları bir araya geldi. Arap dünyasının önde gelen iki ülkesi Mısır ve Suudi Arabistan ise Şam ile normalleşme süreci başlatmasa da her iki ülkenin bakanları Suriye rejimi yetkilileriyle görüşmeler gerçekleştirdi. Bu süreçte Şam'ın Arap Ligi'ne döneceği tartışmaları gündeme geldi. En nihayetinde Beşar Esad Mart 2022'de BAE'ye bir ziyaret gerçekleştirdi ve Şam ile Moskova ziyaretleri sayılmazsa Esad'ın 2011'den sonraki ilk yurt dışı ziyareti oldu.

ANKARA-ŞAM İLİŞKİLERİNDE OLASILIKLAR

Ortadoğu'da normalleşme süreci, benzer bir yakınlaşmanın Ankara ile Şam arasında da olabileceğine ilişkin iddia ve beklentileri beraberinde getirdi. Hatta Abu Dabi Velihaht Prensi Şeyh Muhammed bin Zayed el-Nahyan'ın Ankara ziyareti sırasında da bu konunun gündeme geldiği iddiaları basına

yansıdı. Açık kaynaklara yansıyan haberlere göre Türkiye ve Suriye'nin güvenlik kurumları arasında irtibat zaten daha önceden sağlanmıştı. Son olarak Türk basınında yer alan ve hükümet yetkililerine dayandırılan bir habere göre Ankara, "Suriye'nin üniter yapının korunması, ülke bütünlüğünün korunması ve geri dönen göçmenlerin güvenliğinin sağlanması" ilkeleri üzerinden Suriye yönetimiyle diyalog süreci geliştirmeyi tartışmaktaydı."

Türkiye ile Suriye arasında normalleşmeyi iddia eden/savunan kesimlerin birkaç temel argümanı söz konusudur. Bu düşünceye göre Ankara ile Şam, Suriye'nin toprak bütünlüğü ve siyasal birliğinin korunması konusunda ortak bir çıkarı sahiptir. Fırat Nehri'nin doğusunda terör örgütü PKK'nın Suriye kolu PYD/YPG eliyle ve ABD desteğiyle oluşturulan fiilî yapı Türkiye açısından yaşamsal tehdit arz etmektedir. Suriye yönetimi

de doğası gereği ülkesinde herhangi bir otonom yapıya karşı çıkmaktadır. Dolayısıyla iki ülke 2011 öncesinde olduğu gibi Adana Muhtabakatı temelinde teröre karşı iş birliği geliştirebilir. Bunun yanı sıra Türkiye'deki Suriyelilerin ülkelerine/evlerine geri dönüşünün sağlanması için de Ankara-Şam iş birliği kaçınılmaz bir neden olarak öne sürülmektedir.

“

Türkiye-Suriye örneğindeyse ilişkiler bütün boyutlarıyla sonlandırıldı ve taraflar Bahar Kalkanı Harekâtı'nda olduğu üzere doğrudan çatışma içine de girdiler. İki ülke hâlen İdlib ve Batı Halep'te her an çatışma riskinin olduğu bir ateşkes hattı üzerinde karşılıklı tehdit algılamasına dayalı olarak askerî faaliyetlerine devam etmektedir.

”

Bölgesel normalleşme ve teröre karşı iş birliği faktörleri Ankara-Şam normalleşmesini gündeme getirmiş olsa da sürecin önünde çok ciddi engeller söz konusudur. Her şeyden önce Türkiye ile Suriye arasındaki sorunlar Körfez ülkeleri arasındaki ya da Türkiye'nin Körfez, Mısır veya İsrail ile yaşadığı sorunlardan farklılık arz etmektedir. Türkiye ile Suriye arasında daha uzun süreli ve derin bir çatışma ve güven bunalımı söz konusudur. Bu da diğer örneklerde olduğu üzere hızlı adımların atılmasının önünde ciddi bir engeldir. Bölgesel kutuplaşma sürecinde taraflar farklı siyasal pozisyonlar almış ve bölgede farklı aktörleri desteklemiştir. Ancak hiçbir zaman

doğrudan karşı karşıya gelmemiş ve ilişkiler bir bütün olarak kopmamıştır. Türkiye-Suriye örneğindeyse ilişkiler bütün boyutlarıyla sonlandırıldı ve taraflar Bahar Kalkanı Harekâtı'nda olduğu üzere doğrudan çatışma içine de girdiler. İki ülke hâlen İdlib ve Batı Halep'te her an çatışma riskinin olduğu bir ateşkes hattı üzerinde karşılıklı tehdit algılamasına dayalı olarak askerî faaliyetlerine devam etmektedir. Ankara Şam'ın terör örgütü PYD/YPG ile mücadelede ne kadar güvenilir bir ortak olacağı konusunda şüphe duymaktadır. Zira Şam ile PYD/YPG arasında rekabet ve müzakereler paralel yürümektedir. İki tarafın ABD-Rusya baskısıyla ortak bir zeminde buluşma ihtimalleri düşük de olsa mümkündür. Şam ise Ankara'nın Suriyeli muhalif gruplarla ilişkisini yamsalsal bir sorun olarak görmektedir. Diğer bir kritik sorun alanı Suriyeli muhaliflerin kontrolündeki bölgelerin statüsünün, bu bölgelerde kurulmuş olan siyasi, idari ve güvenlik yapılarının geleceğinin ne olacağıdır. Bu konuda tarafların pozisyonlarını uzlaştırmak neredeyse imkânsıza yakın gözükmektedir. Son olarak Suriyelilerin ülkelerine geri dönüşü konusunda iki sorun öne çıkmaktadır. Birincisi Suriye rejiminin muhtemel bu konuyu Türkiye'den tavizler koparmak açısından pazarlık aracına dönüştürme ihtimalidir. İkinci sorunsu Şam'ın Suriyelilerin geri döndüğünde güvenliklerinin sağlanacağı konusunda garanti vermemesidir. Zira çok sayıda Suriyelinin evlerine, topraklarına el konuldu ve Lübnan ile Ürdün'den ülkelerine dönen Suriyeliler olumlu bir tecrübeyle karşılaşmadılar.

Sonuç olarak, değişen bölgesel koşulların Ankara-Şam normalleşmesini tetiklediği ama bahsi geçen engeller nedeniyle diğer normalleşme örneklerine benzer bir sürecin yaşanmasının mümkün olmadığı söylenebilir. Ukrayna savaşı da Ankara-Şam normalleşmesi önünde bir engel oluşturacaktır. Ukrayna savaşının etki edeceği konuların başında Suriye meselesi gelmektedir. Zira Suriye krizi çok katmanlı bir hâl almış durumda ve dış aktörlerin kendi aralarındaki ilişkilerden doğrudan etkilenmektedir. Suriye'de en etkili dış aktör Rusya'dır ve Ukrayna savaşının seyri, Rusya'nın uluslararası alanda ve dolayısıyla da Suriye'deki pozisyonunu etkileyecektir. Ayrıca Suriye krizinin seyrinde iç aktörlerin aralarındaki mücadeleler veya ilişkilerin önemi giderek azaldı. Bu açıdan Türkiye-Rusya, ABD-Rusya, Türkiye-ABD ilişkileri daha belirleyici konumdadır.

Ukrayna savaşı da bu ilişkiler ve taraflar arasındaki güç dağılımı açısından kritik değişimleri beraberinde getirmektedir. Günümüze kadar gelişen süreç Rusya'nın Ukrayna'da güç kaybettiğini, ilgisi ve kaynaklarını Ukrayna sahasına yönlendirdiğini göstermektedir. Bu doğal olarak iktidarı korumasını tamamen Rusya'ya borçlu olan Şam yönetimi için kötü haberdır. Buna karşılık Ukrayna krizi Türkiye'nin rolünü hem Batı hem de Rusya nezdinde öne çıkardı. Bu durum Türkiye'ye Suriye'de fırsat kapılarının açılmasını sağlayabilir. Bu ortamda bütün tarafların Ukrayna savaşının sonuçlarını daha net gördükten sonra hareket etmek isteyecekleri söylenebilir. ■

İRAN'IN RUSYA VE ÇİN İLE GÜVENLİK İŞ BİRLİĞİ

DR. İSMAİL SARI

Uzman ORSAM

“

Rusya'nın ekonomik krizi ve bölge politikalarında etkin olabilecek bir partner arayışı; İran'ın ise Rus silahlarına, teknolojisine, bölgesel ve uluslararası alanda desteğine olan ihtiyacıyla Ortadoğu ve Kafkasya-Orta Asya'da Amerikan etkisinin sınırlandırılması arayışı iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmıştır.

”

1 979 İslam Devrimi'nden bu yana İran, özellikle Tahran'daki ABD Büyükelçiliği baskını sonrası, Batı tarafından oluşturulan ve şiddeti zaman zaman değişen bir uluslararası izolasyonla mücadele etmektedir. Zira Şah döneminde ABD ve Avrupa ülkeleriyle on yıllarca süren iş birliğinin ardından, Batı karşıtı bir retorik ve revizyonist bir politika benimseyen Tahran'daki yeni devrimci yönetim eski müttefikleri ile ters düşmüştür. 1980'lerde İran-İrak Savaşı sırasında bazı Batılı ülkelerin Bağdat'a verdiği destek Tahran'ı, yeni

ekonomik, siyasi ve askerî ortaklar aramaya itmiştir. Rusya ve Çin, İran için faydalı ortaklar olarak bu konjonktürde ortaya çıkmıştır. Ancak Tahran'ın Pekin ve Moskova ile ilişkilerinin tek nedeni izolasyonla mücadele değildir. İran'ın Rusya ve Çin ile farklı çıkarları olduğu gibi bu ülkelerin de İran'a yönelik çıkarları söz konusudur. Dolayısıyla ilişkilerin gelişmesinde ve çeşitlenmesinde çok boyutlu faktörler etkilidir.

İRAN'IN RUSYA İLE ASKERİ İŞ BİRLİĞİ

Tarihindeki Rusya kaynaklı toprak kayıpları, bölünme ve işgal girişimleri İran'ı Rusya'ya karşı derin bir güvensizlikle doldurmuştur. Ortadoğu'daki Sovyet nüfuzunu azaltmak için Şah döneminde İran, ABD liderliğindeki çabaların en önemli destekçilerinden biri olmuştur. 1979'daki İslam Devrimi'nden sonra da İran'ın Sovyetler Birliği ile ilişkileri hızla iyileşmemiştir. 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından, İran-Rusya ilişkileri genel olarak düzelmış fakat tarihsel güvensizlikler ortadan kalkmamıştır. Ancak bilindiği gibi İran'ın bölgesel ve küresel politikalarında Rusya ile ilişkiler hayati öneme sahiptir. Tahran ile

Moskova arasındaki ilişkiler iki ülkenin ortak güvenlik kaygıları, Ortadoğu ve Orta Asya bölgelerindeki karşılıklı çıkarların örtüşmesiyle doğru orantılı olarak gelişmektedir. Ayrıca, Tahran ile Moskova ilişkileri Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde yaşanan jeopolitik değişimle birlikte daha uygun bir siyasi zemin ve stratejik motivasyon bulmuştur.

Her iki ülke de Soğuk Savaş sonrası ABD'nin tek kutuplu hegemonyasına karşı çok-kutuplu bir dünya arayışı içinde revizyonist bir yaklaşımı benimsemiştir.

Rusya'nın ekonomik krizi ve bölge politikalarında etkin olabilecek bir partner arayışı; İran'ın ise Rus silahlarına, teknolojisine, bölgesel ve uluslararası alanda desteğine

olan ihtiyacıyla Ortadoğu ve Kafkasya-Orta Asya'da Amerikan etkisinin sınırlandırılması arayışı iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmıştır. Ayrıca iki ülke benzer güvenlik kaygılarına ve özellikle Hazar petrolü ve doğal gazının üretimi konusunda ortak ekonomik çıkarlara sahiptir. Dolayısıyla bu ortak paydalar iki ülke arasında iş birliğini ve ilişkileri geliştirmiştir.

“

İran, Rus Hava Kuvvetlerinin Suriye'ye hava saldırıları düzenlemek için ülkesinin batısındaki Hemedan Şehit Nuje Hava Üssü'nü Rusya'ya ait bombardıman uçaklarının kullanımına açmıştır. Üssün Rusya'ya açılmasıyla İran'da 1979 İslam Devrimi'nden sonra ilk kez yabancı bir devlete ülkedeki askerî tesisleri kullanma izni verilmiştir.

”

İran-Rusya arasındaki askerî/savunma iş birliğine bakıldığında bu ilişkinin zikzaklarla dolu olduğu görülmektedir. Tahran yönetimi özellikle 1980'lerin sonunda dikkatini Rusya'ya çevirmiş ve bu ülkeden silah ithalatı 1991 yılında 772 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 1995 ile 2001 yılları arasında İran'ın silah ithalatının yüzde 70'inden fazlası Rusya'dan yapılmıştır. 1990'lar boyunca, Rusya'nın İran'a yaptığı satışlar arasında tanklar, tanksavar füzeler, denizaltılar ve karadan havaya füze sistemleri vardır. Neler satın alındığına dair çok fazla spekülasyon olmasına rağmen, 1991'de İran, Rusya'dan 1.000 adet T-72M1 tankı sipariş etmiş ancak Rusların sadece 422'sini teslim ettiği bildirilmiştir. 2000'lerin başında iki ülke arasında askerî ve güvenlik bağları devam etmiş ve Rusya'nın 2006'da İran'a yaptığı silah satışı 368 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin (BMGK) 2007 yılında İran'a yönelik silah ambargosunu da içeren 1747 sayılı kararıyla Rusya satışlarını ciddi

şekilde aşağı çekmiş, hatta özellikle ABD'nin baskısıyla S-300 hava savunma sistemlerinin teslimatını askya almıştır. Ancak bugün Rusya İran'a çift kullanımlı teknoloji sağlamaya devam etmektedir. Özellikle hem sivil hem de askerî amaçlara hizmet edeceği umulan İran uzay programını geliştirmek için Tahran ve Moskova iş birliği yapmaya istekli olduklarını ifade etmişlerdir. Askerî yönleri açısından uzay programı istihbarat, karşı istihbarat ve terörle mücadele için

kullanılacaktır. Rusya'nın İran için uygun bir askerî donanım tedarikçisi olmasının birkaç nedeni vardır. Birincisi, Rusya'nın, çoğu Batılı ülkenin Tahran'a silah satmasını engelleyen insan hakları ihlalleri veya terörizm nedeniyle İran'a yönelik yaptırım söz konusu değildir. İkincisi, İran için Rus ekipmanının nispeten daha düşük tedarik ve bakım maliyetidir. Üçüncüsü ise Rus yasalarının şirketleri silah ihracatı hakkında rapor vermeye zorlamaması ve aslında giz-

liliği teşvik etmesidir. Bu, güvenlik ve savunma söz konusu olduğunda İran'ın tercihiyle uyumludur.

Rusya'nın ABD ve Batı ile ilişkileri 2014'te Ukrayna krizinin başlamasından bu yana keskin bir şekilde kötüleşirken, Moskova yönetimi İran ile arasındaki iş birliğini artırma çabalarını hızlandırmıştır. Zira Tahran ve Moskova, Suriye'deki Beşar Esad rejimine ortak destekleri de dâhil olmak üzere, çeşitli dış politika konularında uzun süredir benzer politikalar iz-

lemektedir. 2015 yılında nükleer anlaşmanın imzalanmasından kısa bir süre sonra İran ve Rusya, Suriye'deki müttefikleri Beşar Esad'ın düşmesini önlemek için Suriye'de askerî iş birliği yapmışlardır. İran, Rusya için kara gücü olarak hareket ederken, Rusya ise İran'a yoğun hava gücü ve özel kuvvetler sağlamıştır. Suriye'deki Rus-İran ortak müdahalesi, iki ülke arasında süregelen güvensizliğe rağmen iş birliği için bir yol yaratmıştır. İran ve Rusya ayrıca 2015 yılında

DAEŞ'e karşı mücadeleyi koordine etmek için Bağdat'taki bir karargâhta Irak ve Suriye ile istihbarat paylaşım ittifakı kurmuştur. İran Devrim Muhafızları Suriye'deki hedefleri bombalamak için Rusya'ya istihbarat aktarırken Rusya, Suriye'deki hedefleri bombalamak için İran hava sahasını kullanmıştır. İran, Rus Hava Kuvvetlerinin Suriye'ye hava saldırılarını düzenlemek için ülkesinin batısındaki Hemedan Şehit Nuje Hava Üssü'nü Rusya'ya ait bombardıman uçaklarının kullanımına açmıştır. Üssün Rusya'ya açılmasıyla İran'da 1979 İslam Devrimi'nden sonra ilk kez yabancı bir devlete ülkedeki askerî tesisleri kullanma izni verilmiştir. İran Anayasası'nın herhangi bir yabancı devlete üs verilmesini yasaklayan hükümlerine karşın yönetim bunun üs tahsisi değil kısmi iş birliği olduğunu savunmuştur. İran Savunma Bakanı Hüseyin Dehkan, üssü kullandığını medyaya duyuran Rusya'yı "gösteriş" yapmakla suçlamıştır. Dehkan, Rusya'nın üssü kullanma konusundaki gizliliğe riayet etmeyerek "yakışsız" bir tutum sergilediğini belirtmiştir.

2019 yılında, İran Deniz Kuvvetleri Komutanı İbrahim Hanzadi Rusya ziyareti sonrası İran Silahlı Kuvvetleri ile Rusya Savunma Bakanlığı arasında "gizli" bir askerî anlaşma imzalandığını duyurmuştur. 2020'de Rusya'nın İran büyükelçisi, Rusya'nın BM silah ambargosunun sona ermesinin ardından İran'a S-400 hava savunma sistemi satmasında "sorun olmadığını" söylemiş ancak şu ana kadar somut bir anlaşma yapılmamıştır. 2021'de İran ve Rusya, Hint Okyanusu'nda Çin'in de katıldığı ortak bir deniz tatbikatı düzenlemiştir. Ayrıca İran

ve Rusya, siber güvenlik ve bilgi teknolojileri iş birliği anlaşması imzalamıştır. İsraili yetkililer, Rus gemilerinin İran'ın Suriye ve Lübnan'a silah sevkiyatını koruduğunu iddia etmektedir. İran ve Rusya, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'nün (NATO) genişlemesini önlemede ortak bir çıkarı paylaşmaktadır. Bu nedenle İran, NATO'nun doğuya doğru genişlemesini önleme gerekçesiyle farklı nedenlerle birlikte, Rusya'nın Ukrayna işgalini desteklemektedir. Ancak iki ülke arasında Suriye'deki nüfuz rekabeti devam etmektedir. Ayrıca Rusya Ortadoğu'da nüfuzunu arttırmak isterken İran'ın düşmanı Suudi Arabistan da dâhil olmak üzere herkesle iyi ilişkiler kurmaya çalışmaktadır. İran ve Rusya ortak askerî tatbikatlar düzenleseler de 2020 yılında Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Güney Kafkasya'daki İkinci Kara-

bağ Savaşı sırasında Rusya, İran'ın girişimlerini reddederek İran'ı Kafkasya'da yeni kurulan güç denkleminde dışlamıştır.

“

2005 yılında, İran'ın nükleer dosyasından kaynaklanan artan izolasyonunun ardından Çin, ancak 2008 yılında Tahran'ın gemisavar ve uçaksavar füzeleri tedarik etmesiyle İran'ın baş silah tedarikçisi olarak Moskova'yı geride bırakmıştır.

”

İRAN'IN ÇİN İLE ASKERÎ İŞ BİRLİĞİ

1970'lerde Pehlevi monarşisi altında Çin ve İran iyi ilişkiler geliştirmiştir. 1980'deki İran-İrak Savaşı'nın başlarında Çin, İran'a silah ve askerî teçhizat sağlamaya istekli

olmuştur. Ancak Çin aynı zamanda Irak'ın da dolaylı askerî teçhizat tedarikçisidir. Çin, İran'a gemisavar seyir füzeleri de dâhil olmak üzere bazı balistik füze bileşenleri, erişim önleme/alan engelleme silahları yetenekleri satmıştır. İran, C-801'in bir kopyası olan Nur gemisavar seyir füzesi gibi bir teknolojiyi yerel kapasiteyi geliştirmek için kullanmıştır. 2010'larda Pekin ve Tahran askerî iş birliklerini genişleterek üst düzey görüşmelerde bulunmuşlar ve ortak tatbikatlar düzenlemişlerdir. Pekin'in Ocak 2016'da İran'ın düşmanlarını da içeren tüm Arap ülkeleriyle daha yakın askerî iş birliği ve alışverişi geliştirme arzusunu açıklamıştır. Bu bağlamda Çin, Yemen'deki İran destekli Husiler'e karşı savaşta kullanılmak üzere Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne CH-4 insansız hava araçları (İHA) satmıştır.

İran'ın Çin'den yaptığı savunma tedariki, küçük silahlardan karadan havaya füzelere, gemisavar mayınlarına, tanklara ve savaş uçaklarına kadar çeşitlilik arz etmektedir. İran ayrıca bu silahların üretim sürecinin en azından bir kısmında yer almak istemektedir. Pekin, savunma sözleşmelerinde bu yönde Tahran'a esneklik tanımaktadır. 2000'lerin başında Çin'in İran'ın karadan karaya balistik füzeler geliştirmesine yardım ettiği iddia edilmiştir. China North Industries Group'un (Norinco) İran'a füze teknolojisi sağladığı bu iddialar arasındadır. ABD, İran'a gelişmiş ve konvansiyonel silahların yanı sıra kimyasal ve biyolojik silah bileşenlerinin satışı için sekiz Çinli kuruluşa yaptırım uygulamıştır. Çin'in yardımları İran'a balistik füze üretiminde kendi kendine yeterli olma noktasında faydalı olmuştur. 2005 yılında, İran'ın nükleer dosyasından kaynaklanan artan izolasyonunun ardından Çin, ancak 2008 yılında Tahran'ın gemisavar ve uçaksavar füzeleri tedarik etmesiyle İran'ın baş silah tedarikçisi olarak Moskova'yı geride bırakmıştır. 2010'a gelindiğinde Pekin, Tahran'ın kendi gemisavar seyir füzesi C-802'nin yükseltmiş bir versiyonunu geliştirmesine yardım etmiştir. İran-Çin savunma ilişkileri, 2013 yılında nükleer müzakereler birkaç alana yayılarak yeniden başladığında hızlanmış; 2015'teki nükleer anlaşmanın ardından İran, Pakistan'dan sonra Çin silahlarının en büyük ikinci ithalatçısı olmuştur.

Ocak 2016'da Çin Devlet Başkanı Xi Jinping Tahran'ı ziyaret etmiştir. Bu durum, yıllar sonra Çinli bir devlet başkanının Tahran'a yaptığı

ilk ziyaret olurken, Devrim Rehberi Ayetullah Ali Hamaney ve Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani de dâhil olmak üzere İran'ın en üst kademeleriyle Jinping bir araya gelmiştir. Ziyaretin ardından Pekin, Çin-İran ilişkilerini "kapsamlı stratejik ortaklık" statüsüne yükselterek Tahran'ı önceliklerinden biri hâline getirmiştir.

“

Çok kutuplu bir dünya düzenini savunan Pekin ve Moskova'nın İran'ın Avrasya Ekonomik Birliği ve Şanghay İşbirliği Örgütü gibi Avrasya çok taraflı kuruluşu üyeliğine verdiği destek göz önüne alındığında, İran dış politikası açısından Çin ve Rusya'nın önemi şüphesizdir. İran, Moskova veya Pekin'in egemen olduğu bölgesel örgütlere katılarak ikili ve çok taraflı ilişkilerini genişleterek uluslararası izolasyonunu hafifletmeye çalışmaktadır.

”

Tartışmaların olumlu tonuna rağmen, ziyaret resmî bir askerî ittifak veya güvenlik garantileriyle sonuçlanmamıştır. Benzer şekilde 2021 yılı Mart ayında 25 yıllık İran-Çin anlaşmasının imzalanmasından sonra, büyük bir Çin yatırımı akışı ve önemli askerî ve siyasi iş birliği beklentileri olmasına rağmen şu ana kadar bu tahminler gerçekleşmemiştir. Çin rekor miktarda İran petrolü satın alırken, üretime ya da başka bir şeye büyük yatırım yapmamıştır. Tek önemli gelişme, İran'ın tüm üye devletlerin ekonomik, siyasi ve kültürel çıkarlarını geliştirmeye adanmış Çin

liderliğindeki uluslararası kuruluş olan Şanghay İşbirliği Örgütüne (ŞİÖ) katılması olmuştur.

Sonuç olarak Tahran, Moskova ve Pekin arasında artan üçlü askerî iş birliğiyle birlikte 18 Eylül 2021'de alınan İran'ın Şanghay İşbirliği Örgütüne (ŞİÖ) katılım sürecini başlatma kararı, İran'ın Rusya-Çin eksenindeki pozisyonunda yeni bir aşamayı işaret etmektedir. İran, 2005'ten beri ŞİÖ'de gözlemci ve 2008'de Mahmud Ahmedinejad hükûmeti döneminde tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. ŞİÖ tarafından İran'ın tam üye olarak kabul edilme kararının ABD Ordusunun Afganistan'dan aceleyle geri çekilmesinin ardından gelmesi zamansal olarak semboliktir.

ŞİÖ için İran toprakları, Avrasya ile Batı Asya arasında stratejik bir aktarım kuşağı görevi görecektir. İran için ise üyelik, kolektif güvenliğe odaklanan çok taraflı, uluslararası bir organizasyona ilk kez katılımını temsil etmektedir. Çok kutuplu bir dünya düzenini savunan Pekin ve Moskova'nın İran'ın Avrasya Ekonomik Birliği ve Şanghay İşbirliği Örgütü gibi Avrasya çok taraflı kuruluşu üyeliğine verdiği destek göz önüne alındığında, İran dış politikası açısından Çin ve Rusya'nın önemi şüphesizdir. İran, Moskova veya Pekin'in egemen olduğu bölgesel örgütlere katılarak ikili ve çok taraflı ilişkilerini genişleterek uluslararası izolasyonunu hafifletmeye çalışmaktadır. Üyelik ayrıca Tahran'ın bölgesel güvenlik konularında rolünü destekleyecek ve dış politikasına bir "doğu vektörü" ekleme arayışını da hızlandıracaktır. ■

SAHRA'NIN BATISINDA TARİHSEL GERİLİM VE ÇOK BOYUTLU DİPLOMASİ

DR. VOLKAN İPEK

Öğretim Üyesi YEDİTEPE ÜNİ.

“

Başlangıçtaki ve günümüzdeki süreçlerde Batı Sahra sorusunda akla gelen en baskın aktör kuşkusuz Fas'tı. 1956 yılında Fransa'dan ve İspanya'dan bağımsızlığını ilan eden Fas, bağımsızlık mücadelesinin en önemli kolu olan İstiklal Partisi'nin lideri ve ülkenin ilk Başbakanı Allal el-Fassi'nin "Büyük Fas" planıyla Batı Sahra'da etkili olmaya başladı.

”

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin son on beş yılda yaşadığı en önemli sosyal hareket kuşkusuz Arap Baharı'ydı. Bu ülkelerdeki halkların daha fazla demokrasi, ekonomik refah ve garanti altına alınmış insan hakları için başlattıkları toplu kampanya kısa zaman içinde bir ayaklanmaya veya devrime dönüştü. Tunus, Libya, Mısır, Suriye,

Yemen Arap Baharı'ndan devrimsel olarak etkilenip bürokratik yapılarını ve liderlerini değiştirirken Ürdün, Lübnan, Umman, Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir ve Fas, Arap Baharı'nı devletin uzlaşmacı tutumlarının devreye girerek karşıladığı ayaklanmalar olarak geçirdi. Arap Baharı'nı ayaklanma olarak geçiren ülkelerde bürokratik yapı bozulmadı, liderler en azından süreç boyunca güçlerini korumaya devam ettiler. Baharın özellikle getirdiği demokratik kültür ve bilinçlenme, bahardan sonra bu ülkelerde halkların zaman zaman başka taleplerde bulunmasını sağlasa da asla bir devrimsel niteliğe bürünmedi.

FAS VE BATI SAHRA SORUNU: TARİHSEL GEÇMİŞ VE ETKİLİ AKTÖRLER

Arap Baharı'nın devrimsel niteliğe dönüşmediği ülkelerden biri de Fas'tı. 1 Temmuz 2011 tarihindeki referandumla yürürlüğe konan 2011 Anayasası, Fas'ın Arap Baharı'nı devrime dönüşmeden geçirmesinde başrolü oynadı. 2011 Anayasası, Fas halkını her anlamda olumlu etkilemişse de önemli bir konuyla ilgili öngörülen somut adımlar henüz atılmadı. Bu konu Fas'ın bağımsızlık ilan ettiği 1956 yılından itibaren ülke gündeminde tutulan Batı Sahra bölgesinin geleceğiydi. Ülkenin güneyinde yer alan Batı Sahra, Fas devleti tarafından her zaman bir Fas toprağı olarak görüldü ve Batı Sahra'da yaşayan ve kendilerini Sahravi olarak tanımlayan Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti (SADC) vatandaşları ise Fas devleti tarafından

Faslı olarak anılmaya devam ettiler. Batı Sahra bölgesi toprakları üzerinde yaşayan nüfusu Sahravilik ve Faslılık arasında bırakan bu konu günümüzde Batı Sahra sorunu olarak karşımıza çıktı. Batı Sahra sorununun başlangıç noktasıyla günümüzde ulaştığı noktadaki güvenlik boyutu aktör sayısı bakımından farklılıklar gösterdi. 1975 yılında Birleşmiş Milletlerin (BM) Sahravilerin kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi yönünde referanduma gitmesi yönünde verdiği kararlarla başlayan süreçte Fas, Moritanya ve İspanya sorunun ilk aktörleriydiler. Sahraviler 1979 yılından itibaren Cezayir'deki mülteci kamplarına gitmeye başladıklarından beri ise Ce-

zayir, Batı Sahra sorununda yeni bir aktör olarak ortaya çıktı. Günümüzde ise pek çok Latin Amerika ve Afrika ülkesinin yanında, özellikle Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ve bu ülkelerdeki sivil toplum örgütleri Batı Sahra sorununun güvenlik boyutundaki yeni aktörler oldular.

Başlangıçtaki ve günümüzdeki süreçlerde Batı Sahra sorununda aklara gelen en baskın aktör kuşkusuz Fas'tı. 1956 yılında Fransa'dan ve İspanya'dan bağımsızlığını ilan eden Fas, bağımsızlık mücadelesinin en önemli kolu olan İstiklal Partisi'nin lideri ve ülkenin ilk Başbakanı Allal el-Fassi'nin "Büyük Fas" planıyla Batı Sahra'da etkili

olmaya başladı. Fassi'nin planına göre doğuda Tinduf şehri, güneyde ise Senegal Nehri'ne kadar olan tüm bölge Fas toprakları içinde sayılmıyordu. Bölgedeki toprakların kullanım hakkına sahip İspanya'nın yanında, Büyük Fas Planı doğal olarak Senegal Nehri'nin kuzeyinde kalan Moritanya'yı Batı Sahra sorununun ikinci aktörü yaptı. Fas Moritanya'nın 1960 yılında elde ettiği bağımsızlığı tanımayı reddetti, 1963 yılında Cezayir'le Tinduf şehrini Fas sınırlarına çekmek için Kum Savaşı'na girdi. Planı gerçekleştirmek için bölgedeki ülkelerin egemenliğini tanımayı reddeden Fas'a karşı Batı Sahra bölgesinin güvenliğini sağlamak amacıyla 10 Mayıs 1973 tarihinde Sa-

guia el-Hamra ve Rio de Oro'nun Kurtuluşu Halk Cephesi (Polisairo) kuruldu ve o tarihten itibaren bölgenin bağımsızlığı için Fas'la çatışmaya başladı. Polisairo'nun yeni bir aktör olarak ortaya çıkması Batı Sahra sorununu derinleştirdi. 1975 yılından itibaren Moritanya, Cezayir ve Polisairo, Fas'ın karşısında yer aldılar. Bu ülkelerden Moritanya, Fassi'nin planına karşı güvenlik oluşturmak için Batı Sahra'ya asker gönderdi ve Polisairo ile iş birliği yaptı. Fas, İspanya'dan bağımsızlığını kazandıktan sonra Batı Sahra bölgesini kendine bağlamak ve Batı Sahra sorunuyla ilgili tüm yetkiyi kendinde toplamak amacıyla 6 Kasım 1975 tarihinde Kral II. Hasan'ın organizasyonunda Yeşil Yürüyüş'ü gerçekleştirdi. 350.000 Faslı'nın kuzeyden bölgeye doğru hareket ettiği Yeşil Yürüyüş'te amaç, Fas'ın Batı Sahra konusuyla ilgili en yetkili aktör olduğunu tüm dünyaya göstermekti. Bu anlamda Yeşil Yürüyüş BM'nin 1975 yılında verdiği bölge halkının kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi kararının da tanınmaması anlamına geliyordu.

Yeşil Yürüyüş, 27 Şubat 1976 tarihinde Batı Sahra bölgesinde Fas'tan bağımsız olduğunu iddia eden Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti'nin (SADC) kurulmasına engel olamadı. Yine de Kral II. Hasan pes etmedi.

Ne var ki Yeşil Yürüyüş, 27 Şubat 1976 tarihinde Batı Sahra bölgesinde Fas'tan bağımsız olduğunu iddia eden Sahra Arap Demo-

kratik Cumhuriyeti'nin (SADC) kurulmasına engel olamadı. Yine de Kral II. Hasan pes etmedi. SADC halkının Fas'a olan bağlılığını arttırmak için 12 Ocak 1978 tarihinde 292 milyon dolarlık bir Sahra Kalkınma Programı hazırlandı. Bu planla birlikte Kral II. Hasan Batı Sahra'daki halka Layun şehrinde 630 milyon dolarlık bir, Bujdur ve Dahla şehirlerinde ise her biri 42 şer milyon dolarlık olmak üzere toplam üç liman inşa etme sözü verdi. Ne var ki bu proje kendilerini Sahra olarak gören Batı Sahra nüfusunu SADC'ı feshedip Batı Sahra'nın Fas'ta kalması konusunda ikna edemedi. 1979 yılından sonra Polisairo Fas'ın SADC üzerindeki etkisini kırmak ve SADC'ın bağımsızlığını korumak için Cezayir'in ekonomik desteğini almaya başladı. Cezayir'in Polisairo'yu desteklemesinin ardında bölgedeki fosfat kaynaklarını kendine çekmek ve Batı Sahra'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) kadar uzanan bir petrol boru hattı inşa edip petrol ticaretiyle bölgede yükselen bir güç olmak vardı. Fas ise Batı Sahra bölgesinin kimlikel olarak kendine ait olduğu iddialarının yanında ne bölgedeki fosfatı Cezayir'e bırakmak ne de böyle bir petrol ticaretiyle Cezayir'in bölgede yükselen güç olmasını istiyordu. Bu arada Moritanya SADC'ın egemenliğine saygı duyduğu için 1979 yılında Batı Sahra bölgesindeki askerlerini çekti.

Kral II. Hasan 1981 yılında itibaren Cezayir'in Polisairo'ya desteğini kesmek ve bölgede yaşayan halkın Cezayir'deki kamplara göç etmesini önlemek için ülkenin batısından kuzeyine kadar 2.800 kilometrelik bir duvar inşaatı başlattı. Bunun

yanında 1978-1981 yılları arasında Fransa'dan, Avusturya'dan, Güney Afrika'dan ve Amerika Birleşik Devletleri'nden Polisairo ile olan mücadelesinde kullanmak üzere önemli miktarda silah satın alan Kral II. Hasan Batı Sahra bölgesini öyle sahipleniyordu ki Afrika Birliği, SADC'ı 1984 yılında resmî üye olarak kabul ettiğinde Fas tepki olarak kuruluştaki üyeliğini sonlandırdı. Fas ve Polisairo, SADC'ın üzerinde nüfuz sağlamak adına 1975 yılından 1991 yılındaki karşılıklı ateşkese kadar şiddetli çatışmalar yaşadı. On altı yıl süren ve toplam 20.000 kişinin hayatını kaybettiği çatışmalardan sonra Fas, Polisairo'nun silah bırakması karşılığında Batı Sahra'dan Cezayir'e mülteci göçüne izin verdi. Bu anlaşmayla 100.000 Batı Sahralı, Cezayir'in Tinduf şehrindeki mülteci kamplarına yerleşti. Ateşkesin imzalandığı yıl aynı zamanda BM Batı Sahra Barış Gücü (MINURSO) ateşkese gözlemlenmek üzere bölgeye geldi. Ancak Cezayir'in ateşkestenden sonra Polisairo'ya desteğinin devam etmesi Fas'la Cezayir'in aralarının asla tam olarak düzelmemesine neden oldu. Kral II. Hasan Cezayir'e tepki olarak 1994 yılında ülkesinin kara sınırını Cezayir'e kapattı. İki ülkenin kara sınırı o günden bugüne kapalı kaldı. Fas'la karayolu üzerinden ticaret üzerinden önemli gelir sağlayan Cezayir ise Fas'a tepki olarak Polisairo'ya destek vermeye devam etti. 1991 yılındaki ateşkestenden sonra Polisairo'nun ve Cezayir'in desteklediği SADC halkı başta Fas olmak üzere tüm dünyanın kabul edeceği tam bağımsızlık için 1999 yılında Fas'a karşı Birinci İntifada olarak görülen hareketi başlattı.

“

Çatışmaların yoğunlaşması üzerine BM, Sahravi halkının kendi geleceğini bir referandumla belirlemesi yönündeki Baker Planı'nı uygulamaya karar verdi ancak bu plan Fas tarafından kabul edilmedi ve Birinci İntifada'nın uzamasına yol açtı.

”

BATI SAHRA'DA İNTİFADA SÜREÇLERİ VE TEPKİLER

Çatışmaların yoğunlaşması üzerine BM, Sahravi halkının kendi geleceğini bir referandumla belirlemesi yönündeki Baker Planı'nı uygulamaya karar verdi ancak bu plan Fas tarafından kabul edilmedi ve Birinci İntifada'nın uzamasına yol açtı. Fas'ın ve BM'nin çatışmaların daha fazla uzamaması için araya girmesiyle 2004 yılında sona eren Birinci İntifada'dan sonra 2005 yılında başlayan İkinci İntifada 2010 yılında Gdeim İzik bölgesinde bir Sahravi ayaklanmasına dönüştü. 6500 Sahravi'nin katıldığı bu ayaklanma Fas Ordusu tarafından bastırıldı. Fas bir daha böyle bir ayaklanmanın oluşmasını önlemek için 2006 yılında Sahra için Kraliyet Danışma Konseyi kurdu ve sorunu çözmek için bir plan oluşturdu. Ancak bu da Sahravileri sakinleştirmede. Arap Baharı'nı fırsat bilen Sahraviler bu sefer de 26 Şubat 2011 tarihinde Dahla'da yeni bir ayaklanma başlattılar. 2011 Anayasasıyla birlikte Fas'ta atılan ve özellikle kralın bazı yetkilerini sınırlayan demokratik adımların ışığında dünyada pek çok ülke Fas'ın sonunda Birleşmiş Milletlerin 1975 yılında

verdiği kararı tanıyacağını ve Batı Sahra ile ilgili bir referanduma gideceği düşüncesini taşıdılar. Ancak Fas, Batı Sahra'nın kendi toprağı olduğu iddialarını sürdürüp böyle bir referanduma gitmeyi reddetmeye devam edince soruna yeni aktörler eklendi.

1975 yılından beri Fas'la araları bozuk olan Cezayir'in ve Moritanya'nın yanına 2011'den bu yana birçok Afrika Birliği ülkeleri, Avrupa Birliği ülkeleri, İspanya başta olmak üzere pek çok Avrupalı sivil toplum kuruluşuyla çeşitli Latin Amerika ülkeleri Batı Sahra sorununda SADC'ın tarafında olmaya başladılar. Bu aktörler Batı Sahra'da yeni bir referandumun gerçekleşmesi yönünde bildirimler sundular ve Fas'ı Birleşmiş Milletler kararına uymamakla suçladılar. 27 Mart 2015 tarihinde Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyinin 496. toplantısında yayımladığı bildiriyle birliğin Batı Sahra konusunda sadece Birleşmiş Milletler kararlarını muhatap alacağı, Batı Sahra halkının kendi geleceğini tayin konusunda haklı olduğu ve Afrika Birliği İnsan Hakları Komisyonunun Sahravilerin yaşadığı mülteci kamplarına giderek gözlemler yapacağını belirtti. Her ne kadar Fas Kralı VI. Muhammed, 7 Kasım 2015 tarihinde Yeşil Yürüyüş'ün kırkıncı yılına atfen yaptığı konuşmada Batı Sahra'ya yönelik ekonomik atılım projelerinin yolda olduğunu ve Batı Sahra'yı Fas'ın enerji üssü yapacağını belirtmişse de bunların hiçbiri Fas'a yönelik tepkilerin azalmasında rol oynamadı. SADC Cumhurbaşkanı ve Polisairo Cephesi Genel Sekreteri Muhamed Abdelaziz ise 13 Kasım 2015 tarihli bir konuşmasında

Fas'ın Batı Sahra sorununa yönelik tüm çözümleri reddetmesinin sadece Akdeniz'i değil aynı zamanda tüm Afrika'yı tehdit ettiğini öne sürdü. Aynı tarihlerde İspanya'da gerçekleştirilen Avrupa Sahravi toplumu dayanışma Konferansı'na (EUCOCO) ise Latin Amerika'dan ve Afrika'dan pek çok temsilci katıldı ve Fas'ın Sahravilerin kendi geleceklerini belirleme özgürlüğünü Sahravilere vermesi gerektiğinin altını çizdiler. Bu konferanstan bir hafta sonra ise Güney Afrika Kültür Bakanı Mathi Mthethwa SADC'ın Tinduf'taki yönetim binasını ziyaret ederek ülkesiyle SADR arasında bir iş birliği anlaşması imzaladı.

Batı Sahra ile ilgili bir referanduma olan destek Afrika ile sınırlı kal-

madı. Bazı Latin Amerika ülkeleri bu referandumun bir an önce yapılması gerektiğini düşündüler. Bu arada yine bazı Latin Amerika ülkeleri SADC ile karılıklı anlaşmalar da imzaladılar. SADC'nin Cezayir Büyükelçisi İbrahim Ghali, Ekvador'un Cezayir'deki Ekvador Büyükelçisi Jose Rafel Serrano Hermera ile görüşmüş ve karşılıklı kültürel anlaşmalar imzalanmıştır. Bu anlaşmadan sonra Ekvador, Peru, Meksika ve Küba SADC'a referandum konusunda destek verdiğini açıkladılar. Bunun yanında Malta 2015 yılının sonlarına doğru Fas'ın Batı Sahra üstünde hak iddia ederek Afrika'daki dekolonizasyonun tamamlanmasında engel oluşturduğunu iddia etti. Malta'nın bu iddiası İsveç ve Danimarka tarafından da paylaşıldı.

Afrika Birliği ise yine aynı dönemlerde yayınladığı bir bildiriye Fas'ın işgal ettiği Batı Sahra toprakları üzerinde fosfat arama işlemlerinin yasal olmadığını dile getirdi. SADC'nin askerî gücü Sahra Halk Ordusu Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da düzenlenen Kuzey Afrika Bölgesel Kapasite toplantısına Libya'nın, Mısır'ın, Cezayir'in ve Tunus'un yanında davet edildi. Batı Sahra bölgesindeki egemenliğine ve SADC'ı destekleyen tüm bu hareketlere karşı da Fas MINURSO Temsilcisi Christopher Ross'a kendisini bir daha Batı Sahra bölgesinde görmek istemediğini ilettiler. Uluslararası toplum tarafından oldukça sert karşılanan bu hareket üzerine Avrupa Birliği, Fas ile imzalamayı düşündüğü tarım anlaşmasını askıya aldı. 2018

yılında BM Güvenlik Konseyi, Fas, Cezayir ve Polisairo arasında yeni bir barış görüşmelerine başlanacağını duyursa da Fas'ın Batı Sahra toprakları üzerinde bir referandum gitmeyi reddetmesi gerginliği azaltmadı. Kral VI. Muhammed'in verdiği bir kararla Fas'ın 1984 yılında ayrıldığı Afrika Birliğine 2018 yılında geri dönmesi en azından Afrika ülkelerinin SADC'a olan desteğini azaltmadı. Afrika Birliği üyelerinden Liberya, 10 Mart 2020 tarihinde Liberya'nın Dahla'da bir konsolosluk açıp SADC'ı tanıyan onuncu Afrika ülkesi olduğunu gösterdi. Fas'ın Batı Sahra üzerindeki haklarının aleyhine gelişen tüm bu uluslararası yapı, 2020 tarihinde yeni bir boyut kazandı. ABD'nin önceki Başkanı Donald Trump, 2020 yılının sonuna doğru Fas'ın İsrail'le olan ilişkilerini düzeltmesi karşılığında ülkesinin Batı Sahra'daki haklarını tanıyacağını açıklamadı. İsrail'le ilişkilerini düzelten Fas'a bir destek de 2022 yılının Mart ayında İspanya'dan geldi. İspanya, Fas'ta bulunan Ceuta ve Melilla şehirlerine Fas'tan gelen göçün önlenmesi karşılığında Batı Sahra'da Fas'ı destekleyeceğini duyurdu. Bu arada Fas'ın kendisiyle ilişkilerini düzeltmeye başladığını gören İsrail ise Fas'a Polisairo ile mücadele konusunda destek olacağını söyledi. Tüm bunların sonunda, İspanya'ya göre Batı Sahra'nın yaklaşık %20 ile 25'lik bir bölgesini kontrol eden Polisairo, Batı Sahra'nın kendisine ait olduğunu düşünen Fas ve Batı Sahra üzerinden ekonomik çıkarlar peşinde koşan Cezayir, yakın zamanda tam bir anlaşmaya varamayacaklar gibi durmaktadır. ■

YEMEN'DE ATEŞKES VE BAŞKANLIK YÖNETİMİ KONSEYİ

GÖKHAN ERELİ

Körfez Çalışmaları Koordinatörü ORSAM

“

Gerek savaşan tarafların askerî ve siyasi anlamda üniter, yekpare ve ortak olmadıkları düşünüldüğünde ve gerekse Husilerin son dönemde yaşadığı maddi ve lojistik eksikliklerin yanında, milis gücündeki kayıplar hesaba katıldığında, ateşkes çatışmaya taraf olan her aktör için elzem ve rasyonel bir tercih olarak ortaya çıktı.

”

Nisan ayının ilk haftasında Yemen’de, BM’nin siyasi çözüm arayışları çerçevesinde savaşan taraflar arasında iki aylık ateşkese varıldığı duyuruldu.

Taraflar iki aylık süre boyunca hava, deniz, kara operasyonlarını durdurma kararı alırken, aynı zamanda sınırlı amaçlar için Hudeyde Limanı'na gemilerin girişine izin verilmesi ve Sanaa Havalimanı'na Kahire ve Amman'dan haftada iki kez uçuşların gerçekleştirilmesine

karar verildi. Bunun ardından ise Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üye ülkelerinin girişimleriyle gerçekleştirilen diyaloglar sonucunda Yemen'de Cumhurbaşkanı Abdurabbu Mansur Hadi, yardımcısı Ali Muhsin el-Ahmer'i görevinden aldı ve kendisi de yetkilerini bir Başkanlık Yöne-

timi Konseyine devrettiğini açıkladı. BM Yemen Özel Temsilcisi Hans Grundberg'in Amman'da açıkladığı iki aylık ateşkesin ardından böyle bir gelişmenin yaşanması Yemen'de gerek askerî gerekse de siyasi süreçlerin tekrar değerlendirilmesini gerektiriyor.

ATEŞKES ASKERİ ÇÖZÜM, KONSEYİ SİYASİ ÇÖZÜM OLABİLİR Mİ?

Her şeyden önce Yemen'de uzun süredir devam eden askerî mücadele, Husilerin saldırılarını enerji kaynakları açısından yoğun ve siyasi- coğrafi açıdan stratejik Marib vilayetine yönlendirmesiyle had safhaya ulaşmıştı. Husiler Suudi Arabistan'da Hamis Muşayt, Abha, Cizan gibi

bölgelerdeki askerî ve sivil yerleşim alanlarına gerçekleştirdikleri ve gerçekleştirmeyi denedikleri saldırılarla Yemen'deki savaşın askerî boyutlarını Suudi Arabistan ülke sınırları içerisine taşımaya devam ettiler. İran destekli Husiler uzun bir süre sonra, Marib çevresindeki gerilemenin sorumlusu olarak gördükleri Birleşik Arap Emirlikleri'ni (BAE) de kendi topraklarında hedef aldılar ve Abu Dabi de çeşitli bölgelere balistik füze ve insansız hava aracı (İHA) saldırıları gerçekleştirdiler. Bütün bu gelişmelerin yaşandığı ortamda Birleşmiş Milletler'in (BM) ve KİK'in yürüttüğü siyasi diyalog ve diplomasi süreçleri sonucunda ramazan ayında taraflar arasında ateşkese varıldığı ilan edildi.

Gerek savaşan tarafların askerî ve siyasi anlamda üniter, yekpare ve ortak olmadıkları düşünüldüğünde ve gerekse Husilerin son dönemde yaşadığı maddi ve lojistik eksikliklerin yanında, milis gücündeki kayıplar hesaba katıldığında, ateşkes çatışmaya taraf olan her aktör için elzem ve rasyonel bir tercih olarak ortaya çıktı.

Yemen’de girilen ateşkes iklimi önceki ateşkeslerle benzer noktaları ve farklı noktaları barındırdı. Benzer noktalar her çatışan tarafın bir diğerinin ateşkesi henüz ilan edilmez bozma ihtimalinin olduğunu açıklaması ve taraflar arası güvensizlik ortamıydı. Farklı nokta ise Husilerin geçen yıl ramazan ayındaki ateşkesi tanımalarının ardından bu yılki ateşkesi tanımaları oldu. Askerî durumda meydana gelen gelişmelerin ardından Yemen hükümetinde yaşanan değişimler, sahada ve Yemen siyasetinde ileride neler yaşanabileceğine dair ipuçları veriyor.

HADİ DÖNEMİNİN BİTİŞİ VE YEMEN’DE KONSEY DÖNEMİ

Yemen’de Cumhurbaşkanı Abdurabbu Mansur Hadi’nin yardımcısı el-Ahmer’i görevinden alması ve kendi görev ve yetkilerini de sekiz isimden oluşan bir konseye devretmesi Yemen siyasetinde son on yıllık sürecin sona erdiğini göstermektedir. 2012 yılında yine KİK ülkelerinin başlattığı diyalog ve diplomasi süreçleri sonucunda

halkın desteğiyle iki yıllığına göreve gelen Mansur Hadi, Husilerin Sana’yı teslim alması ve ülkenin topyekûn bir şekilde askerî çatışma ortamına girmesiyle birlikte görevine Riyad’dan devam etmişti. Görevine Riyad’dan devam etmesi ve bunun sonucunda halkı ile arasında bir mesafenin oluştuğu eleştirilerinin yanında, Husilerin saldırıları karşısında aşiretlere lojistik destek gönderilememesi eleştirileri, Hadi’nin popülaritesinin azalmasını beraberinde getirmişti. Bu çerçevede geline nokta Mansur Hadi, tıpkı 2020’nin son günlerinde ilan edilen Yemen kabinesinde olduğu gibi yine bir Suudi Arabistan-BAE üstü örtülü uzlaşısını yansıtan konseye görev ve yetkilerini devretmek durumunda kaldı.

Konsey temelde Yemen’de siyasi, askerî ve kamuyla ilgili görevlerde bulunmuş farklı parti, siyasi görüş ve hizipleri temsil eden kimselerden oluşmaktadır.

Konseyin kuruluşu ilk elde Mansur Hadi’nin yetkilerini sahada ciddi siyasi ve askerî rolleri olan kişilere devrini beraberinde getirmişti. Bu yetki devrinin Yemen’de iç siyasi süreçlerin tıkanmışlığını sona er-

Rashad el-Alimi	Eski İçişleri Bakanı
Abdullah Bawazer	Mansur Hadi Ofisi Yetkilisi
Faraj Salmin el-Bahsani	Hadramevt Vilayeti Valisi
Sultan Ali el-Arada	Marib Vilayeti Valisi
Tariq Saleh	Ulusal Direniş Güçleri Komutanı
Othman Hussein Megally	Eski Tarım Bakanı, Aşiret Lideri
Aidarous el-Zubaidi	Güney Geçiş Konseyi Başkanı
Abdulrahman Abu Zara’a	El-Amaliqa Komutanı

dirmek ve Husilere karşı askerî mücadeleye hazırlanırken diyalog yolunu da açık tutmak amaçlı gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Konsey aynı zamanda üyelerinin siyasi pozisyonları sebebiyle de Yemen iç siyasetinin yanında Suudi Arabistan ve BAE'nin Yemen'deki siyasi tutumlarına da ışık tutmaktadır. Bu çerçevede konseyin en önemli görevi, Husilere karşı siyasi ya da askerî strateji izlenmesi gerektiği konusunda karar vermek olacaktır. Her iki senaryoda da konseyin önünde büyük zorluklar olduğu açıktır.

Konseyin önündeki zorlu görevlere nasıl yaklaşacağını belirleyebilmek için ilk elde konseyi oluşturan isimlere ve temsil ettikleri siyasi çizgilere yakından bakmak gerekecektir. Konsey Başkanı Rashid el-Alimi'nin, Eski Yemen Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih'in partisi Genel Halk Kongresi (General People's Congress) üyesi olduğu ve Salih döneminde içişleri bakanlığı görevi yürüttüğü görülmektedir. Bunun yanında, konseyin KİK diyalog mekanizmaları çerçevesinde kurulduğu ve ardından Suudi Arabistan Velihaht Prensi Muhammed bin Selman ile de görüşme gerçekleştirdiği hesaba katıldığında, Rashid el-Alimi'nin Suudi Arabistan ile de 2000'li yıllardan bu yana kurduğu bağların olduğu bilinmektedir.

Konseyin aynı zamanda BAE'ye siyasi olarak yakın konumda bulunan üç üyesi de Güney Geçiş Konseyi (GGK) Başkanı Aidarous el-Zubaidi, Tariq Saleh ve Abdulrahman Abu Zaraq'dır. Her üç ismin de BAE'nin Yemen'deki siyasi ve askerî angajmanı süresince

yakın ilişkiler kurduğu isimler olduğu görülebilmektedir. El-Zubaidi BAE destekli GGK'nın siyasi lideri konumunu Kasım 2019'daki Riyad Anlaşması ile pekiştirmiş ve Aralık 2020'deki kabineye girerek "Güney Yemen" fikrinin temsilcisi olarak "meşru" bir aktöre dönüşmüştü. Eski Cumhurbaşkanı Salih'in yegeni olan ve Taiz-Mokha vilayetleri ve çevrelerinde konuşlu Ulusal Direniş Güçleri (National Resistance Forces) lideri olan Tariq Saleh ise yine Husilere karşı sahada savaşan BAE destekli aktörlerden birisidir. Abdulrahman Abu Zaraq'a ise yakın dönemlerde Husilerin Şebve, Marib ve el-Beyde bölgelerinde askerî kayıplar vermelerine sebep olan el-Amaliqa silahlı güçlerinin lideri konumundadır. 2018 rakamları itibarıyla sahada 30 bini aşkın silahlı unsuru mobilize etme kapasitesi olan el-Amaliqa'nın temsilcisi Abu Zaraq'nın konsey üyesi olması, Suudi Arabistan ve BAE'nin Marib'teki Husi saldırılarını durdurma ve geri püskürtmeyi kalıcı olarak amaçladığını göstermektedir. El-Amaliqa'nın ilgili bölgelerde Husileri geri çevirmesi, aynı zamanda Husilerin BAE topraklarına yönelik saldırılar gerçekleştirmesine neden olmuştur.

Konseyin diğer üyeleri Abdullah Bawazer'in Mansur Hadi'nin Cumhurbaşkanı Ofisinde görevli olması, Bawazer'in Suudi Arabistan'a siyasi olarak yakınlığı konusunda fikir verebilecektir. Bunun yanında konseyde yine yerel siyasi ve askerî unsurları Husilere karşı harekete geçirebilecek aktörler olarak Hadramevt Valisi Faraj Salmin el-Bahsani, Marib Valisi Sultan Ali el-Arada ve Husilerin karargâhı Suudi Arabistan sınırındaki Saada vıla-

yetinden aşiret lideri ve eski Tarım Bakanı Osman Huseyin Megally'dir.

KONSEYİN BAŞARI İHTİMALİ

Konseyin üyelerine bakıldığında kuzeyde ve güneyde Husi karşıtı güçlerin bulunduğu toprakları ve bu topraklarla devlet kurumlarını, siyasi ve sosyal yapıyı koruyan askerî güçlerin liderlerinin bir araya getirildiği görülebilir. Dolayısıyla konsey Husiler ile yeni bir askerî çatışma silsilesine hazır aktörlerden oluşurken, aynı zamanda ilk hedefinin diyalog olması gerektiği Suudi Arabistan tarafından ima edilmiştir. Konsey ile görüşmesinde Velihaht Prensi Muhammed bin Selman, konsey üyelerini Husiler ile müzakereye çağırarak dolayısıyla konseyin siyasi çözüm konusunda Suudi Arabistan'dan destek bulacağı ima edilmiştir.

Konseyin siyasi açıdan İslah Partisi üyeleri, GGK temsilcisi, Genel Halk Kongresi (GHK) Partisi temsilcileri gibi farklı pozisyonlarda örgütlenmiş olması, aynı zamanda işlevselliğini de azaltabilecektir. Bu çerçevede 2020-2021 dönemlerinde GGK'ya bağlı askerî güçlerin İslah Partisi'ne yakın askerî unsurlarla ve yine GGK'nın Hadi hükümeti güçleriyle çatışmalar içerisine girmesi, konseyin "Husi-karşıtlığı" dışında siyasi bir ortaklığının oluşmasının zor görüldüğüne işaret etmektedir. Sonuç olarak Yemen siyasi krizinde başkanlık konseyinin kurulması yeni bir safhaya işaret etmesine rağmen bu durumun çözüm yönünde ilerleme kaydedip kaydetmeyeceği hâlen soru işaretleri barındırmaktadır. ■

SEÇİM SÜRECİNE DOĞRU LÜBNAN'DA HIZBULLAH'IN MANEVRALARI

SOHAIB JOHAR

Gazeteci ve Yazar LÜBNAN

“

Seçimlerdeki gidişat, çoğunluğu elinde tuttuğundan işlerin Hizbullah'ın lehinde olduğunu göstermektedir. Nitekim muhalifler seçimlerde kendisine karşı koyabilecek geniş bir koalisyon oluşturamadığı sürece üçlü ittifak avantajlı kalmaktadır.

”

Seçime yönelik hamasetin yükselmesi ve güç odaklarıyla partilerin siyasi mevcudiyetlerini güçlendirme hazırlıklarının ışığında, meclisin güvenoyu sonrası aşamasına ilgi artmaktadır. Seçimlerle ilgili olarak bazı lojistik ve finans ihtiyacı bulunmasına ve gurbetçilerin seçime katılımı ve oyların tasnifi için Lübnan'a taşınmasıyla ilgili mali bir sorun bulunmasına rağmen Lübnan'daki güçler, özellikle Cumhurbaşkanı Mişel Avn'ın görev süresinin sona ereceği ve yeni cumhurbaşkanının seçileceği zamanlar başta olmak üzere, hesaplarını seçim sonrası dönem için yapmaktadır.

SEÇİME DOĞRU MEVCUT DURUM

Hizbullah, adaylarını açıklamada erken davrandığından ve seçim araçlarını devreye soktuğundan şu ana dek tüm rakiplerinin önüne geçmiş gözükmektedir. Hizbullah sonrasındaki sıralamada ise bir süre sonra atağa geçen Meclis Başkanı Nabih Berri ve Özgür Yurtsever Hareketi gelmektedir. Böylelikle müttefik üçlü, kaderi belli gibi görünen bir savaşa hazırlanmaktadır. Hizbullah, çeşitli müttefikleri arasında bir ittifakın unsurlarını, ister tek bir listede bir araya getirerek, isterse Beyrut, Si-

don, Jezzine ve Lübnan Dağı'nda olduğu gibi çıkarların gerektirdiği iki liste oluşturarak sağlamaya çalışmaktadır. Seçimlerdeki gidişat, çoğunluğu elinde tuttuğundan işlerin Hizbullah'ın lehinde olduğunu göstermektedir. Nitekim muhalifler seçimlerde kendisine karşı koyabilecek geniş bir koalisyon oluşturamadığı sürece üçlü ittifak avantajlı kalmaktadır. Hizbullah, Beyrut 2. seçim bölgesinde, biri kendisini, Emel Hareketi'ni ve Özgür Yurtsever Hareketi'ni kapsayan ve ikincisi İslami Projeler Derneği (el-Ahbash) olmak üzere 2 listeyi aday göstererek iki Şii, bir Hıristiyan ve Ahbash için iki Sünni san-

dalye kazanabilmektedir. Diğer taraftan Hizbullah, başkent Beyrut'taki savaşı, kalan sandalyeler üzerinden, yani iki Sünni milletvekili ve bir Dürzi milletvekili üzerinden izlemeye çalışmaktadır. Birçok taraf, özel olarak Suudi Arabistan ve genel olarak bazı Arap ülkelerinin seçimlerde yarışan bir grup siyasi figür aracılığıyla Hizbullah karşıtı listelere destekleri başarı sağlamadıkça, Hizbullah'ın Beyrut'taki muhaliflerinin yenilgiye uğrayacağı düşünülmektedir. Söz konusu Hizbullah karşıtı figürler ise ya Başkan Fuad Sinyora ya da sivil toplum güçleri tarafından desteklenmektedir.

Bu iç siyasi hesapların yanı sıra Lübnan ve İsrail arasındaki deniz ve kara sınırları ile ilgili süren görüşmeler de söz konusudur. Burada iki soru ortaya çıkmaktadır: Lübnan-İsrail arasında sınırlar ile ilgili sorunların çözülmesi bölgesel gelişmelerden bağımsız olarak yalnızca iç çözüme dayalı olarak mı gelişecektir? Yoksa bölgesel anlaşmaya ve petrol arama faaliyetlerinin başlamasına mı? Görüşlerin çoğu ikinci seçeneğe ve Hizbullah'ın tutumu ile İran arasındaki bağlantıya ağırlık vermektedir. Cibran Basil ise Amerikalılarla ilişkisinin yeniden tesis edilmesine dayanarak güçlü kozlara sahip olmaya başladığını düşünmektedir. Ancak bu mesele ve diğerleri, Özgür Yurtsever Hareketi ile Samir Caca'nın liderliğini yaptığı Lübnan Kuvvetleri Partisi arasında daha fazla çatışmaya yol açacaktır. Aynı zamanda herhangi bir potansiyel başkan adayına karşı da kampanyalar artacaktır. Hizbullah Genel Sekreteri Hasan Nasrallah'ın Amerikalılar ile olumlu ilişkilere sahip ordu komutanına karşı tutumu temel bir mesaj taşımaktadır: Lübnan'daki cumhurbaşkanını tek başına Amerikalılar seçemez ve Hizbullah bu seçimde karar sahibidir ve büyük bir etkisi bulunmaktadır.

Bu nedenle Nasrallah, ordu, halk ve direniş denkleminde olan bağlantısını “ordunun destek kaynakları tek bir tarafta münhasır tutulamaz, aksine çoğaltılmalıdır” diyerek yenilemiştir. Bu, bölgesel, uluslararası ve iç gelişmelerle bağlantılı olarak bir sonraki aşamada iç ve bölgesel aktörler arasındaki koordinasyonun sürdürülmesiyle ilgili olarak ordu için olumlu bir mesaj sayılmaktadır. Lübnan-İsrail arasındaki tartışmalı sınırların belirlenmesi asla tek Lübnanlı aktörün elinde olmayacaktır. Bu düşünce konusunda bir siyasi partiyle değil, bir devletle anlaşmak istediğini vurgulayan ABD’li temsilci Amos Hochstein ile Hizbullah aynı fikirdeledir. ABD’li temsilci ayrıca, Temsilciler Meclisi ve Bakanlar Kurulunda tamamlanmasının ardından sınırların belirlenme projesinin onaylanmasının da Lübnan devletince garanti edilmesini istemektedir.

Hizbullah, mevcut konumunda meclis çoğunluğunu elde ettiğini bilmektedir. Partinin hedefleri netleşmiştir: Herhangi bir sorumluluk üstlenmeden denklemi ele geçirmek, sistemin kilit yerlerini kontrol etmek, zor kararları kabul etmeleri için ittifak üyelerini kullanmak, para veya yardım almak için dış koşullara bağlı kalmak ancak tüm bunların sorumluluğunu üstlenmemektir. Lübnan’ı günümüzdeki sorun sarmalına çeviren asıl etken budur. Hizbullah bu yolda ilerlemekte ısrar etmekte ve rakiplerini istediği noktaya çekmeye çalışmaktadır. Bu nedenle, Suudi büyükelçinin Beyrut’a dönüşünü yerel seçim zaferi değil de bölgesel zafer kazanmanın eşliğinde olduğu şeklinde sunmaktadır.

“

Hizbullah rakibi olmadan hayatta kalmaz ve bu rakibin, politik savaşlarına varoluşsal bir savaş katması için güçlü bir rakip olmasına özen göstermektedir. Böylelikle her zaman kendisini Lübnan’ın ihtiyaç duymadığı küçük veya günlük politikaların üzerindeymiş gibi göstermekte ve stratejik projesinin çok daha büyük olduğu telkininde bulunmaktadır.

”

HİZBULLAH’IN “SORUMLULUK” TAN KAÇMA VE İÇ İTTİFAKI GÜÇLENDİRME STRATEJİLERİ

Suudi Büyükelçisi Velid el-Buhari’nin Lübnan’da bazı taraflarla yapacağı görüşmeler seçim sonrası döneme zemin hazırlamayı hedeflemektedir. Hazırlıklar örneğin Sünni tarafları birleştirme, Maruni Patriği Bechara Boutros el-Rahi ve onunla birlikte Hristiyan bileşenlerle stratejik bir ilişki sürdürme girişimiyle başlayabilir. Bu nedenle Suudi Arabistan, olaylarda ön safarda yer alamamasının yanı sıra seçim veya siyasi savaş alanının doğrudan itici gücü olmayı istememektedir. Hizbullah rakibi olmadan hayatta kalmaz ve bu rakibin, politik savaşlarına varoluşsal bir savaş katması için güçlü bir rakip olmasına özen göstermektedir. Böylelikle her zaman kendisini Lübnan’ın ihtiyaç duymadığı küçük veya günlük politikaların üzerindeymiş gibi göstermekte ve stratejik projesinin çok daha büyük

olduğu telkininde bulunmaktadır. Bu nedenle Hizbullah Genel Sekreteri Nasrallah, partisinin üçte ikiyi almak istemediğini dile getirmiş, 2009 seçimleri dönemini hatırlatmış ve o dönemdeki savaşı değiştiren Suudi Arabistan parasının akışına işaret etmiştir.

Nasrallah, partisinin gücünü ve kendisine yapılan kuşatma ve sınırlamaya yönelik iç ve dış girişimlere karşı direnişini sergilemekteki kararlılığı çerçevesinde, 1993 dönemini ve Lübnan devleti ile Lübnan Ordusunun Hizbullah ile çarpışmasını önlemek için Hafız Esad’ın müdahalesini anımsatmıştır. Ayrıca, Hizbullah’ın temmuz savaşında maruz kaldığı komplo teorisini ve Hizbullah’ı Doha Anlaşması ile sonuçlanan yarı-darbeye sevk eden 5 Mayıs 2008 kararlarını hatırlatmıştır. Nasrallah ve partisi, bugün aynı mekanizmaları yeniden devreye sokmaktadır ancak bunu yaparken arka planda büyük bir ekonomik çöküş ve finansal iflas yer almaktadır. Çöküşün etkilerini

örtmek ve ağır sorumluluklarını üstlenmek için ise savaşı, ABD ve Suudi Arabistan'la açık bir varoluşsal yüzleşmeye yönlendirmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla Hizbullah, bu çöküşün sorumluluğunu başkalarına yüklemek için yürüttüğü propagandası ve popülist kampanyasına devam etmektedir.

Hizbullah'ın Genel Sekreteri Hassan Nasrallah'ın hem Özgür Yurtsever Hareket'in başkanı hem de Marada Hareketi'nin lideri Süleyman Franjeh'ye bir iftar sofrasında ev sahipliği yapacağını duyurması şaşırtıcı olmamıştır. Halbuki her iki lider, Lübnan'ın Hristiyan arenasında Hizbullah ve Beşar Esad rejiminin doğrudan müttefikleri olmalarına rağmen, 2016'dan beri cumhurbaşkanlığı için yoğun olarak varoluşsal bir savaş vermektedir. Söz konusu görüşme, hızlanan yerel ve bölgesel dönüşümler ışığında, partinin müttefikleri arasındaki güven unsurlarının yeniden canlandırılması ihtiyacı bağlamında değerlendirilebilir. Hizbullah, geç-

tiğimiz dönemlerde iki taraf arasındaki güven faktörlerini yeniden tesis etmek için çalışmıştır. Nitekim Nasrallah'ın siyasi yardımcısı Hac Hüseyin el-Halil ve partinin İrtibat ve Koordinasyon Birimi yetkilisi Wafiq Safa, aralarında geçen siyasi, seçim, parlamento ve cumhurbaşkanlığı alanlarındaki çıkarlar için yaşanan çeşitli ihtilafların ardından ortak bir yol haritası belirlemek için iki tarafla yoğun çabalara öncülük etmiştir. İki lider arasındaki müzakerelerin temel dayanağı, özellikle Hizbullah, Suriye ve İran ile stratejik ittifak başta olmak üzere geniş siyasi hatlarda stratejik yakınlaşmaya ikna olmaları olmuştur.

Hizbullah'ın ve müttefiklerinin karşı karşıya olduğu büyük zorluklar, bu hassas aşamada bir araya gelmeyi zorunlu kılmaktadır. Burada, bir sonraki aşamada Hizbullah Lübnan Kuvvetleri Partisi'nin ve Hizbullah muhaliflerinin "8 Mart" ittifakında askıya alınan sandalyelerini elde etmesini ön-

lemek için yaklaşan parlamento seçimlerini kazanmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle Hizbullah, Gelecek Hareketi ile Başkan Fuad Sinyora gibi bazı Sünni figürlerin arasında veya Lübnan Kuvvetleri Partisi ile Kataeb Partisi arasında var olan ihtilafların ışığında, rakiplerinde olduğu gibi müttefiklerini dağılmış durumunda bırakmak istememektedir. Nasrallah, bölgenin düzen değiştirme aşamasında olduğunu, bölgesel ve uluslararası gelişmelerin doğrudan müttefikler arasında birlik ihtiyacına işaret ettiğini her iki tarafa belirtmiştir.

Hizbullah'a göre müttefikleri arasındaki gerekli birlik ihtiyacı ister İran'ın Viyana'da küresel güçlerle yaptığı müzakerelerin yansımalarına ayak uydurmak ister ABD ve Fransa'nın Mısır ve Katar'la dengeyi yeniden kurma çabaları ışığında, Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinin Irak, Yemen ve Lübnan'da attıkları adımlara ayak uydurmak için olsun gereklidir. Bu nedenle Hizbullah, Viyana'da, Ukrayna'da veya Yemen'de hızlanan tüm gelişmelere birleşik şekilde karşı koymanın gerekli olduğuna inanmaktadır. Buna parti ve bazı müttefiklerinin, özellikle Özgür Yurtsever Hareketi Başkanı Cibran Basil veya Franci'nin danışmanı eski bakan Youssef Finianos başta olmak üzere, ABD ve Avrupa yaptırım listelerinde yer aldığından inanmaktadır. Dolayısıyla, bölgesel ve uluslararası zor dönüşümlere karşı koyabilmek ve Lübnan siyasetinde hâkim konumu sürdürmek için müttefikler arası dayanışma şart gözükmemektedir. ■

SUDAN'DA ARABULUCULUK ÇABALARI VE İÇ SİYASETTE BARIŞ İMKÂNI

KAAN DEVECİOĞLU

Uzman ORSAM

“

Sudan'da Abdullah Hamduk'un geçiş dönemi başbakanlık makamından istifasının ardından hem sivil gruplar arasında hem de sivil gruplarla askerler arasında yeni anlaşmazlıklar ortaya çıkmış ve bu durum yaşanan siyasi krizin derinleşmesine neden olmuştur.

”

Sudan'da 25 Ekim askeri müdahalesinin ardından yeni bir egemenlik konseyi kurularak Temmuz 2023'te seçimlerin gerçekleşeceği duyurulmuş ve görevden alınan Başbakan Abdullah Hamduk'un yeniden atanarak kabine kurması beklenirken Hamduk muhalif gruplarla görüşerek 2 Ocak'ta istifa etmiştir. Bunun üzerine ülkede bir taraftan protesto gösterilerinin yoğunluğu artarken, diğer taraftan da yeni egemenlik konseyi kurularak bakanlar atanmış fakat hem başbakanın kim olacağına dair belirsizlik hem de yeni konsey ve kabine üyeleri ülkede

iç siyasi barışın imkânını sınırlandıran temel unsurlardan olmuştur. Sudan'da yaşanan protesto gösterilerine polisin sert müdahalesi devam etmekte, en az 90 kişinin hayatını kaybettiği ve 2 askerinin de protestocular tarafından öldürüldüğü iddia edilirken, başta Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere ABD ve diğer batılı aktörlerin yeni egemenlik konseyi üzerine baskısı artmaktadır. Bu iklimde süreç içerisinde askerler muhalif sivillerin ülkedeki etkinliğini kademe kademe azaltmış ve mevcut durumda Burhan'ın uzlaşma açıklamalarıyla ülkede eski rejim unsuru olarak ifade edilen Ulusal Kongre Partisi üyeleri ve destekçilerinin yeniden siyasi sahneye kazandırılmasına zemin hazırlandığı görülmektedir. Buradan hareketle çalışmada Sudan'daki sivil-sivil ve sivil-asker anlaşmazlığına çözüm ve barışçıl

geçiş için söz konusu askerî müdahaleden bugüne sürdürülen küresel ve bölgesel arabuluculuk çabaları bağlamında ülke içindeki kutuplaşmaların yumuşama emareleri kritik edilmektedir.

SİVİL-SİVİL VE SİVİL-ASKER ANLAŞMAZLIĞINDA ARABULUCULUK ÇABALARI

Sudan'da Abdullah Hamduk'un geçiş dönemi başbakanlık makamından istifasının ardından hem sivil gruplar arasında hem de sivil gruplarla askerler ara-

sında yeni anlaşmazlıklar ortaya çıkmış ve bu durum yaşanan siyasi krizin derinleşmesine neden olmuştur. derinleşmesine neden olmuştur.

BM, ülkedeki kırılgan demokratik geçişi sağlamak için görüşmeler yapacağını duyurmuştur. Bu minvalde BM Entegre Geçiş Yardım Misiyonu'nun (The United Nations Integrated Transition Assistance Mission in Sudan-UNITAMS) taraflar arasında görüşmeleri başlattığı açıklanmıştır.

UNITAMS özel temsilcisi Volker Perthes Hartum'da düzenlediği bir basın toplantısında, ilk görüşmelerin farklı aktörler arasında bireysel istişareleri içereceğini ve ikinci görüşmelerin ise doğrudan veya dolaylı müzakere turu olmak üzere gerçekleşeceğini belirtmişti.

Perthes, söz konusu girişime Sudan'daki ordu, isyancı

gruplar, siyasi partiler ve protesto hareketleri gibi paydaşların yanı sıra sivil toplum ve kadın gruplarının da sürece katılmaya davet edileceğini açıklamıştır. Bu kapsamda, Ömer el-Beşir karşıtı mitinglerde aktivist bir ittifak olan Sudan Profesyonelleri Dernekleri (Sudanese Professionals Associations-SPA), ülkenin siyasi krizini çözmek amacıyla UNITAMS tarafından yürütülen bu arabuluculuk girişiminin yeni egemenlik konseyinin otoritesiyle ilişkileri normalleştirme noktasındaki önerisini kesin bir şekilde reddetmiş ve girişimlerin başlamasının ardından ise açıklama yapılmaması dikkat çekmiştir.

Sudan'ın önde gelen sivil muhalefet koalisyonu Özgürlük ve Değişim Güçleri (Forces of Freedom and Change-FFC) ise Sudan halkının darbeye karşı çıkma, sivil ve demokratik bir devleti yeniden kurma hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunan her türlü uluslararası çabayı desteklediğine dikkat çeken bir açıklama yapmıştır.

“

Sudan'da askerler ve siviller arasında yeni bir anlaşmazlık konusuna neden olan UNITAMS müzakerelerine Afrika Birliğinin, Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi (Intergovernmental Authority Development-IGAD) ve Eritre'nin de katkı sunmasıyla yeni bir sürece girilmiş olduğu belirtilse de protestocu halk tamamen sivil yönetim talebiyle gösterilerini sürdürmektedir.

”

Bu kapsamda UNITAMS koordinasyonu ile başlayan görüşmeler Acil Durum Avukatları, Doktorlar Birliği ve Gazeteciler Birliği'nin yuvarlak masa toplantılarıyla sürdürülmüştür. Ayrıca askerleri destekleyen tarafların UNITAMS ve diğer yabancı aktörlerin Sudan iç siyasetine karşı müdahalelerine yönelik protesto gösterileri de aralıklarla devam etmektedir. Bu minvalde Sudan'da askerler ve siviller arasında yeni bir anlaşmazlık konusuna neden olan UNITAMS müzakerelerine Afrika Birliğinin, Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi (Intergovernmental Authority Development-IGAD) ve Eritre'nin de katkı sunmasıyla yeni bir sürece girilmiş olduğu belirtilse de protestocu halk tamamen sivil yönetim talebiyle gösterilerini sürdürmektedir.

İÇ SİYASİ KUTUPLAŞMALARDA YUMUŞAMA EMARELERİ

UNITAMS, Afrika Birliği ve IGAD ortaklığında yürütülen arabuluculuk mekanizması tarafından 12 Nisan Salı günü yapılan açıklamada, Sudan halkının önümüzdeki günlerde güzel haberler duyacağı belirtilmiştir. Söz konusu açıklama öncesinde ise Egemenlik Konseyi Başkanı Abdülfettah el-Burhan ve UNITAMS Başkanı Volker Perthes, Afrika Birliği Elçisi Muhammed Hacen ve IGAD Elçisi İsmail Wais, sivil liderliğindeki geçiş hükümetinin yeniden düzenlenerek ülkede bir diyalog kurma çabalarını gördükleri rapor edilmiştir. Afrika Birliği Sudan Temsilcisi Muhamed Belaiche toplantının ardından yaptığı açıklamada, olağanüstü hâlin kaldırılması, siyasi tutukluların

serbest bırakılması ve protestoculara yönelik şiddetin sona ermesi yoluyla süreç öncesinde uygun bir atmosfere ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Diğer taraftan 12 Nisan Salı günü Egemenlik Konseyi Üyesi ve Sudan Devrimci Cephesi (SRF) Başkanı el-Hadi İdris başkanlığındaki heyet, Troyka ülkelerinin (ABD, İngiltere ve Norveç) büyükelçileri ve temsilcileriyle bir araya gelmiştir. Ardından 14 Nisan'da Avrupa Birliği (AB) büyükelçileriyle bir toplantı daha yapılmıştır. Bu toplantıda SRF, Sudan krizinden çıkmanın doğru yolu olarak önerdikleri siyasi girişimin ayrıntılı bir açıklamasını sunmuştur. Troyka temsilcileri girişimi memnuniyetle karşılamışlar ve SRF'nin rolüne ve kapsamlı bir siyasi çözüme ulaşma arayışını olumlu bulmuşlardır. Nitekim küresel ve bölgesel aktörlerin arabuluculuk çabaları sonrası gelen bu açıklamalar, İbrahim Gandur ve İslamcı siyasetçilerin serbest bırakılması ve Ömer el-Beşir'in hastanede tutukluluğunun devam etmesi, el-Burhan'ın 16 Nisan Cumartesi günü yaptığı barış

ve uzlaşma çağrısıyla anlam kazanmaktadır.

Sudan Egemenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Abdulfettah el-Burhan'ın, süreçte herkesin geçiş dönemini yönetmekte başarısız olduğunu ve vatandaşların isteklerini karşılayamadıklarını belirttiği açıklaması ülkede bir dönüşümün habercisidir fakat bu açıklamayla birlikte Ulusal Kongre Partisi (National Congress Party-NCP) mensuplarının serbest bırakılması, Sudan sokaklarındaki protestocuların ateşini artırabilecek potansiyele sahiptir. El-Burhan, geçiş döneminin herkes arasında barış, uzlaşma ve rıza içinde geçmesini istediğinin altını çizerek vatandaşların kendilerini kimin yöneteceğini seçeceği özgür ve adil seçimler yapılana kadar bu dönemi tamamlamak için en iyi yolu bulmanın önemine dikkati çekmiştir. Burhan, pek çok girişimin masada olduğunu belirterek, silahlı kuvvetlerin bunları kabul etmekte bir sakıncası olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca önceki dönemde herkesin geçiş

dönemini yönetmekte başarısız olduğunu kaydeden Burhan, ülkede yaşanan gösteriler, yürüyüşler, ekonomik sorunlar, kabile çatışmaları ve güvenlik ihlallerinden mustarip hâle geldiğini ve herkesin bu sorunlara çözüm bulmak için çalışması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Bunun yanı sıra el-Burhan, siyasi tutukluların serbest bırakılması için prosedürlerin başlatıldığını ve iki veya üç gün içinde diyalog ortamını hazırlamak için özgür olacaklarını belirterek siyasi güçler arasında bir uzlaşma olması durumunda iktidarı sivillere devretmeye hazır olduklarını belirtmektedir. Siyasi tutukluların yasal durumlarını incelemek ve işlemlerini hızlandırmak için Başsavcı ve Yargıtay başkanıyla görüştüğünü dile getiren Burhan, yetkili kurumlara olağanüstü hâli gözden geçirmeleri, ulusal güvenliği ve ekonomiyi içeren bazı hükümleri sürdürmeleri talimatını verdiğini bildirmiştir. Burhan, siyasi ve toplumsal güçleri, direniş komitelerini ve tüm ulusal

aktörleri ve ilgilileri millî mutabakatı sağlamak için ülke menfaatini ön planda tutarak taviz vermeye çağırıştır.

Sudan'ın yaklaşık üç yıldır yaşadığı "iç savaş" yorgunluğu bugün el-Burhan'ın 25 Mart askerî müdahalesinden umduğunu bulamadığı "barış" arayışında yatmaktadır. Bu barışa Sudan siyasetinin tarafları kalıcı bir çözüm için hazır olmasa da bir "soğumaya" hazır görünmektedir. Bu minvalde el-Burhan'ın son açıklaması, iç siyasi çıkmaza, farklı siyasi güçler (yerel, bölgesel ve küresel) ve kendisiyle diğer aktörler arasındaki iletişimin kopmasına geçici bir rahatlama sağlayabilecektir. Bu durum ise Burhan'ın yeni bir şeyden bahsettiği veya herhangi bir girişim önerdiği anlamına gelmemekle birlikte her kesimi içine alan ulusal uzlaşmanın önemi hakkında her zaman söylenenleri tekrar etmektedir. Dolayısıyla Sudan iç siyasetinde bu durum bir retorik hâline gelmekte ve her kesimin içerisinde Ulusal Kongre Partisi'nin (İslamcılar) henüz bir parçası olarak görülmediği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Sudan'da Burhan'ın kademe kademe ülkedeki sivil muhalefeti etkisizleştirdiği ve mevcut sürecin de bunun bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Bu minvalde Sudan'da yumuşama emareleri görülmekle birlikte takip eden süreçte İslamcılar ve muhalif siviller arasındaki savaşın yoğunlaşacağı, Hamduk tarzı bir hükümetin kurulacağı, ordunun zirvede kalmaya devam edeceği, gelecekte bir gün seçim olacağı vaadiyle öngörülebilir bir sonuç için siyasi platformun planlı bir şekilde hazırlandığı görülmektedir. ■

RÖPORTAJ

Prof. Dr. Hanns W. Maull:

“RUSYA’YI ABD VE ÇİN İLE AYNI DÜZEYDE SÜPER GÜÇ OLARAK GÖRMÜYÖRÜM”

ABDENNOUR TOUMI

Uzman ORSAM

Çeviri:

Burç Eryugur, Araştırma Asistanı

“

Rusya’yı ABD ve Çin ile aynı düzeyde bir süper güç olarak görmüyorum. Afganistan sözcüğü olduğunda ise ülkenin baş ve kalkınma bulmasını dilerdim ama Çin’in, Rus desteğiyle bile bunu başarabileceğinden şüpheliyim.

Abdenmour Toumi: Devam eden Rusya-Ukrayna savaşı kapsamında Çin açısından Rusya ile ilişkilerin tam olarak nasıl ilerleyeceğini değerlendirebilir misiniz?

Hanns W. Maull: Çin, savaşa ve ilerlediği boyuta şaşırılmış görünüyor olmakla beraber bu çatışmayı rahatsız edici olarak değerlendirmektedir. Çin, Kuşak ve Yol Girişimi’nde de yer almasından ötürü

Kimdir?

Hanns W. Maull;

Prof. Dr. Hanns W. Maull, Alman Dış İlişkiler ve Güvenlik Enstitüsünde (Stiftung Wissenschaft und Politik) Kıdemli Seçkin Araştırmacı ve Mercator Çin Araştırmaları Enstitüsünde (MERICS) Kıdemli Yardımcı Araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Birçok kitabın yazarlığını, ortak yazarlığını ve editörlüğünü yapan Prof. Dr. Maull, *Internationale Politik*, *Foreign Affairs*, *International Affairs*, *Politique Etrangère* ve *Chuo Koron* dâhil olmak üzere Almanca, İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve Japonca dilinde yayın yapan akademik dergilere geniş çapta katkıda bulunmuştur. 2017 yılında Almanya, Avrupa ve Japonya arasındaki akademik iş birliğine katkılarından dolayı Japon hükümeti tarafından Yükselen Güneş ve Boyun Kurdeleli Altın Işınları nişanlarıyla ödüllendirilmiştir.

Ukrayna ile stratejik bir ortaklığa sahiptir. Bu nedenle Çin, bu savaşın istikrarlı bir barış anlaşmasıyla sona erdiğini görmek istiyor ancak böyle bir anlaşmaya aracılık etme çabalarına dâhil olmak konusunda isteksiz bir yaklaşım izlemektedir. Dolayısıyla Pekin'in bu anlamda izlediği politika bekleyip görmenin yanı sıra çatışmada tarafsızlık iddia ederken Rusya'yı diplomatik olarak desteklemek olmuştur.

Abdenhour Toumi: Rusya'nın, Çeçenistan, Gürcistan, Kırım ve MENA bölgesindeki son müdahalelerinde daha az sorun yaşadığı görülmüştür. Böylece Batı'nın enerji kaynaklarına bağımlı olduğuna inanarak Ukrayna'da bir "askeri operasyon" başlatmıştır. Moskova'yı buna inandıran sizce ne olmuştur? Pekin ile ekonomik bağların bunda etkisi var mıdır?

Hanns W. Maull: Moskova hem Ukrayna'ya hem de Batı'ya olan saldırganlığa yönelik tepkileri yanlış hesaplamıştır. Putin'in savaşı Çin'in ekonomik desteğine güvenebileceğini düşünerek değil, ne kadar direnişle karşılaşacağı konusunda yanıldığı için başlattığını düşünüyorum.

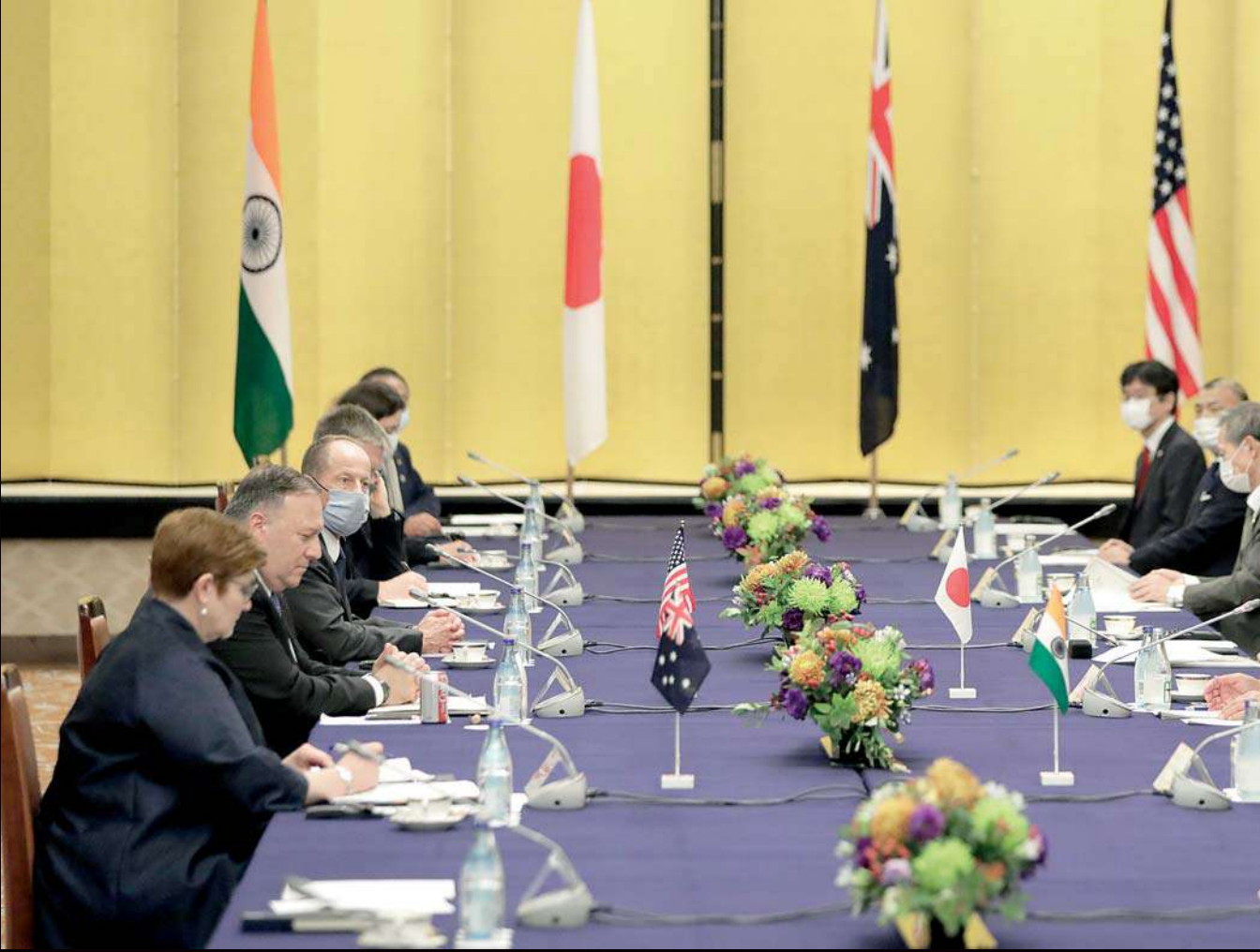
Abdenhour Toumi: Çin, kendi adına endişe verici olacak şekilde Rus doğal gazına ihtiyaç duymaktadır. Devam eden Rusya-Ukrayna savaşı ışığında, Çin şimdi Moskova'ya tavizler vermesi için baskı yapabilir mi yoksa Çin'i etkileyecek küresel bir ekonomik düzensizliği tetiklememek için Moskova'ya güvenmeye devam mı edecektir?

Hanns W. Maull: Rus doğal gazına bağımlılık Çin için büyük bir endişe kaynağı değildir ancak Ukrayna'da-

ki savaşın dünya ekonomisi üzerindeki etkisi önemli bir detaydır. Pekin'in bu savaştan mutsuz olmasının bir nedeni de budur. Moskova savaşı başlatarak Çin açısından güvenilir müttefik olmadığını göstermiştir. Savaş gerçekten de Rusya'yı Çin'e daha bağımlı hâle getirecektir ve Çin'e uygun koşullarda Rusya'dan daha fazla enerji ve mineral tedariki sağlama fırsatları sunacaktır.

Abdenhour Toumi: Rusya-Ukrayna savaşının Moskova üzerindeki doğrudan sonuçları, örneğin yaptırımlar düşünüldüğünde, Pekin'in Moskova'nın kurtarıcısı olarak kabul edileceği söylenebilir mi?

Hanns W. Maull: Hayır. Pekin Moskova'yı kurtaramayacaktır. Elbette Rusya'ya diplomatik ve maddi destek sağlayacaktır ancak Batı'nın

Rusya'ya yönelik yaptırımlarının Çinli şirketler üzerindeki dolaylı etkilerinden ötürü ekonomik ve ticari çıkarlarına zarar verme riskine girmemeye özen gösterecektir.

Abdenmour Toumi: Avustralya, Birleşik Krallık ve ABD arasında bir güvenlik anlaşmasının imzalanması (AUKUS) ve ABD liderliğinde Avustralya, Hindistan ve Japonya'yı içeren Dörtlü Güvenlik Diyalogu'nun (QUAD) kurulması temelinde, Çin'in Rusya'ya yapılan yaptırımları kınamak ve Moskova'nın NATO'nun kendi etki alanına girmesine ilişkin endişelerini kabul ederek

sunduğu diplomatik destek, Batı baskılarının bir sonraki hedefi hâline gelebilir mi?

“

Pekin ve Moskova, ABD egemenliğine karşı çıkmakta ve uluslararası düzende değişiklik talep etmekte birleşmektedir ancak yeni düzenin nasıl olması gerektiği konusunda aynı fikirde değildir.

Hanns W. Maull: Çin, bilhassa Tayvan ile yeniden birleşme tale-

bini göz önünde bulundurarak Ukrayna'daki savaşı çok yakından izlemektedir. Ayrıca, Doğu Asya'daki çatışmayla ilgili benzer yaptırımlarla karşı karşıya kalabileceğinden, yaptırımların Rusya üzerindeki etkisini de inceleyecektir. Ayrıca ABD ile Avrupa'daki ve Asya-Pasifik'teki müttefikleri arasındaki iş birliğinin giderek daha da yakınlaştığını gözlemliyoruz. NATO şimdiden Çin'in transatlantik ittifakına karşı oluşturduğu zorluğa odaklanmaya başlamıştır ve ben NATO, AUKUS ve Japonya'nın güvenlik bağlarını daha da güçlendirmelerini bekliyorum.

”

Abdennour Toumi: Moskova-Pekin kutbunun yeni bir dünya düzenine yol açabileceği ve ABD'nin uluslararası sistem üzerindeki hegemonyasına son verebileceği tahmin edilebilir mi?

Hanns W. Maull: Pekin ve Moskova, ABD egemenliğine karşı çıkmakta ve uluslararası düzende değişiklik talep etmekte birleşmektedir ancak yeni düzenin nasıl olması gerektiği konusunda aynı fikirde değildir. Çin'in ködemli ortak olduğu Çin-Rus ittifakının devam etmesini bekliyorum. Ayrıca dünya siyasetinin iki kutuplu hâle geldi-

ğine katılıyorum. Bu, yeni dünya düzeninin bir yanda Çin ve Rusya, diğer yanda ABD liderliğindeki Batı'dan oluşan iki kutup arasındaki gerilimlerle şekilleneceği anlamına gelmektedir.

Abdennour Toumi: Yakın zamanda, Afganistan'ın Moskova'daki Büyükelçiliği, Afganistan İslam Emirligi tarafından gönderilen diplomata resmen devredilmiştir ve Çin, Taliban ile bağlarını geliştirmiştir. Bu iki süper güç, ABD ve Batı'nın başarısız olduğu yerde başarılı olabilir mi?

Hanns W. Maull: Rusya'yı ABD ve Çin ile aynı düzeyde bir süper güç olarak görmüyorum. Afganistan söz konusu olduğunda ise ülkenin barış ve kalkınma bulmasını dilerdim ama Çin'in, Rus desteğiyle bile bunu başarabileceğinden şüpheliyim. Dahası, Rusya gerçekten Afganistan'a ne sunabilir? Rusya, 1979'dan 1988'e kadar barışı güç yoluyla dayatmaya çalışmıştır ve başarısız olmuştur.

Abdennour Toumi: Son yıllarda hem Rusya'nın hem de Çin'in MENA bölgesinde çok aktif olduğunu görüyoruz. Rusya, Suriye, Libya ve hatta Yemen gibi bölgedeki iç çatışmalarda bir şiddet ve istikrarsızlık kaynağı olarak görülürken, Çin yerel nüfus için sessiz büyüme gücü olarak görülmektedir. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Hanns W. Maull: Bu, nihayetinde Rusya ve Çin'in dünya siyasetinde farklı hedefler izlediğine dair iyi bir örnektir. Rusya, şiddet ve yıkım yoluyla yeni bir Rus İmparatorluğu kurmak ve bir dünya gücü olarak

statüsünü korumak istemektedir. Bunun uzun vadede Rusya'nın konumunu ve etkisini nasıl artıracacağını görmek zordur. Pekin ise uzun vadeli bir strateji izlemektedir. 2049'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin yüzüncü yılıdır ve Çin, ABD'nin dünyadaki baskın güç olarak yerini almayı hedeflemektedir.

“

Bu yeni iki kutupluluk, geçen yüzyıldaki Soğuk Savaş'tan çok daha gevşek ve Türkiye gibi bölgesel güçlere kendi politikalarını belirleme fırsatı sunacaktır.

”

Abdennour Toumi: Ufuktaki yeni dünya düzeni paradigmasında yükselen bir devlet ve istikrar sağlayıcı bir bölgesel güç olarak Türkiye'yi ve Doğu'nun iki süper gücüyle olan ilişkilerini nasıl yorumlarsınız?

Hanns W. Maull: Dediğim gibi Çin ve Rusya'yı eşit güçler olarak görmüyorum ve yeni dünya düzeni paradigmasının oluşması uzun zaman alacaktır. Yakın gelecekte dünya, yeni küresel düzen paradigmasının nasıl olması gerektiği konusunda iki kutuplu bir rekabet yaşayacaktır. Bu yeni iki kutupluluk, geçen yüzyıldaki Soğuk Savaş'tan çok daha gevşek ve Türkiye gibi bölgesel güçlere kendi politikalarını belirleme fırsatı sunacaktır. Yine de Türkiye, diğer güçlerde de olacağı gibi, hareket özgürlüğünü kısıtlayacak bu iki kutupluluk içerisinde adımlar atmaya çalışacaktır ama aynı zamanda fırsatlar yakalayacaktır. ■

ERIK DEAN PRINCE: ÖGŞ FİKRİNİN GELİŞİMİ VE ÇİN'İN ÖGŞ EĞİLİMİ

M. ENES ARSLAN

Araştırma Asistanı ORSAM

“

Küresel ölçekte giderek artan etkinlikleriyle özel güvenlik şirketleri (ÖGŞ) birçok devletin ordularından daha geniş kapasitelere sahip hâle gelmekte, güvenlik sistemleri inşasından adli güvenliğe, istihbarattan çatışma bölgelerinde rol almaya kadar geniş çaplı bir etkinlik alanında rol almaktadır.

”

Ukrayna'daki krizin küresel sistemi sorgulattığı, teknolojik ilerlemelerle birlikte savaşın değişen doğasına dair araştırmaları ve politikaları tetiklediği bir dönemde küresel sistemi yakından ilgilendiren bir diğer husus da güvenliğin özelleştirilmesi meselesidir. Küresel ölçekte giderek artan etkinlikleriyle özel güvenlik şirketleri (ÖGŞ) birçok devletin ordularından daha geniş kapasitelere sahip hâle gelmekte, güvenlik sistemleri inşasından adli güvenliğe, istihbarattan çatışma bölgelerinde rol almaya kadar geniş çaplı bir etkinlik alanında rol almaktadır. ÖGŞ'ler söz

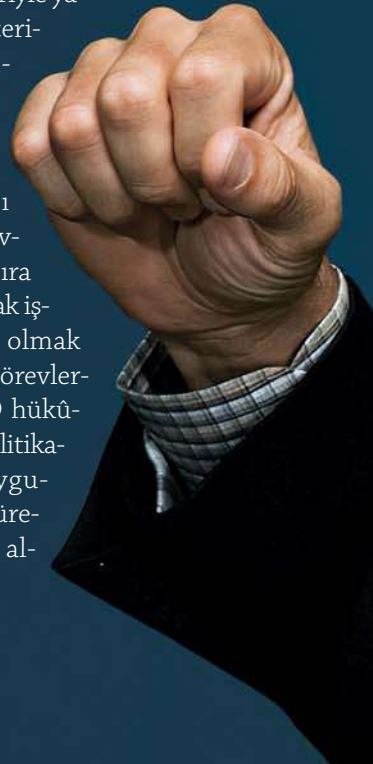
konusu olduğunda ABD, İngiltere ve Rusya ön plana çıksa da Çin özel güvenlik sektörü de Çin'in artan küresel angajmanına bağlı olarak hızla büyümekte ve çeşitlenmektedir. Bu noktada Erik Dean Prince, gerek ABD menşeli Blackwater gerekse Çin (Hong Kong) menşeli Frontier Services Group'un (FSG) kurucusu olarak ön plana çıkan isimler arasında yer almaktadır.

ERIK DEAN PRINCE: BLACKWATER'DAN FSG'YE

Hollanda asıllı ABD vatandaşı bir ailenin çocuğu olarak 1969 yılında dünyaya gelen Prince, çocukluk yıllarını Michigan'da geçirmiş, gençlik döneminde ABD deniz subayı olarak orduda yer almış, babasının beklenmeyen ölümü üzerine 1995 yılında ordudan ayrılmıştır. Ailenin en küçük çocuğu olan Prince, babasıyla küçük yaşta dünya turuna çıkmış, İkinci Dünya Savaşı sürecinde yaşanan soykırıma dair anıtları, Soğuk Savaş'ta ikiye ayrılmış Berlin'i ve Normandiya'yı bu yaşta görmüş, yaşananlara dair hikâyeler dinlemiştir. Annesinin ifadesine göre bu gezi, Prince üzerinde derin izler bırakmıştır. Belki de Prince'in orduya ve savaflara olan ilgisinin temeli bu geziyle atılmıştır. Ordudan ayrıldıktan

sonra iş dünyasına atılan Prince, ailesinden gelen geniş maddi varlıkları sayesinde 1997 yılında Blackwater'ı kurmuştur. Prince'in Blackwater'ı kurmasında ABD Donanması ile Yumen'deki görevi boyunca edindiği izlenimlerin etkili olduğu, çatışmaların sonra erdirilmesi sürecinde ÖGŞ'lerin katkısı olabileceği fikrinin burada oluştuğu belirtilmektedir. Öte yandan Prince'in ailesinin Michigan siyasetinde aktif olduğu, Cumhuriyetçi Parti ile bağlantılarının bulunduğu bilinmekte, bu bağlantıların Prince'in şirketi Blackwater'ın ABD hükûmetinden iş alma sürecinde etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Prince, Blackwater ile birlikte, ABD hükûmetleriyle yakın ilişki içerisinde bulunmuş; federal görevlilerin korunması gibi iç görevlerin yanı sıra ABD'nin Irak işgali başta olmak üzere dış görevlerde de ABD hükûmetinin politikalarının uygulanması sürecinde yer al-

mıştır. Blackwater'ı kuran Prince, Yemen'deki fikirlerinin aksine kötü ün yapmış, Irak'ta katliamlara imza atmıştır. Normalde Irak'taki ABD hükümeti adına bulunan birçok şirketten birisi olan Blackwater, Nisur Meydanı Olayı olarak bilinen Bağdat Nisur'da Eylül 2007 tarihinde 17 sivilin katledilmesi hadisesiyle gündeme gelmiş, dahası Irak'ta şirkete bağlı kişi ve grupların birçok işkence ve kötü muameleye karıştığına ortaya çıkmasından sonra dünya genelinde bilinir olmuştur. Blackwater'ın Irak'taki suçlarının ortaya çıkması, geniş tepki toplaması ve Barack Obama döneminde dahi medya ve siyaset arenasında tepki görmeye devam etmesinin ardından Prince, 2008 sonunda Irak'taki sözleşmelerini kaybetmiş, şirketin adını 2010 yılında XE Services (daha sonra Academi) olarak değiştirmek zorunda kalmıştır. 2011 yılında ise şirketi satma yolunu tercih eden Prince, şirket içerisinde kalarak bir süre daha buradaki faaliyetlerine devam etmiştir.

Irak'ta işlenen insan hakları suçlarının ardından işleri istediği gibi yolunda gitmeyen Prince, Birleşik Arap Emirlikleri'ne (BAE) yerleşmiş, 2014 yılında ise Hong Kong merkezli olarak FSG'yi kurmuştur. Merkezinde 432 çalışanı bul-

nan FSG'nin toplamda ne kadar çalışanı olduğu bilinmemektedir. FSG, Entegre güvenlik planlarının geliştirilmesi, risk azaltımı, bilgi analizi, lojistik desteği, yakın ko-

ruma programları, teknik güvenlik çözümlenmeleri, yerinde koruma, acil durum desteği gibi güvenlik alanında birçok hizmet vermektedir. 2017 yılında Prince, yaptığı açıklamada şirketin çalışma alanlarını Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesi (BKBYP) kapsamında genişleteceğini ve Çin'in batısında bulunan Yunnan ve Sincan bölgelerinde şubeler açacaklarını duyurmuştur. Sadece Çin'de değil, Asya ve Afrika başta olmak üzere birçok bölgede proje alan FSG, Şangay, Dubai, Nairobi ve Johannesburg'da ofislere sahip olup, Güney Afrika Bölgesi, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi, Kuzeybatı (Çin'in Batısı) Bölgesi ve Güneybatı (Çin'in Güneyi) Bölgesi olarak farklı bölge tanımlamaları yaparak, petrol,

doğal gaz, madencilik, finans, uluslararası örgütler, enerji ve altyapı gibi alanlardan müşterilere hitap etmektedir.

Prince'in Çin'in BKBY Projesi ile yakından ilgilendiği, 2014 yılında Güney Sudan'da bir dizel rafinerisi kurma planı olduğu ancak daha sonra bu planın askıya alındığı bilinmektedir. Prince'in ilgisine bağlı olarak FSG, Kenya'da iki havayolu şirketi satın almış, bu şirketler üzerinden ülkenin petrol ve doğal gaz endüstrisinde lojistik hizmetleri görmüştür. Prince gerek ailesinden gelen özel sektör mantığıyla gerekse güvenlik alanına olan özel ilgisiyle özel güvenlik sektörlerinde tanınan, öncü bir isim olarak görülmüştür.

“

ABD hükûmetiyle yakın ilişkiler içerisindeki Blackwater tecrübesinin ardından Çin'e yaklaşan Prince'in buradaki bağlantıların aracılığıyla Çin rejiminden büyük projeler alması, Ortadoğu ve Afrika'da güvenlik, danışmanlık, güvenlik sistemleri, kişisel güvenlik gibi birçok alanda adını duyurması, hatta uzun vadede Rus menşeli ÖGŞ Wagner benzeri bir yapılanmaya giderek çatışmalara dâhil olması dahi beklenebilir.

”

ÇİN'İN ÖGŞ İHTİYACI

Çin'in Ortadoğu ve Afrika'da giderek artan angajmanı ile bu angajmanı dolayısıyla bölgede oluşan varlıklarının korunması sorunu gündeme gelmektedir. Çin, bir yandan BKBY Projesi kapsamında birçok ülkede havayolu, demiryolu, liman gibi devasa yatırımlar yaparken diğer yandan da bu yatırımlarıyla birlikte diplomatik, kültürel ve ekonomik varlıklarını da bölgeye getirmektedir. Çin'in 10 binden fazla firmasının ve 1 milyon kadar vatandaşının Afrika'da faaliyet yürüttüğü düşünüldüğünde tüm bu yatırımların ve insanların güvenliğinin temini noktasında Çin, ÖGŞ'leri bir çözüm olarak

görebilmektedir. Öte yandan Afrika'da birçok ülke yüksek risk grubunda bulunmakta, yatırımların güvenliği konusunda derin sorunlar barındırmakta, başarısız devlet örnekleri kıtanın bir özelliği olarak algılanmaktadır.

Ulusal güvenlik birimlerini dış politikasının bir parçası olarak ülke dışında kullanmak istemeyen Çin'in ÖGŞ'ler aracılığıyla çıkarlarını güvenlik altına alması bir süredir Çin dış politikasının önemli gündemlerinden birisi hâline gelmiştir. Dolayısıyla Ortadoğu ve Afrika'da Çin menşeli FGS'ye ve şirketin sahibi Prince'a, diğer birçok şirkete olduğu gibi Çin rejiminin ihtiyacı giderek artmaktadır. ABD hükümetiyle yakın ilişkiler içerisindeki Blackwater tecrübesinin ardından Çin'e yaklaşan Prince'ın buradaki bağlantıları aracılığıyla Çin rejiminden büyük projeler alması, Ortadoğu ve Afrika'da güvenlik, danışmanlık, güvenlik sistemleri, kişisel güvenlik gibi birçok alanda adını duyurması, hatta uzun vadede Rus menşeli ÖGŞ

Wagner benzeri bir yapılanmaya giderek çatışmalara dâhil olması dahi beklenebilir.

“

Blackwater ve Frontier Services Group kurucusu Erik Prince'in etkili bir figür olması, ABD ve Çin başta olmak üzere sektördeki geniş bağlantı ağıyla birlikte Ortadoğu'da etkinlik göstermesi beklenebilir.

”

Öte yandan Prince'ın da içinde bulunduğu bir grubun Birleşmiş Milletler (BM) raporlarına göre Libya'da Halife Hafter'e ekonomik ve askerî desteği içeren kapsamlı planlar hazırladığı da ifade edilmektedir. Haziran 2019'da Prince'ın Mısır'ın başkenti Kahire'de Hafter'e bir operasyon teklifinde bulunduğu da iddialar arasında bulunmaktadır. Dolayısıyla Prince'ın zaten Ortadoğu'da varlık gösterdiği, daha fazla görünürlük kazanmasının küresel denklemlere ve ikili ilişkilere bağlı olduğu de-

ğerlendirilebilir. Sonuç olarak küresel eğilimler incelendiğinde, ÖGŞ'lerin güvenliği temin etmedeki rolünün gerek çatışma bölgelerinde gerekse çatışma dışında giderek ağırlık kazandığı, devletlerin ÖGŞ'leri kendi güvenlik birimlerine kıyasla daha kullanışlı buldukları görülmektedir. Öte yandan Ortadoğu ve Afrika'da giderek artan nüfuzuna bağlı olarak Çin, kendi özel güvenlik sektörünü güçlendirmeye, özellikle BKBYP bağlamında yönlendirmeye çalışmaktadır. Bu süreçte Blackwater ve Frontier Services Group kurucusu Erik Prince'ın etkili bir figür olması, ABD ve Çin başta olmak üzere sektördeki geniş bağlantı ağıyla birlikte Ortadoğu'da etkinlik göstermesi beklenebilir. Bu doğrultuda kendisini iş adamı olarak tanımlayan ve hükümetleri verimsiz gören Prince'ın bir iş olarak güvenlik alanıyla ilgilenmesi, Çin'in küresel çaptaki projeleri kapsamında Irak, BAE, İsrail, Lübnan, Libya, Doğu Akdeniz ve Suriye gibi birçok ülkede görünür hâle gelmesi ihtimal dâhilindedir. ■

ORTADOĞU'DA ARAYIŞIN KAYBETTİRDİKLERİ:

KAPLUMBAĞALAR DA UÇAR

DOÇ. DR. SERTAÇ T. DEMİR

Öğr. Üyesi GÜMÜŞHANE ÜNİ.

“

Bu yazıda incelenen ve yönetmenliğini Bahman Ghobadi'nin yaptığı *Kaplumbağalar da Uçar* (2004) filmi, böylesi bir mekânsızlığın karanlık gölgesinde toprağa tutunamayan insanların hikâyesine odaklanmaktadır. Film eleştirmeni Owen Gleiberman, filmin fantastik ismine rağmen, izleyicileri sadece umudun değil; aynı zamanda basit insan nezaketinin neredeyse tüm olasılıklarının boğulduğu bir umutsuzluk batağına sürüklediğinden bahseder.

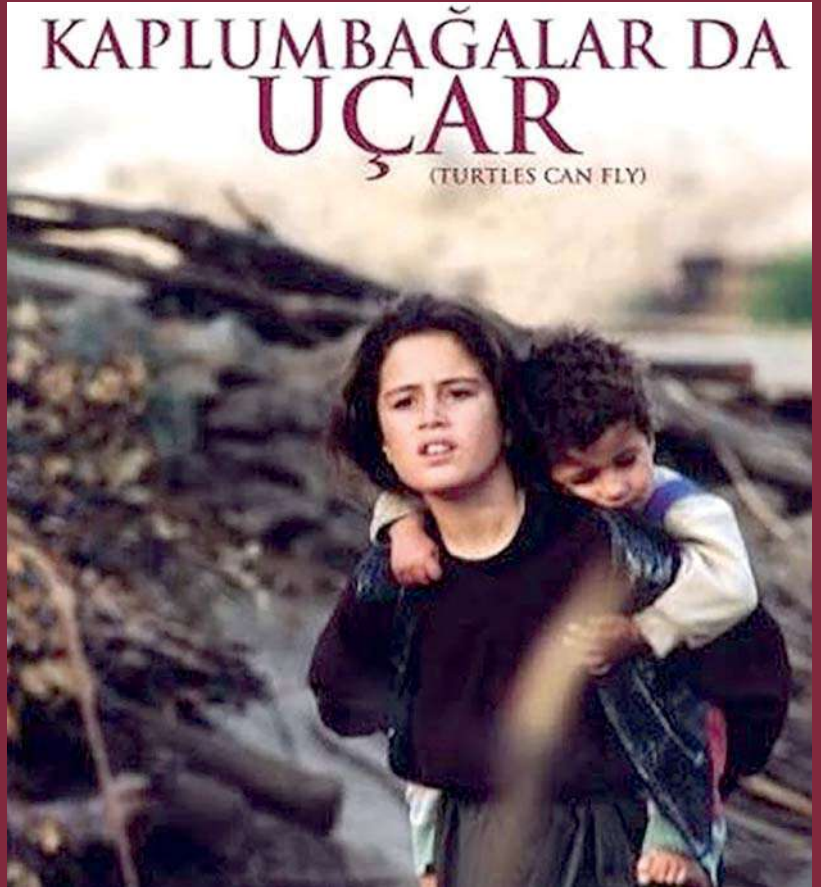
”

Ortadoğu medeniyetlerinin kalbi, yerkürenin ruhu mesabesinde. Bu nedenle burada olmak ve burada yaşamak dünyanın her bir noktasına ve zamanın her bir anına dokunabilmek demektir. Öte yandan insanlığın hikâyesi trajediler ve yıkımlarla dolu. Habil ve Kabil'den miras kalan çatışmacı gelenek dünden bu-

güne belki de en fazla Ortadoğu'da derin izler bıraktı. Modern zamanlarda dahi durum değişmedi. Altıyla üstüyle bu topraklar, mekânlar içinde hem en verimli hem de en gerilimli olanıdır. Ayrıca dünyanın bütününe hükmetme isteğinin göz ardı edilmez, vazgeçilmez, olmazsa olmaz güzergâhdır. Hem herkesin kadim vatani

hem de tam anlamıyla kimsenin sahibi olamadığı bir umut ve hayâl kırıklığı yurdu...

Bu yazıda incelenen ve yönetmenliğini Bahman Ghobadi'nin yaptığı *Kaplumbağalar da Uçar* (2004) filmi, böylesi bir mekânsızlığın karanlık gölgesinde toprağa tutunamayan insanların hikâyesine odaklanmaktadır. Film eleştirmeni Owen

Gleiberman, filmin fantastik ismine rağmen, izleyicileri sadece umudun değil; aynı zamanda basit insan nezaketinin neredeyse tüm olasılıklarının boğulduğu bir umutsuzluk batağına sürüklediğinden bahseder. Roger Moore bu sürükleyici, iç karartıcı ve ufuk açıcı filmin haberlerin bize göstermediği bir Irak portresi çizdiğini söyler. Roger Ebert ise filmin politik tavrıyla ilgili olarak filmi kendilerine yer olmayan bir dünyada hayatta kalmakla meşgul olan mültecilerin gerçek yaşamlarının yansımaları olarak görür.

DRAMIN ÇOCUKLARI, ÇOCUKLARIN DRAMI

Filmin hem ana karakterleri hem de senaryosunun etrafında döndüğü çocuklar, bölgesel iktidarlık mücadelelerinin ürettiği sert koşulların masumiyetlerini çaldığı çocuklardır. Filmin mekânı olan köy, etrafı mayınlarla çevrili, içinde patlamamış bombaların yığıldığı bir oyun alanı gibidir bu çocuklar için. Üstelik bu çocuklar tüm geçimlerini bu mayınları toplamakla ve satmakla sağlamaktadır. Dikenli teller ve mayınların ortasındaki köy, tıpkı günümüz Ortadoğu'su-

nun özeti gibidir: İçinde hemen herkesin esir düştüğü anlaşmazlık, belirsizlik ve esaret hücreleri vardır. Büyükler için ciddi sorun olan şeyler çocuklar için birer oyun gibidir. Bölgede kaos vardır ve herkes - özellikle köyün yaşlıları- "haber" almanın peşindedir. Zorla erişilen haber kanallarında Irak'ı işgal edeceği söylenen Bush için "dünya onun ellerindedir" denmektedir.

Yönetmen Bahman Ghobadi filmi hakkında şunları demiştir: "Senaryom yoktu. Sadece yüzde yirmisini yazabildim. Oraya, o sırada Irak'ta var olan durumda bir film çekmem gerektiğini bilerek gittim. İki, iki buçuk ayda beş araba ve ben dâhil beş kişiyle her birimizin elinde küçük bir video kamera, Irak'ın tüm ku-

zeydoğu bölgesini yokladık. Birkaç kasaba ve köy hem aktörleri ve yerleri bulmak hem de senaryoyu tamamlamak için yollar... Yol boyunca binlerce çocuk gördüm ve her biri diğerinden daha iyiydi. Çok fazla seçeneğim vardı. Ben sadece bunları seçtim... Elleri olmayan bir çocuk isteseydim o sınır bölgesinde mayınlarda yürürken elini ayağını kaybetmiş binlerce çocuk bulabilirdim..."

Film uçurumun eşiğindeki görünen kızın atlamasıyla söylenen ağıtla başlar. Bu, esasında filmin sonuna göndermedir. Takip eden sahnede, ellerinde antenlerle kayıp sinyali bulup memlekette neler olduğunu öğrenmeye çalışan insanlar görülür. Burası Türkiye, İran ve Irak sınırına yakın bir köy ve köyle bütünleşik bir mülteci kampıdır. Filmde Irak'tan kaçarak bu mülteci kampında toplanan travmatik yaşamlar, özellikle de çocukların gözünden anlatılmaktadır. Filmin ana karakterlerinden lakabı Uydu olan Soran henüz 13 yaşında ve geçimini mayın toplayarak sağlayan biridir. Irak'ta tecavüz sonucu doğan Riga adlı bebekle Agrin ve mayına bastığı için kollarını kaybetmiş abisi Hengov, filmin diğer yüzleridir. Geldikleri yer Halepçe'dir.

“

Gerçekten de mazi daima bir çatışma ve mücadele zeminidir. Hem de herkes için. İleri gitmeye çalışan herkes öyle ya da böyle geçmişin ansızın beliren tümseğine takılır. Bu arada Hengov’un daha önemli bir özelliği daha vardır. O da geçmişe gömülmüş herkesten farklı olarak geleceği görebilmesidir.

”

GEÇMİŞ VE GELECEK ARASINDA

Doğru dürüst evin, temiz suların ve öğrencisi olan okulların olmadığı bu mülteci köyünde çocuklar yaş-

larından büyük gerçeklerle yaşama tutunmaya çalışırlar. Özellikle Agrin’in yakın geçmiş travmasında düğümlenen hikâye, hiçbir şekilde mutlu bir sona veya rahatlatıcı bir çözüme kavuşamaz. Herkesin yardımına koşan Uydu karakteri, Agrin’e gönül verse de geçmişten gelen baskılar geleceğin umudunu örtbas eder. Nitekim filmin ilk bölümünde Agrin’in kardeşiymiş gibi görünen Riga’nın filmin ilerleyen bölümünde Agrin’in kendi bebeği olduğu anlaşılır. Agrin Halepçe’de tecavüze uğramıştır. Riga onun bu viran hafızasını temsil ettiği için Agrin ondan kurtulmak istemektedir.

Hengov ise olanca fiziksel eksikliğine rağmen Riga’yı korumaya çalışır. Gerçekten de mazi daima bir çatışma ve mücadele zeminidir.

Hem de herkes için. İleri gitmeye çalışan herkes öyle ya da böyle geçmişin ansızın beliren tümseğine takılır. Bu arada Hengov’un daha önemli bir özelliği daha vardır. O da geçmişe gömülmüş herkesten farklı olarak geleceği görebilmesidir. Ne var ki geleceği gören bir çocuk olmak, geleceği olmayan bir yer için hiç de huzur verici bir ayrıcalık olmasa gerektir. Hengov, filmin her aşamasında görünmese de tüm kırılma noktalarını işaretlemektedir. Amerikalıların ne zaman geleceği, Saddam’ın ne zaman düşeceği, nerede mühimmatın patlayacağı, Hengov’un zihin dünyasında berraktır.

Fakat geleceği bilmek, aynı zamanda Agrin’in ve Riga’nın hazin sonunu da bilmek demektir. Filmin başında uçurum kenarında görülen

Agrin, filmin sonunda o uçurumdan atlamıştır. Geride yalnızca ayakta kalan kalmıştır. Riga da içinde kırmızı balıklar olduğu söylenen ve daha önce Agrin'in Uydu'ya "burası derin mi" diye sorduğu gölette boğulmuştur. Agrin, peşini bırakmayan mazinin yükü altında önce -bir türlü benimseyemediği- bebeğinden, daha sonra da bir türlü yaşama uyum sağlayamayan hafızasından kurtulmuştur. Fakat

bu paradoksal kurtuluş, geride kendinden büyük daha aşılmaz açmazlar bırakır. Bu kez gerçekten kolu kanadı kırılan Hengov ve bu arada mayına basarak sakatlanan Uydu için artık umut kalmamıştır. Dahası heyecan ve korku arasında beklenen Amerika da bu kayıplık duygusunu yeşertemeyecektir.

“

Filmin verdiği diğer bir önemli mesaj, hiçbir olayın medyada tam da yaşanmakta olduğu gibi aktarılamayacağıdır. Gerçekten de yaşamın kendisi, özellikle de bir drama dönüştüğünde, asla ekrandan yansıdığı kadar basit ve steril değildir.

”

Kaplumbağalar da Uçar filmi, Michael Howard'ın tespit ettiği gibi, "sloganları olmayan savaş karşıtı bir filmidir." Oyuncuların hiçbirisi profesyonel değildir. Oldukça dar imkânlarla ve düşük bütçeyle çekilmiş olan film, savaş koşullarının kışkırtabileceği propaganda dilinden büyük oranda kendini korumayı başarmıştır. Her savaşta veya işgalde herkesin başına gelebilecek vahşilikler ve insani krizler filmde ele alınmıştır. Filmin verdiği diğer

bir önemli mesaj, hiçbir olayın medyada tam da yaşanmakta olduğu gibi aktarılamayacağıdır. Gerçekten de yaşamın kendisi, özellikle de bir drama dönüştüğünde, asla ekrandan yansıdığı kadar basit ve steril değildir.

Kürt sinemasının en önemli örneklerinden biri olan *Kaplumbağalar da Uçar*, Saddam sonrası Irak'ta çekilen ilk film olma özelliğinin yanı sıra, esasında Saddam'ın düşmek üzere olduğu günleri konu almıştır. Bu yönüyle filmde hem Kürtlerin kolektif hafızasının derin yaralarından olan Halepçe'ye hem de filmin çekildiği yıllara denk gelen Amerikan işgaline göndermeler bulunur. Gerçi filmde Amerika, işgalcilerden ziyade Saddam sonrası yeni Irak'ın belirsiz -belki de ima yollu sorunlu- kurtarıcısı olarak konumlandırılır.

Bir sahnede helikopterleriyle gelen Amerikalılar, havadan attıkları ilanlarda kendi ironilerini taşıyan bir metin paylaşırlar. Şöyle denir ilanda: "İyi günler gelecek. Adaletsizlik, talihsizlik ve zorbalığın sonu. Biz sizin dostunuz ve kardeşiniz. Bize karşı olanlar düşmanımızdır. Bu ülkeyi cennet yapacağız. Aclarınızı dindirmeye geldik. Biz dünyanın en iyisiyiz." Sonuç olarak Saddam'ın düşüşünü heyecanla uman ve bekleyen bu insanlar için sunulan bu Batılı vaatlerin ne kadar geçerli ve gerçekçi olduğu hâlâ kritik bir soru işaretidir! Film boyunca Amerika'ya gitme arzusu duyan ve filmin sonunda kendi de mayına basan Uydu karakterine köyün yaşlılarından birinin dediği söz, bu anlamda, çok dikkat çekicidir: "ABD mayınına basana kadar ABD ABD deyip durdun!" ■

ORTADOğU ANALİZ DERGİSİ ABONELİK FORMU

Adı/Soyadı :

T.C. Kimlik No. :

Kurum Adı :

Adres :

İl/İlçe :

Telefon :

Gsm :

E-Posta :

Tarihi :

Abonelik Tipi : 1 Yıllık Abonelik 200 TL (KDV dâhil)

- Dergimiz ayda bir olmak üzere yılda toplam 12 sayı yayınlanmaktadır.
- Abonelere kurumumuzun analiz, rapor vs. yayınları da dergi ile ücretsiz olarak gönderilecektir.

Hesap Adı : ORTADOğU ARAşTIRMALARI DERNEğİ İKTİSADİ İşLETMESİ
řubesi : Ziraat Bankası Mustafa Kemal
TL Hesabı : IBAN TR 0500 0100 2486 8886 2022 5001

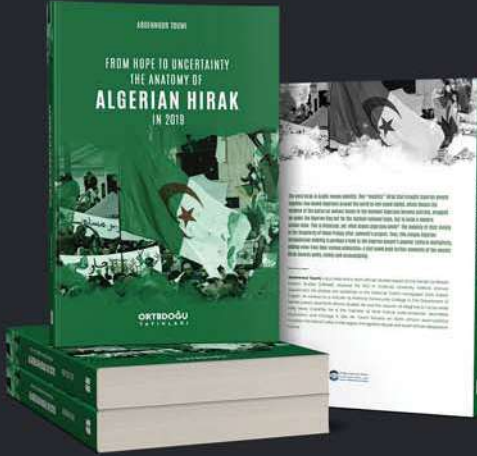
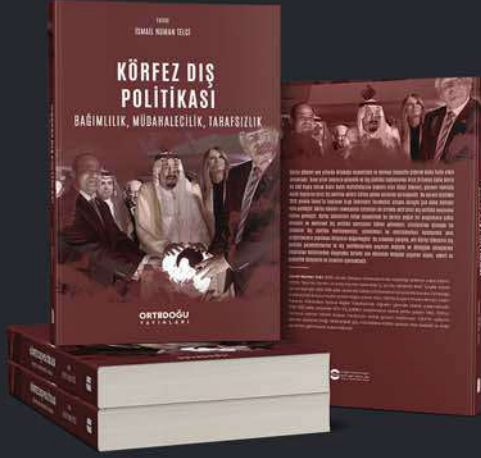
Yukarıda bilgileri verilen hesaba abonelik ücretini yatırdıktan sonra formu eksiksiz doldurarak dekont ile birlikte abonelik@orsam.org.tr adresine e-posta gönderiniz.
Banka açıklama kısmına (ad-soyad) eklemeyi unutmayınız.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sk. No: 3 Çankaya / Ankara

ORTADOĞU YAYINLARI

www.ortadoguyayinlari.com

MENAFFAIRS

ORTADOĞU, KUZEY AFRIKA & KÜRESEL ANALİZLER

Haberler | Görüş | Röportaj | Odak

menaaffairs.com

The screenshot displays the MenaAffairs website interface. At the top, the logo and navigation menu are visible. The main content area is divided into several sections:

- INTERVIEW:** Features three articles with portraits of the interviewees:
 - Prof. Abdel-Fattah Madry: over the people and elect** (12 Nov 2021)
 - Asst. Prof. Imran Ashraf: Afghan people by follow development** (19 Dec 2021)
 - Prof. Khattar Abou Diab: influence of Hezbollah** (24 Aug 2021)
- NEWS:** A grid of news articles with images and headlines:
 - Turkey, Qatar sign 15 new agreements to develop bilateral ties** (7 December 2021)
 - Nuclear talks in Vienna to resume on Thursday** (7 December 2021)
 - Motorcycle bomb explosion kills at least four civilians in Raara city center** (7 December 2021)
 - What would the US and Iran do if the JCPOA is not revived?: Policy options** (19 November 2021)
 - Turkish Foreign Minister meets ex-Syrian Prime Minister in Doha** (7 December 2021)
 - Jordanian PM, US climate envoy discuss environmental protection** (8 December 2021)
 - Jordan authorizes request by Lebanon to transport Qatar gas through territory** (8 December 2021)
- OPINION:** A column of opinion pieces:
 - Turkey-UAE relations and normalizations in the Gulf in light of MBZ's meeting in Ankara** (6 December 2021)
 - Towards a new normalization between Turkey and the UAE** (26 November 2021)
 - Will the energy crisis accelerate nuclear talks between Iran and the P4-17?** (21 November 2021)